

İDARE

DERGİSİ

DAHİLİYE VEKALETİNCE İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

Yıl: 29

TEMMUZ — AĞUSTOS 1958 Sayı: 253

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER

Sahife

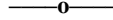
İmar ve İskân Vekâleti	Sadık ARTUKMAÇ	1
Ötanezi	Muhtar ÇAĞLAYAN	8
Yeniden Belediye Kurulması ve Belediyelerle Birleşmiş	S. ÇAKMAKOĞLU	36 49
Poliste Plânlama İşleri	Yusuf DANIŞMAN	
Büyük Millet Meclisinin İlk Kanun ve Karar- ları	Baha KARGIN	79
Belediye Memurlarının Tedavi Masrafları....	Osman MERİÇ	95

TERCÜMELER :

Bize Rağmen Çocuklar		
Fransa İki Şıklı bir Müşkilile Mücadele Ediyor	Adil DÜNDAR	103
Milletlerarası İdari İlimler Enstitüsü 1957		
Yuvarlak Masa / Opotije Haziran 20 - 25	Tarık ÖLMEZOĞLU	123
Milletlerarası X. İdari İlimler Kongresi Yayın- larından	Yusuf YAKUBOĞLU	137
Dış Memleketlerde Yeni Olaylar		145
Danıştay Kararları		147
– Köy İhtiyar Heyeti İstimlak Kararları Hk.		
– T.C. Emekli Sandığı Kanununun geçici 28 inci maddesi mucibince emekliliğini talep edenlerden 25 yıl ve daha fazla hizmeti olanlara emekli ikramiyesi de verilmesi icabedeceğine dair.		
- Şehir ve kasabalar dahilinde sakin olup jeolojik olay ve tabii afetlere maruz bulunanların da İskan Kanununun muaddel 8 inci maddesi mucibince başka mahallere nakillerinin mümkün olup olamayacağı hakkında		

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı	: 500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllığı	: 750 kuruş

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A — Türkiye’de :

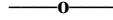
Bulunan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzual puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde :

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etüdler kabul edilir.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmiyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye dercolunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü**’ne müracaat edilmelidir.

Sahibi : **Dahiliye Vekâleti**

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdürü ; **Selim AYBAR**

TETKİKLER

İMAR VE İSKÂN VEKÂLETİ

Yazan :

Sadık ARTUKMAÇ
Tapu ve Kadastro Umum
Müdür Muavini

Yeni kurulmuş olan İmar ve İskân Vekâletine, adından da anlaşılacağı veçhile, biri imar ve diğeri iskâna ait olmak üzere iki ana vazife verilmiştir.

Vekâletin imara tealluk eden vazifeleri, şimdiye kadar üzerinde durulmamış olan çok mühim ve çeşitli mevzuları içine almaktadır. Buna mukabil, iskâna müteallik vazifeleri esasen kurulmuş bir düzene ve teşkilâta dayanmaktadır. Bu bakımdan biz, daha ziyade, vekâletin imara tealluk eden vazife ve salahiyetleri ile teşkilâtı üzerinde duracağız.

§ 1. TARİHÇE

İmar ve iskân işleriyle meşgul olacak bir teşekkülün vücuda getirilmesi teşebbüsü yeni değildir. Cumhuriyetimizin ilânına tekaddüm eden günlerde de bu konu ile uğraşılmıştır. Filhakika: mübadele, imar ve iskân umuriyle mükellef olmak üzere 13.10.1339 tarihli ve 352 sayılı kanunla, «Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti» teşkil olunmuştur (1). Bu vekâlete İzmir Mebusu Mustafa Necati Bey getirilmiştir.

Kanununun müzakeresi sırasında, birçok hatipler; mübadele ve iskân işiyle imar işinin ayrı ayrı mevzular olduğunu (2) ve fakat bütün bu işlerin koordine bir çalışmayı sağlaması bakımından bir elde toplanmasının uygun bulunduğunu belirtmişlerdir.

1.11.1339 tarihli ve 366 sayılı «Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinin teşkilât ve mesarifi hakkında kanun» (3) ile, mezkûr vekâletin teşkilâtı

(1) Kanun üç maddeden ibarettir. (Düstur: cilt 5, sayfa 146).

(2) Meselâ, Recep Bey (merhum Recep Peker) (Kütahya) — İmar işi başkadır, mübadele ve onun neticei tabiiyesi olan iskan işi ise yine başkadır. İmar demek, herhangi hâli harabide bulunan memleketlerin mâmur bir hâle ifrağı için sarfedilen mesainin ifadesidir. Herhangi bir sebeple duçan harap bir yerin; oturmak kabil olacak, istifade kabil olacak bir şekle ifrağı demektir. (Zabıt Ceridesinden).

(3) Düstur: cilt 5, sayfa 160

vücuda getirilmiştir. Merkezde, biri «Mübadele ve İskân Müdürü Umumiliği» ve diğeri «İmar Müdürü Umumiliği» olmak üzere, iki umum müdürlük ihdas edilmiştir. Bu ihdasa göre; imar işi, mübadele ve iskân işlerinden ayrı bir mevzu olarak ele alınmıştır.

Mülhakatta ise; on adet mıntaka iskân ve imar müdürlükleri ve her müdürlükte birer iaşe memurluğu, birer iskân memurluğu ve birer de sevk ve nakliyat memurluğu ihdas edilmiştir.

Mezkûr vekâletin vazife ve salahiyetleri ise, 8.11.1339 tarihli ve 368 sayılı «Mübadele, İmar ve İskân Kamımı» (4) ile belirtilmiştir. Zamanın icabatına göre, vazifenin sıklet merkezini mübadele ve iskân işleri teşkil etmektedir. Kanunun müzakeresi sırasında, hatipler, ençok bu mevzular üzerinde durmuşlardır. İmar mevzuu, tâli derecede kalmıştır. Kanunun imarı ilgilendiren bükümleri şunlardır:

A) Memleketin harap olan mahallerinin imarı vesâilini ihzar ve temin etmek (madde: 1) (5).

B) Vekâlet, indelhâce, mülkî ve askerî vesait ve teşkilâtı umumiyei Devletten âzamî istifadeye salahiyettardır. Vekâlet tarafından vâki olacak tebliğatı, her işe tercihan ifaya bilumum mülkî ve askerî memurini Devlet mecburdur (Madde: 2).

C) Vekâlet, imar işleri için, lüzumu kadar mutahassıs celp ve istihdamına ve indelhâce bu bapta tetkikat için icabeden mahallere memurlar göndermeğe salahiyettardır (Madde: 7)

Ç) Bilumum gayrimenkul emvali metruke, ihtiyaç görüldükçe, İmar Vekâleti emrine verilecektir. (Madde: 8)

D) Vekâlet, tahrib edilen yerlerin ve iskân mıntakalarının imarını temin için, bir İmar Bankası tesis edebilecektir (Madde: 11).

E) İmar faaliyetlerini teşvik maksadiyle; yeniden inşa edilmiş ve edilecek gayrimenkuller, emlâk ve müsakkafat vergisinden muaf ütölmüştür. Hususî idarelerle belediyelere ait hisseler muaf değildir (Madde: 12).

(4) Düstur: çilt 5, sayfa 165.

(5) «İmar işleri, harp mıntakalarında yapılacağı gibi harp mıntakası olmayan ve fakat harap olan memleketin akşamı sairesinde de yapılacaktır.» Mebusların sorusunu, Vekil Necati Bey bu şekilde cevaplandırmıştır.

F) İmar faaliyetini tezyit ve ecnebi şirketlerini celp maksadiyle, Türkiyede bina inşasını taahhüt eden şirketlerin ve müesseselerin efrat uhdesindeki alacaklarını lüzumunda Hükümet Tahsili Emval Kanununa göre tahsil edecek ve tahtı zamana alacaktır (Madde: 13) (6).

G) Düşman tarafından tahrib edilen mahallerdeki yıkılan fabrika ve tezgâhların yeniden ihya ve tesisi maksadiyle getirilecek makina ve âlat ve edevat gümrük resminden muaf tutulmuştur (Madde: 14).

«Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti» 11/12/1340 tarihli ve 529 sayılı kanunla (7) lağvedilerek hukuk ve vezaifî Dahiliye Vekâletine devrolunmuştur. Mezkûr vazifelerin Dahiliye Vekâletine bağlı «İskân Müdüriyeti Umumiyesi» mârifetiyle idare olunacağı tasrih edilmiştir. Bu hususta, kanunun esbabı mucibesinde' şöyle denilmektedir:

«Mübadele, imar ve iskân vezaifinin şimdiye kadar ki şekli rü'yetinde ciheti mecburiyet ve emrî idare noktaî nazarından müşkilât müşahede edilmiştir. Bilhassa mezkûr vazifeyi rü'yete memur vekâletin muhtelif menatıkta müstakil memurlar istihdam eylemesi ve bütün alâkadar vekâletlerin âzami muavenet ve mesaisine rağmen vazifenin aslen mütedahil bulunması müşkilâtı tezyit ve muvaffakiyeti tâvik eylemiştir. Bu sebeple iskân işlerinde müessir olması müfit ve tabîî bulunan rüesayı memurini mülkiyeyi doğrudan doğruya tavzif edecek ve muhacir meselesinin icap ve mahalline göre münasip surette takviye edilecek olan Devletin teşkilâtı daimesi ile rü'yetini mümkün kılacak bir şeklin teminine âcîl ihtiyaç vardır. Mûlahazatı mâruzaya binaen İmar ve İskân ve Mübadele Vekâletinin lağvı ile mezkûr vekâletin hukuk ve vezaifinin bir müdüriyeti umumiye teşkilâtı ile Dahiliye Vekâletine devri en münasip bir tarzı hareket olur.» (8).

31.5.1926 tarihinde 885 sayılı İskân Kanunu (9) çıkarılmıştır. İmara müteallik herhangi bir hükmü ihtiva etmiyen bu kanun, sadece iç ve

(6) Mahmut Celâl Bey (İzmir) (Reisicumhurumuz sayın Celâl Bayar) — Bu müzakere ettiğimiz madde diğer maddelerden çok hâizî ehemmiyettir. Bu hususta parasız olarak Hükümet bu madde ile çok büyük iş görecektir. Bendeniz biliyorum ki bazı yanmış kasabalara bu gibi şirketler gelmişler, halkla temas etmişler ve kendilerinden teminat istemişlerdir. Belediyelerin ve köylerin göstermiş oldukları teminatı da na kâfi görmüşlerdir. Şu halde, ev yaptırmak isteyen halkı şirketlerle münasebette bulundurabilmek için Hükümetin teminatı lâzımdır. Bu itibarla bu madde çok yerinde ve çok lâzımdır. (4 Kasım 1339 tarihli Zabıt Ceridesi, sayfa 243)

(7) Düstur: cilt 6, sayfa 18.

(8) 10.12.1340 tarihli Zabıt Ceridesinden. Sayfa 61 ve müteakip.

(9) Düstur: cilt 7, sayfa 1441.

dış muhacereti tanzim eylemiştir. Bu suretle imar konusu, Devletin meşgul olduğu mevzuların dışında bırakılmıştır. Mezkûr kanunu yürürlükten kaldıran ve hâlen mer'î bulunan 2510 sayılı İskân Kanunu da imarla ilgili herhangi bir hüküm vazetmemiştir.

18.11.1935 tarihli 2849 sayılı kanunla, iskân işleri ; Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletine devredilmiş ve bu vekâlete bağlı bir de İskân İşleri Umum Müdürlüğü ihdas olunmuştur.

İskân ve Toprak İşleri Umum Müdürlükleri, 5613 sayılı kanunla, «Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü» adıyla genel bütçe içinde Ziraat Vekâletine bağlı bir umum müdürlük hâline getirilmiştir.

Ve nihayet bu Umum Müdürlük, 10.8.1951 tarihinde, 5840 sayılı kanunla Başvekâlete; 9.5.1958 tarihli ve 7116 sayılı kanunla da İmar ve İskân Vekâletine bağlanmıştır.

§ II. Yeni kanun

«Yurdumuzdaki umumî kalkınmaya muvazi olarak şehir, kasaba ve köylerimizin imar ve ihyası ve mesken ihtiyacının en müsait şartlarla karşılanması imkânlarının tetkik ve tesbit edilmesi ve memleket bünyesinde uygun bir mesken politikasının sevk ve idaresi ve yapı malzemesi tedarik imkânlarının aranması ve yabancı memleketlerden gelen ve gelecek olan göçmen ve mültecilerle yurt içinde İktisadî ve ziraî sebeplerle zaman zaman vukubulan nüfus akınlılarının rasyonel bir surette ve memleket ekonomisine uygun bir şekilde tanzim ve yerleştirilmelerinin sağlanması maksatlarını tahakkuk ettirmek için» (10) 9.5.1958 tarihli ve 7116 sayılı kanunla (11) yeni bir «İmar ve İskân Vekâleti» kurulmuştur.

A) Vazife ve salahiyet

İmar ve İskân Vekâleti:

1 — Yurdun bölge, şehir, kasaba ve köylerinin harita ve imar plânlarını hazırlıyacaktır. İmar için her türlü tedbirleri alacak ve bunların tatbikini temin edecektir.

(10) İmar ve İskân Vekâleti Kuruluş ve vazifeleri hakkındaki kanunun esbabı mucibesinden.

(11) Resmî Gazete: 14.5.1958 — No. 9906.

Bölge plânları için, alâkalı vekâletlerle müşterek etüdler yapacak ve bu etüdlere göre icabeden kanunî ve İdarî tedbirleri müştereken alacaktır.

2— Memleketin bünyesine uygun mesken politikası esaslarını tesbit edecek ve bunun tatbikini sağlayacaktır.

3 — Memleket şart ve imkânlarına göre, en lüzumlu ve faydalı yapı malzemesinin temin ve tedarikini sağlayacaktır.

4 — Yurdun nüfusu kesif ve toprağa dar olan bölgelerini etüd edecek ve bu bölgelerden nüfus kesafeti, toprak yokluğu ve darlığı veya verimsizliği yüzünden başka bölgelere nakillerini talep ve arzu edenlerin iskânlarını sağlayacaktır.

5 — Yabancı memleketlerden yurdumuza gelmiş ve gelecek göçmen ve mülteciler ile hususî kanunlarına göre yurt içinde yerleştirilecek vatandaşların iskânlarını temin edecektir.

6 — Her türlü âfetten korunmaya müteallik tedbirleri alacaktır. (12).

Görülüyor ki vekâlete, bilhassa imar mevzuunda, çok mühim vazifeler terettüp etmektedir. Bölge plânlarının yaptırılması, mesken politikası esaslarının tesbiti ve yapı malzemesinin temin ve tedariki bu cümledendir. Bunlar, tâbir câizse, bâkir ve cidden himmete muhtaç mevzulardır.

İmar ve İskân Vekâletine devredilen vazife, hak ve salahiyetler de vardır. Filhakika:

1 — 6143 sayılı kanun)a muaddel 4947 sayılı Türkiye Emlâk Kredi Bankası Kanununun 9 uncu maddesi ile İcra Vekilleri Heyetine;

2 — Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü ile Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğünün Başbakanlığa bağlanmasına dair olan 5840 sayılı kanunla Başvekâlete;

3 — Ankara Şehri İmar Müdüriyeti Teşkilât ve vazائفine dair olan 1351, Ankara Şehri İmar Müdürlüğünün Ankara Belediyesine bağlanması hakkındaki 3196, Nafia Vekâleti Teşkilât ve vazifelerine dair olan 3611, İller Bankası hakkındaki 4759, 1580 sayılı Belediye Kanununun 110 uncu maddesine iki fıkra eklenmesine dair olan 5116 sayılı kanunlarla 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 40 - 42 nci ve 6802 sayılı kanunun 66 ncı maddeleriyle Dahiliye Vekâletine ;

(12) 7116 sayılı kanunun 2 nci maddesine bakınız.

4 — Türkiye Emlâk Kredi Bankası hakkındaki 4947 sayılı kanunla Maliye Vekâletine;

5 — Nafia Vekâleti teşkilât ve vazifelerine dair olan 3611, Yersarsıntısından evvel ve sonra alınacak tedbirler hakkındaki 4623, İller Bankası hakkındaki 4759, Gümrük resmine dair olan 6665 sayılı kanunlarla tabii âfetler, şehircilik ve imar işleri hakkında hususî kanunlar ve 6785 sayılı İmar Kanunu ile Nafia Vekiline ve Nafia Vekâletine;

6 — Toprak ve iskân kanunları ile diğer vekâletlere;

Verilmiş olan vazife ve salahiyetler bütün hukuk ve vecaibi ile, İmar İskân Vekâletine devrolunmuştur.

B) Teşkilât

Yeni İmar ve İskân Vekâletinin merkez teşkilâtı; müsteşarlık, hususî kalem müdürlüğü, tetkik heyeti reisliği, hukuk müşavirliği, plânlama ve imar umum müdürlüğü, mesken umum müdürlüğü, yapı malzemesi umum müdürlüğü, zat işleri müdürlüğü ile levazım ve evrak işleri müdürlüğünden ibarettir.

Taşra teşkilâtı ise, lüzum görülecek yerlerde kurulacak bölge müdürlüklerinden, imar müdürlüklerinden ve imar şefliklerinden tereküp edecektir (13).

Merkez teşkilâtında, kanaatimizce, kendilerinden memleket kalkınması bakımından çok mühim faaliyetler beklenilmesi icabeden üç umum müdürlük vardır. Bunlar plânlama ve imar, mesken, yapı malzemesi umum müdürlükleridir. Filhakika:

a) Plânlama ve İmar Umum Müdürlüğü

1 — Yurdun tabii, İktisadî sivil müdafaa, turistik ve diğer şartlarına göre imar bölgelerini tesbit edecek ve bu bölgelerin imar plânlarını yapacaktır.

2 — Şehir, kasaba ve köy imar plânları ile tadillerini yapacak veya yaptıracaktır.

3 — İmar ile ilgili faaliyetlerde bulunan diğer vekâlet veya müesseselerle daireler arasında, imar plânları ve programlarının ihzar ve tatbikatında, irtibat ve koordinasyonu sağlayacaktır.

(13) Toprak ve İskân Umum Müdürlüğü de, İmar ve İskân Vekâletine bağlanmıştır. (7116 sayılı kanunun 19 uncu maddesine bakınız.)

4 — Şehir ve kasabalarda imar ile ilgili içme suyu, lâğım tesisleri, yol, elektrik vesaire gibi âmme hizmetlerine müteallik işlerin alâkalı idarelerin talep etmesi şartıyla projelerini yapacak veya yaptıracaktır (Madde: 9).

b — Mesken Umum Müdürlüğü

1 — Yurdun mesken durumunu ve ihtiyacını tesbit edecektir.

2 — Bu ihtiyacın giderilmesi için, kısa ve uzun vâdeli mesken programları yapacak ve bunların tatbikatını sağlayacaktır.

3 — Şehir, kasaba ve köylerde; sıhhi, sağlam ve ucuz mesken inşası için gerekli etüdüleri yapacak ve bunların tatbikatını temin edecektir.

4 — İslaha muhtaç mesken topluluklarının İslah veya tasfiyesi çarelerini araştırarak ve tatbika geçilmesini temin edecektir.

5 — Evsiz vatandaşları birer mesken sâhibi yapacak veya mütedil kiralarla barınmalarını sağlayacak tedbirleri alacaktır.

6 — Toplu mesken inşaat hareketlerini teşvik ve yapı kooperatiflerinin çalışmalarını gayelerine tevcih esbabını temin edecektir.

7 — Mesken kredilerinin tahsisi şartlarını tanzim edecektir (Madde: 10).

c) Yapı Malzemesi Umum Müdürlüğü

1 — Memleketin yapı malzemesi ihtiyacını cins, vasıf ve miktar bakımından tesbit edecektir.

2 — Yerli mâmulatın rasyonel istihsâl imkânlarını araştıracaktır.

3 — Yapı malzemesi sanayiinin inkişafı imkânlarını arayacaktır.

4 — Yapı malzemesi norm ve standartlarını tesbit ve istihsâlin buna göre yapılmasını temin edecektir.

5 — Yapı malzemesi ithalât ve ihracatını, ilgili vekâletlerle işbirliği yapmak suretiyle, tanzim edecektir (Madde: 11).

ÖTANEZİ

M. Muhtar Çağlayan

GİRİŞ:

1) Yaşamak hakkı, bir kimsenin insan olmak sıfatıyla vazgeçilmesi ve başkasına devri caiz olmıyan haklarından. Bu günkü medeni cemiyette her insanın hayatı, riyazi kıymetlerle ölçülemeyecek derecede büyük bir değer taşıdığı cihetle onun, kanunların teminatı altına alınması, ferdin olduğu kadar millî camianın menfaatlerini korumak bakımından da lâzım ve zaruri görülmüştür.

Filhakika teşkilâtı esasiye kanunumuzun «Türklerin hukuku âmmesi»nden bahseden beşinci faslının 71 inci maddesinde; (can, mal, ırz ve meskenin her türlü taarruzdan masun olduğu) gösterildiği gibi, Türk ceza kanununun «eşhasa karşı cürümler»i ihtiva eden dokuzuncu babının birinci faslının 448 ve müteakip maddelerinde «adam öldürme» cürmü ağır ceza tehdidi altına alınmıştır.

Acaba bir kimse kendi hayatı üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunamaz mı?. Yâni istediği zaman kendini öldürmek suretiyle hayatına son verebileceği (intihar) gibi, icabında bir başkasının kendisini öldürmesine rıza ve muvafakat gösterebilir mi? ve böyle bir rıza, kanun nazarında muteber midir?. Veya bir şahıs tibben şifa bulamayacağı kat'i olarak tesbit edilen bir hastalığa müptelâ olan kimseyi, çektiği ıstıraptan bir an önce kurtarmak maksadiyle öldürebilir mi (Ötanezi) ?.

Bu meseleler, bu güne kadar bir çok memleketler ceza hukuku edebiyatında münakaşa mevzuu olduğu gibi, her devletin kanunlarında da ayrı ayrı tatbik şekillerini bulmuşlardır.

ÖTANEZİNİN TARİFİ:

2) Kanun, insan hayatını başkasının tecavüzünden korumak maksadiyle «adam öldürme»yi cürüm saymıştır. Kasden adam öldürme müsta-

kil varlığa sahip bir kimsenin hayatının kasden izale edilmesidir diye tarif edilebilir.

Bu tarife göre adam öldürme cürmünün kanunî unsurlarını şu şekilde tahlil etmek mümkündür :

- 1 — Evvelce mevcut olan bir hayatın ortadan kaldırılması fiili,
- 2 — Hedefin, müstakil varlığa sahip olması,
- 3 — Failde cürüm kasdının bulunması,
- 4 — Fiil ile netice arasında «illiyet bağı», maddî bir sebebiyet alâkasının bulunması,

Lâzımdır.

Bütün bu hallerde ölüme rıza göstermeyen bir kimsenin hayatının kasden ortadan kaldırılmasıyla «adam öldürme» cürmü işlenmiş olur.

Fakat bir kimse, kendisinin öldürülmesine rıza gösterirse mesele ne olacaktır?. İnsani hislerle ölümü çabuklaştırmak suç sayılacak mıdır?.

Tatbikatta bunun çeşitli ve müşahhas misallerine şahit olmaktayız.

Ezcümlle;

1 — Şifası kaabil olmyan bir hastalık veya herhangi feci bir kaza neticesinde sıhhî durumu ağır ve tehlikeli olan ve bir an evvel ölüme kavuşarak, hiç olmazsa çektiği ıstıraptan kurtulmak isteyen kimseler.

Fransa'da bir kadın, kanser hastalığına müptelâ olan annesini, Londra'da bir genç kadın aynı hastalığa duçar olan kocasını, Amerika'da bir doktor, kanserden öleceğini kat'i surette tesbit ettiği hastasını bu şekilde öldürmüşlerdir.

2 — Tedavisi gayri kaabil akıl hastalığına müptelâ olan şahıslar. Bunların doğuştan akıl hastası olmaları veya bu hastalığa sonradan yakalanmış bulunmaları ehemmiyeti haiz değildir.

3 — Haddizatinde sıhhatte olup da harpte veya herhangi bir kaza neticesinde kendilerini muvakkaten kaybeden ve iyileşmesi kaabil olmayacak derecede ümitsiz yaralanan kimseler. Meselâ feci bir kaza neticesinde hayatî uzuvlarını tamamen kaybedip baygın bir vaziyette yatan ve bu haliyle iyileşmesine imkân olmadığı tıbben kat'i surette tesbit edilen ve aylararak uğradığı feci akıbetle karşılaşınca son derece manevî ızdırap çekeceği muhakkak olan bir yaralı.

4 — Cerrahî ameliyeler ve tıbbî müdahaleler.

Bir hastayı iyi etmek veya ızdırabını azaltmak maksadiyle, tıp ilminin umumî surette kabul ettiği usul ve kaidelere riayetle yapılan tıbbî müdahalelerin muvaffak olamaması neticesi ölen kimseler.

Bu sonuncu haldeki müdahaleler, hakimlik san'atını nizam altına almış olan devletin müsaadesiyle ve onun vatandaşın sağlığını korumak mevzuundaki maksadına uygun olarak yapıldığı cihetle, meşru sayılırlar. Devlet, koyduğu kanunlarla meslek ve san'atlarını icra için diploma verdiği doktorlara tıp ilminin icabettirdiği her türlü müdahalelerde bulunmak hak ve salâhiyetini tanımıştır. Bu müdahalelerin meşru sayılması ve müdahaleyi yapan doktorun ceza görmemesi hali, ne hastanın rıza ve muvafakati ve ne de cürüm kasdının bulunmaması olmayıp, bu müdahalenin sadece kanunların müsaadesiyle yapılması sebebine müstenit bulunmasındandır.

«ÖTANEZİ» kelimesi; «ıztırsız tabii ölüm», «iyi ölüm», «tatlı ve acısız ölüm» mânasına gelir. Larousse'da ise «can çekişmeyi kısaltmak için başvuru çare» suretinde tarif ve izah edilmiştir. (1)

ÜÇ MUHTELİF GÖRÜŞ TARZI

3) Ötanezi'nin cezalandırılması caiz olup olmadığı hususunda muhtelif görüş tarzları mevcuttur.

1 — Merhamet hissini şevkiyle veya rıza ile adam öldürenlere Ceza verilmemelidir.

Bu fikre taraftar olanlar şu üç sebebe istinat etmektedirler:

a) Merhamet hissi:

Ağır ve son derece ızdırap verici bir hastalığa mütelâ olan yakınlarından bir kimsenin çektiği ıztıraba tahammül edemiyerek, ıztırdan bir an önce kurtulmasını temin maksadiyle onu öldürmek bir merhamet ve şefkat meselesidir. İnsanî bir vazifedir. Her ne kadar bir insanı öldürmeye hakkımız yok ise de; bazı istisnâ hallerde onun hayatını uzatmak da ıztırdanını uzatmak manasına gelebilir.

(1) Suçlar ve cezalar. Beccaria. Muhittin Göklü tercümesi. 1950.

Bunun tatbikatta suiistimallere yol açabileceği ileri sürülüyor. Fakat bu hususta konulacak olan kanunlar elbette onun sınırlarını çizecek ve tatbik şekillerini muayyen kayıt ve şartlara bağlayacaktır.

b) İçtimaî mülâhazalar:

Delilerin öldürülmesi suretiyle dejenere nesil yetişmesine mâni olunacağı ve bu suretle neslin bünyesinin sağlamlığı temin edileceğinden başka, delileri tedavi için yapılacak masraflarında daha faydalı diğer ihtiyaçlara sarf edileceği düşüncesi.

Bu çeşit öldürmenin en tipik misalini Nazi Almanyası rejiminde görmekteyiz.

Nietzche bir eserinde ; (hasta, cemiyet için bir parazittir. Muayyen bir durumdan sonra daha uzun yaşaması münasip değildir. Yaşama zevki kaybolduktan sonra boşu boşuna ömür sürmek, doktorların ve pratik müdahalelerin esiri olmak manasızdır. O halde yaşama hakkını cemiyetin tahkir nazarları önünden çekmelidir) demektedir.

Nazi diktatörü Hitler'de (yaşamı faydasız ve bozuk bünyeli insan, cemiyetten atılmalıdır demiş ve Nietzche'nin bu fikrini tatbik sahasına koymuştur.

İşte bu düşüncelerin şevki iledir ki; tahminen tedavisi imkânsız 200.000 hasta ve deli gaz odalarında, aç bırakılmak suretiyle öldürülmüşlerdir. (2).

Failde, suçun manevî unsuru olan «zarar verme kasdı» mevcut değildir. Bu gibi hallerde fiile değil, faile ve onun kasıt ve niyetine bakmak lâzımdır.

Ötanezi tabirini 18 inci asırda ilk defa ortaya koyan BACON'a göre; doktorun vazifesi ıztırapları azaltmak ve hastayı sıhhate kavuşturmaktır. ıztırapları azaltmak vazifesi yalnız tedavi edip iyileştirmekle değil, bazı hallerde ona rahat ve kolay bir ölüm temin etmek suretiyle de yapılabilir.

İtalyan cezacısı ENRİCO FERRİ'ye göre; insan kendi hayatının hakimidir. Bu itibarla bir kimse, kendi hayatına son vermek hakkına da sahiptir. Çünkü kanun, intiharı cezalandırmamıştır. Kanun nazarında bizatihi intihar cezaı müstelzim bir suç olmadığı için müntehir; ister ken-

(2) Otaneziler. Behçet Tahsin Kamay. Ankara Baro Dergisi. 1952 sayı: 93 -94 sahife : 2.

di kendini öldürmüş olsun, isterse bunu bir başkasına rızası ile yaptırmış bulunsun arada hiç bir fark mevcut olmamak lâzımdır. Herkes hayatına istediği şekilde tasarruf edebileceği gibi, bu hayatın nezi edilmesini de bir başkasından istemek hakkına malik olmalıdır. Bu suretle öldürme fiilini işleyen kimse, sadece mağdurun rızası ile hareket etmiş olmayıp, aynı zamanda merhamet hissi gibi İnsanî ve ahlâkî düşünce ve hislerle harekete geçmiş demektir.

Alman hukukçularından JOST, 1895 tarihinde neşrettiği «öldürme hakkı» isimli kitabında Ötaneziyi kabul etmekle beraber, bu hususta fazla ileri gitmemiştir. Jost, şifasız delilerin değil, sadece ölümü talep eden diğer ümitsiz hastaların da öldürülmesinin caiz olduğunu ileri sürmüştür. Filhakika Jost'a göre; bu hususta her şeyden önce hastanın iradesi gözönünde tutulmalıdır. Hayat bazı hallerde insan için sıfırdan da aşağı bir kıymet arzeder. Şifası gayri kabul bir hastalığa müptelâ olduğundan, pek az ömrü kalan bir kimsenin içinde bulunduğu ızdıraplı vaziyet buna en canlı bir misal teşkil eder. Jost kitabında bu mevzuda devlete de bazı vazifeler yüklemektedir. Ona göre devlet, şifasız ve ümitsiz hastaların kolayca intihar edebilmelerini temin için onlara yardım etmelidir. Yahutta intiharı teşvik etmemek için devlet, bir kaç doktorun kat'i teşhisi ve kendisinin de rey ve muvafakati ile bir kimsenin öldürülmesine cevaz vermemelidir. Akıl hastaları şuur ve iradelerine sahip bulunmadıkları için tabiatıyla onların reyleri de mevzu bahis olamayacağından, bu kimselerin rızaları ile öldürülmelerine imkân yoktur (3).

Aynı fikre taraftar olan Fransız hukukçuları daha ziyade «irade» nazariyesine dayanmaktadırlar. Onlara göre ; Adam öldürme suçunu meydana getiren unsurlardan en mühimi «kast» tır. Kast ta, şuur ile iradenin birleşmesi sayesinde vücut bulur. Kasten adam öldürmek isteyen bir kimse evvelemirde bu fiili ile «bir insanın hayatına son vereceği» m ve bunun neticesi olarak da «bir zararın meydana geleceği» ni bilerek vb idrak ederek hareket etmiş demektir. Kast; failin işlemekte olduğu fiilin kanuna muhalif olduğunu bilmesinden ibarettir. Rıza ile öldürme fiilinde failin zarar verme kasdı mevcut değildir. (4).

Alman hukukçusu BİNDİNG ve Alman doktoru HOCKE, 1920 senesinde neşrettikleri «yaşamağa değeri olmayan hayatın imhasına müsaade edilmesi» isimli eserde üç tip hasta tesbit etmişlerdir.

(3) Şifasız hastaların ölümünü kolaylaştırma meselesine hukukî bir bakış. Hıfzı Veldet. Konferans.

(4) Otanezi. Baha Arıkan. Ankara baro dergisi. 1954/2.sayı.

a) Hayatlarından kat'î surette ümit bulunmayan ve ölümü isteyen hastaların rahat ölmelerine müsaade edilmelidir. Bu husustaki yardımın suç teşkil etmemesi lâzımdır.

b) Kendini bilemeyen ve tedavisi kaabil olmıyan akıl hastalarının da öldürülmesi doğru ve yerindedir.

c) Bir kaza neticesinde kendini bilemeyecek derecede ağır yaralanan kimselerin henüz baygınlık hâli devam ettiği bir sırada öldürülmeleri doğru olmaz. Gerek şifasız delilerin ve gerekse ölümü isteyen tedavisi gayri kaabil hastaların öldürülmesi işi, herşeyden önce devleti alâkadar ettiği cihetle, bunların bir takım kaide ve nizamlara bağlanması lâzımdır (5).

2 — Buna mukabil ikinci bir fikre göre; hayatı insana allah vermiştir. Almak ta ona aittir. Bu itibarla bir insan kendi hayatı üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunamaz. İnsan hayatı ölçülemeyecek derecede büyük bir kıymet ifade eder. Sonra, bir hastanın ölümünün muhakkak olduğu, rıza ile öldürme fiilinin işlenmesi için sebep olarak gösteriliyor. Halbuki bir hastalığın tedavisinin gayri kabil olduğu nasıl ve kim tarafından tesbit edilecektir?. Kaldı ki doktorun ümidini kestiği bir çok hastaların iyileştikleri de her zaman görülmektedir. Bundan başka işin en mühim bir tarafı da bunun, tatbikatta suüstimallere yol açabileceği, bir çok «kasden adam öldürme» hâdiselerinde suç faillerinin cezadan kurtulmaları gibi arzu edilmeyen neticeler tevlied edebileceğidir.

Bu fikrin en hararetili müdafilerinden olan Dr. E. FORGUE isimli bir Fransız doktoru «şifasız hastaların rahat öldürülmesi» isimli makalesinde, tedavisi gayri kaabil olan hastaların öldürülmesine ceza verilmemesinin bir çok suüstimallere yol açacağı gibi, esasen hastalığın gayri kabili şifa olduğunun kat'î bir şekilde tesbitine tıbben imkân olamayacağı fikrini ileri sürmekte ve meslek hayatında karşılaştığı şu hadiseyi zikretmektedir. Bir gün Dr. Forgue'un Paris'teki muayenehanesine bir hasta gelerek, çok fazla acı ve ızdırıp çektiğinden bahisle muayene edilmesini istemiştir. Doktor, hastayı iyice muayene etmiş ve neticede hastalığa «mide kanseri» teşhisi koymuştur. Bu vaziyet karşısında artık hastanın kurtulmasına imkân olmadığına kat'î surette kanaat getirerek, hasta için teselli vesilesi olsun diye sadece alelâde bazı ilâçlar vermekle iktifa etmiştir. Aradan bir kaç sene geçtikten sonra Dr. Forgue, bir gün Lyon istasyonunda tren beklerken, bu şahıs tanıdığı doktorun yanına

(5) (3) numaradaki maktele.

gelerek, yaptığı tedavi ile hayatını kurtardığından dolayı kendisine hararetle teşekkür etmiştir. Doktor derhal hadiseyi hatırlamış ve bu şahsa, Paris'e geldiğinde muayenehanesine uğramasını tenbih etmiştir. Paris'e dönüşünde doktor, muayenehanesine gelen bu şahsı ikinci muayenesinde, midesinde evvelce gördüğü ve kanser teşhisi koyduğu arazın tamamen kaybolduğunu hayretle müşahede etmiştir.

3 — Üçüncü bir fikre taraftar olanlar; her ne kadar ortada bir adam öldürme suçu mevcut ise de, bu fiil ile «kasken adam öldürme» cürmü arasında gerek mahiyet ve gerekse işleniş tarzı ve suçun saiki bakımından büyük bir fark bulunduğunu beyan eylemektedirler. Filhakika bu fikri ileri sürenlere göre; rıza ile veya merhamet hissini şevkiyle adam öldürenler «tehlikeli suçlu» değildirler. Gerçekten diğer suçlular gibi onlarda ahlâkî redact yoktur. Hastayı ıztıraptan bir an önce kurtarmak gibi İnsanî hislerle ve ona iyilik yapmak için suçu işlemişlerdir. Fakat suç faillerinin tamamen cezasız bırakılmaları da doğru değildir. Bu itibarla yapılacak iş, bunların adam öldürme cürmünün cezası ile değil de, belki daha hafif bir ceza ile Cezalandırılmalarını mümkün kılmak için, kanunlara bu hususta ayrı ve müstakil bir ceza hükmü koymak olmalıdır.

Fransa'da Helive Chauveau tarafından ileri sürülen fikre nazaran kanun, talep üzerine adam öldürme suçunu nazara almamıştır. Rıza ile ve talep ile veya merhamet hissini şevki suretiyle öldürmelerde suçun manevî unsuru bulunmadığı için, «kasken adam öldürme» cürmü teşekkül etmez. Meşru müdafaa ve zaruret hali gibi vaziyetlerde «zarar vermek niyeti» nin bulunmaması sebebiyle nasıl ki adam öldürme cürmü cezalandırılmıyorsa, rıza ve talep üzerine öldürmede de bir nev'i intihar bahis mevzuu olabilir. Kanunda bu hususta bir hüküm bulunmaması bir noksanlık olduğundan, kanun vâzının işe müdahale ederek, bu gibi fiilleri ayrı bir suç halinde tesbit eylemesi doğru olur.

Fransız cezacılarından GEORGES VİDAL ve JOZEF MAGNOL; rıza ve talep üzerine veya merhamet hissini şevki suretiyle öldürme fiilini işleyen bir kimsenin, kasken adam öldüren şahısla aynı tutulamayacağı fikrini öne sürmüşlerdir. Filhakika bu müellifler; (kanun, mağdurun muvafakatini bir beract ve muafiyet sebebi addetmemiştir. Bu muvafakatin hiç bir hukukî kıymeti yoktur ve bu sözde ölmek hakkı ise «gayri kaabili ferağ» dır. İntiharın cezalandırılmaması, İçtimâî ve siyasi bakımdan buna tatbik edilecek cezanın herhangi bir fayda hâsıl edememesi düşüncesine dayanır. Fakat bu muafiyet başkasına da teşmil edilerek

onu öldürmek hakkı tanınmaz. (Volenti et consentient non fit injuria) kaidesi esasîyesine gelince; bu, ancak hakaret suçuna taallûk eylediğinden, adam öldürmeğe teşmil edilemez. Müsbet hukuk muvacehesinde doğru olan bu mütalea kanun yapıcısı için hadden aşırı bir şiddettir. Mağdurun rızası ve muvafakati üzerine onu öldüren şahsın hareketi adam öldürme cürmünden ayrı ve müstakil bir suç sayılmalıdır.) demektedirler. (6).

MUKAYESELİ MEVZUAT:

4) Ceza hukuku edebiyatında Ötanezi'nin leh ve aleyhinde ileri sürülen bir çok fikirler çarpışmakta olduğu gibi, muhtelif tarihlerde bir çok memleketlerin mevzuatında da ayrı ayrı tatbik şekillerini bulmuştur.

Şimdi bu meseleyi «müsbet hukuk» yâni hâlen mer'i olan kanunlar bakımından tetkik ve mütalea edeceğiz.

Bu gün Ötanezi mevzuunda ihtiva ettikleri hükümler bakımından devletlerin ceza kanunlarını iki gruba ayırabiliriz:

I — Bir kimsenin kendi talebi üzerine veya merhamet hissiyle öldürülmesini, «kasden adam öldürme» cürmünden ayrı ve müstakil bir suç sayan ve bu fiile daha hafif ceza tertip eden kanunlar. Almanya, İtalya, İsviçre, Felemenk (M. 293), Norveç (236), Polonya (M. 227) ve Danimarka (M. 239) ceza kanunları bu gruba dahildir.

Alman ceza kanunu:

Filhakika Alman ceza kanununun 216 ncı maddesi; (öldürme, maktulün sarîh ve ciddî ısrarı neticesinde vâki olmuşsa, fail üç seneden aşağı olmamak üzere hapsedilir) hükmünü ihtiva etmektedir. Görülüyor ki buradaki ceza, kasden adam öldürme cürmünün cezasından daha hafiftir. Metninden de anlaşılacağı üzere, bu maddenin tatbik edilebilmesi için maktulün «sarîh ve ciddî ısrarı»nın bulunması lâzımdır. Bu itibarla aklen malûl olan kimseler suur ve iradelerine malik bulunmadıklarından, tabiatıyla bunların da «sarîh ve ciddî ısrar» ları bahis mevzuu olamaz. O halde Alman ceza kanununun bu maddesi akıl hastalarını rızaları ile öldürenlere kabili tatbik olmamak icabeder.

(6) Ceza hukuku. Georges Vidal ve Jozef Magnol. 1949. Şinasi Devrin tercümesi.

İtalyan ceza kanunu:

1931 tarihli İtalyan ceza kanunu rıza ile öldürmeyi ayrı ve müstakil bir suç olarak kabul etmiştir. Filhakika bu kanunun 579 uncu maddesine göre';

Bir kimseyi rızasıyla öldüren, altı seneden on beş seneye kadar hapse mahkûm edilir. Eğer fiil:

1 — On sekiz yaşından aşağı küçüklere,

2 — Akıl malûleriyle herhangi bir hastalık neticesi aklı kifayetsizlik halinde bulunan veyahut alkol ve uyuşturucu madde kullanan kimselere,

3 — Fail tarafından şiddet, tehdit, telkin ve iğfal kullanılmak suretiyle mağdurun muvafakati istihsal edilerek işlenmiş ise fail, öldürme fiiline mahsus ceza ile cezalandırılır. Görülüyor ki bu maddede Alman ceza kanununda olduğu gibi «ciddi ve sarih ısrar» değil, sadece «rıza»nın mevcudiyeti suç unsuru olarak kabul edilmiştir.

İsviçre ceza kanunu:

İsviçre ceza kanununun «mağdurun isteği üzerine öldürme» den bahseden 114 üncü maddesi: (herkim, mağdurun ciddi ve ısrarlı isteği üzerine o kimseyi öldürürse hapis cezası ile cezalandırılır) hükmünü ihtiva etmektedir.

Polonya ceza kanunu:

1932 tarihli Polonya ceza kanununun 227 inci maddesine göre; bir kimseyi talebi üzerine ve bir merhamet hissiyle öldüren, beş seneye kadar hapis veya hafif hapis cezası ile cezalandırılır.

Fransız ceza kanunu:

Fransız ceza kanununda talep üzerine öldürme, kasden adam öldürme cürmü gibi cezalandırılmış ve fakat «intihara yardım» fiili cezasız bırakılmıştır. Şu halde Fransız ceza kanununun kabul ettiği sisteme göre bir kimse, başkasının talep ve ısrarı üzerine bir morfin enjeksiyonu yaparak onu öldürürse, «kasden adam öldürmüş» gibi cezalandırılacak ve fakat bu enjeksiyonu hazırlayıp kendisini öldürecek şahsa verir ve o da enjeksiyonu vücuduna tatbik etmek suretiyle intihar edecek olursa ceza görmeyecek demektir. (7)

(7) 3 numaradaki makale.

Kanundaki bu aksaklık Fransız müelliflerinin pek haklı olarak tenkidlerine maruz kalmış bulunmaktadır. Fransa'da mahkeme içtihatları da ötedenberi talep üzerine öldürme fiilini, kasden adam öldürme gibi cezalandırmak şeklinde tecelli ve tezahür eylemiştir.

Fransız cezacısı ve akademi âzası Morice Garçon, Fransa'da bazı tipik hadiseler hakkındaki mahkeme içtihatlarını nakletmektedir.

7 — Catherine Lhuitier isimli bir kadın 1815 senesinde müptelâ olduğu hastalık sebebiyle feci ıztıraplarla kıvranan kocası Louis François'ı ısrarlı yalvarmalarına dayanamayarak rızasıyla öldürmüştür. Kadın, sevk edildiği ağır ceza mahkemesinde esasen kocasının kendi kendini öldürmek hakkını haiz olduğunu ve kendisinde öldürmek kastı bulunmayıp, sadece yalvarmalarına dayanamayarak onu, acı ve eziyet vermeden öldürdüğünü, bu suretle kocasının emirlerine itaat etmek ve nihayet bir vasıta olmaktan başka bir şey yapmadığını ileri sürerek müdafaada bulundu. Jüri, kadının fiilini kocasının intiharına yardım suretinde tavsifle, kocasının telef olması için lüzumlu vasıtayı temin etmek suretiyle yardımda bulunduğu esbabı mucibesıyla mes'ul tuttu. Ağır ceza mahkemesi, maktulün rızası bulunması halininin, adam öldürme cürmünün teşekkülüne mâni olamayacağı esbabı mucibesıyla kadının müdafaasını red ve onu adam öldürme cürmünden mahkûm etti.

2 — Montdidieu belediye reisi Dolacourt, kendi kendini öldürmeğe cesaret edemiyerek, Caroline Leruth isimli bir genç kıza bir bıçak verdi ve bu bıçağı kalbine saplayıp kendisini öldürmesini, yalvararak ısrarla istedi. Kız, bıçağı belediye reisinin göğsüne sapladı ve korkarak kaçıp gitti. Yaralanan belediye reisi hastahaneye yatırılıp tedavi edildi ve iyileşti. Caroline Leruth, yakalanarak mahkemeye sevk edildi ve belediye reisinin, mahkeme huzurundaki, fiilin kendi rızası ile işlendiğine dair samimi ifadesine ve sarfettiği bütün gayretlere rağmen genç kız mahkûm edildi.

3 — 1838 senesinde Copillet isimli bir gene il Julienne Klin adındaki sevgilisi iki tabanca tedarik ederek kendilerini öldürmek üzere Boulogne ormanlarına gittiler. Copillet, elindeki tabancanın birini sevgilisinin göğsüne, tam kalbi üzerine ve diğer tabancayı da kendi çenesine dayadı ve her iki tabancayı birden ateşledi. Sevgilisi Julienne Klin derhal öldü ise de, kurşun, Copillet'in çenesini parçaladı ve ölmedi.

Sorgu hâkimi, (copillet'in bir talih ve tesadüf neticesi kurtulduğu, eğer ölmüş olsaydı suçlu telâkki edilemeyeceği, esasen fiili âdi ve kötü

bir kastla işlemediği) esbabı mucibesıyla meni muhakeme kararı verdi ise de; bu karar bozuldu ve Copillet, ağır ceza mahkemesine sevk edildi (8).

Bu misaller de gösteriyor ki Fransa'da rıza ile öldürme fiili kasten adam öldürme cürmü gibi cezalandırılmaktadır. Mahkeme içtihatları da bu merkezdedir.

KANUNUMUZUN SİSTEMİ:

5) Türk ceza kanununda «talep üzerine öldürme» yi ayrı ve müstakil suç sayarak daha hafif ceza tertip eden veya tamamen cezasız bırakan bir hüküm mevcut değildir. Bu kabil öldürme fiilleri gerek rıza ve talep üzerine, gerekse merhamet hissini şevki suretiyle işlemiş olsun alelade «adam öldürme» cürmü gibi cezalandırılır. Fakat ilerde etraflıca izah edileceği üzere kanunumuz, «intihar» fiili için hususî bir hüküm koymuş ve bir kimseyi «intihara ikna ve buna yardım eylemeyi» cezalandırmıştır.

Bilindiği üzere kanunumuz 1889 tarihli İtalyan ceza kanunundan alınmıştır. Bu kanunun projesinde, mağdurun rızasıyla işlenecek olan öldürmelerden bahsedilmiş ve bu husus o zaman mebuslar komisyonunda, uzun ve hareketli münakaşaları mucip olmuştu. Neticede bu nev'i öldürme suçları için kanuna istisnai bir hüküm konulmasının bir çok suiistimallere yol açacağı mülâhaza edilerek bu husustaki teklif reddedilmiştir. Kanunumuz da bu sistemi kabul etmiştir.

Böyle bir vaziyet ile karşılaştığı takdirde hakim, hâdisenin mahiyet ve hususiyetini, suçun işlenmesindeki saiki, failin kasıt ve niyetini gözönünde bulundurarak, icabında Türk Ceza Kanununun 59 uncu maddesindeki takdir tahfif sebebi müessesesinden istifade suretiyle geniş bir surette takdir hakkını kullanabilecektir.

ÖTANEZİ HAKKINDAKİ TEMAYÜLLER VE MÜNAKAŞALAR:

(6) Profesör Sulhi Dönmezer'in kitabında (9) işaret ettiği gibi, bu gün gerek İngiltere'de ve gerekse Amerika Birleşik devletlerinde bil-

(8) Suçlar ve cezalar Beccaria. Muhittin Göklü tercümesi.

(9) Sulhi Dönmezer. Şahıslara karşı ve mal aleyhinde cürümler.

hasa doktorlar arasında Ötanezi'nin kabulü lehinde büyük bir cereyan vücuda gelmiş bulunmaktadır.

1930 yılında NEWYORK doktorlar cemiyeti bir toplantısında «tedavisi kaabil olmayan bir hasta muvacehesinde hâkimin vazifesinin ne olduğu» meselesi münakaşa mevzuu edilmiş ve neticede kanser, üçüncü devre verem, paraliz ile müterafik amudu fikarî kırıkları gibi hâdiselerde hastanın ızdırabına son vermenin, doktorun hem hak ve hem de vazifesi olduğu beyan edilmiştir. Amerika birleşik devletlerinde Ötanezi kanuna dahil edilmemiş olmakla beraber, bu gün Newyork'ta ötaneziyi kanunlaştırmak için bir ötanezi cemiyeti kurulmuş bulunmaktadır.

1947 yılında 2.000 Newyork'lu doktor ötanezi'nin kanunlaştırılması için bir beyanname imzalamışlardır. Newyork'ta şifası kaabil olmayan bir hastalığa müptelâ olan şahıs 21 yaşını bitirmiş olmak ve şuuruna da hakim bulunmak şartıyla mahkemeye müracaat edecektir. Bu müracaatına, hastalığının gayri kaabili tedavi bulunduğuna dair doktorunun vereceği raporu da ekleyecektir. Bunun üzerine mahkeme, ikisi doktor ve biri hukukçudan müteşekkil üç kişilik bir heyeti tahkikata memur edecek ve heyet, tahkikatı neticesini bir rapor halinde mahkemeye bildirecektir. Eğer raporda ötaneziye lüzum görülürse; bu takdirde heyet 3-4 gün sonra hastayı tekrar ziyaret ederek, öldürülmesi hususunda ısrar edip etmediğini soracaktır. Hasta talebinde ısrar ettiği takdirde kendisinin seçeceği bir doktor, heyetin huzurunda hastanın damarlarına morfin şırınga, edecek ve bu suretle ölüm vukua gelecektir.

Buna benzer bir kanun lâyihası İngiltere'de hazırlanmış ve Parlamento'ya tevdi edilmiştir.

Amerika'da ötanezi lehindeki bu cer ay ana karşı böyle bir kanunun tıp ilmi mensuplarının şifasız hastalıkların çaresini bulup keşfetmek husundaki gayret ve çalışmalarını zayıflatacağı gibi, tıp mesleğine karşı beslenen itimadı da sarsacağı mucip sebepleriyle şiddetle karşı koymağa çalışan bir mukabil cereyan da baş göstermiştir.

7) Bütün bu izahlardan sonra ötanezi kanunlarda yer almalı mıdır? talep veya rıza ile işlenen öldürme fiillerine ceza tertibi doğru mudur? suallerine cevap vermek icabediyor.

Bunun için de ötanezinin kabulüne taraftar olanların fikirlerini ve istinat eyledikleri mucip sebepleri tetkik ve tahlil etmek lâzımdır.

Talep üzerine öldürme fiiline ceza verilmemesi veya çok az ceza verilmesine taraftar olanlar şu sebepleri öne sürüyorlar:

1 — İctimaî mülâhazalar :

Delilerin öldürülmesi sayesinde, neslin bünyesinin sağlamlığı muhafaza edilmiş ve dejenere nesil yetişmesine mâni olunmuş olur.

Şifası gayri kaabil akıl hastalarının öldürülmesiyle bunların tedavileri için yapılacak masrafların, cemiyetin daha faydalı işlerine sarfedilmesi imkân dahiline girer. Devlet, icabında siyasî ve İktisadî menfaati dolayısıyla giriştiği bir harpte, milyonlarca sağlam insan hayatını muharebe meydanlarında tehlikeye maruz bırakmıyorum? O halde cemiyetin yüksek menfaati icabı olarak devlet, her nev'i şifası gayri kaabil akıl hastalarını da öldürebilmelidir.

Böyle düşünenlere şu cevap verilebilir: Her askere alınan şahsın muharebe meydanında öleceği muhakkak ve kat'i değildir. Muharebe meydanında düşmanla döğüşen asker, mensup olduğu millet ve devletin mevcudiyetine karşı tevcih edilen tehlikeyi defetmek ve dolayısıyla istiklâl ve hürriyetini kurtarmak için çarpışmaktadır. Bir harp, millet ve devletin mukadderatı ile ilgilidir. Bundan başka bir insanın hayatı, hiç bir şeyle ölçülemeyecek derecede büyük bir kıymet ve değer taşır. Bir insan deli dahi olsa, onun hayatının kendisi için büyük bir mâna ve kıymeti vardır.

2 — Merhamet hissi :

İyileşmesine tıbbın imkân olmadığı kat'i bir surette tesbit edilen bir hastalığa müptelâ olan kimsenin çekmekte olduğu acı ve ıztırapları gören bir şahıs, merhamet hissiyle onu ıztıraplarından bir an önce kurtarmak için öldürmekle, belki İnsanî ve ahlâkî bir vazife yapmıştır. Bu kimselerde ahlâkî redact yoktur. Tehlikeli suçlu değildirlir. Binaenaleyh bu şahısların cezalandırılmaması lâzımdır diyorlar. İlk bakışta bu fikir çok cazip görülebilir. Fakat bunun kabulü, tatbikatta pek çok suiistimallere yol açabilir. Failin böyle ulvî ve İnsanî bir hisle hareket edip fiili işlediğini nasıl ve ne suretle tesbit edeceğiz?

Merhamet hissi yerine «menfaat» veya daha başka saiklerin bu işde rol oynamayacağını bize kim temin edebilir? Bir insandan iyilik olduğu kadar her türlü fenalıkların da beklenebileceği bir hakikat olduğuna göre; bu fikrin kabulü, bir çok adam öldürme hadiselerinde suç faillerinin cezadan kurtulmalarına yol açabilir.

Burada hastanın rıza ve muvafakati, fiile ceza verilmemesi için bir muafiyet sebebi olarak da gösterilemez. Çünkü bir kerre müptelâ öldüğü hastalığın tahammül edilmez ıztırapları içinde kıvranan bir hastanın serbestçe karar vermesine imkân yoktur. Bundan başka bugünkü hukuk

anlayışına göre bir insan her şeyden önce cemiyetin mali olduğu cihetle, kendi hayatı üzerinde —hele onun izalesi neticesini doğuracak şekilde—bir tasarrufta bulunmaya asla salahiyeti yoktur.

3 — En mühim noktalardan biri de meselenin tıbbî cephesidir. Ötanezi taraftarları, hastanın müptelâ bulunduğu hastalığın, tıbben gayri kaabili tedavi olduğu kat'î surette tesbit edilmiştir. Bu vaziyet karşısında nasıl olsa ölümü muhakkaktır. O halde onu, çekmekte olduğu ıstıraplardan bir an önce kurtarmak için öldürmek caizdir, diyorlar.

Fakat bir hastalığın tıbben gayri kaabili şifa olduğu nasıl ve kim tarafından tesbit edilecektir? Çıkmadık canda ümit vardır. Tıp ilminin, iyileşmesine imkân bulunmadığını kat'î surette teşhis ve tesbit ettiği; hastaların, en son dakikada ilâci keşfedilip tedavisi çaresi imkân dahiline girmiş olabilir. Nitekim Dr. Forgue'ın bu husustaki müşahhas ye, tipik misalini yukarıda izah etmiş bulunuyoruz. Bir doktor, sarfettiği bütün dikkat ve ihtimama rağmen hakikati bilemeyeceği gibi, bildiğinden de emin olamaz. Her ilimde olduğu gibi tıp ilminde de hata ihtimali daima mevcuttur. Bu itibarla bir hastayı iyileşmesi imkânsızdır, nasıl olsa ölecektir diye öldürmek hiç bir suretle tecviz edilememek icabeder. Doktorun vazifesi, insanı öldürmek değil, insan hayatım doğuşundan son nefesine kadar korumak olmalıdır.

Buna Dr. Jaffa'nın Napolyon'a söylediği sözler çok iyi bir şekilde ifade etmiş bulunmaktadır.

Napolyon, Dr. Jaffa'ya 1799 senesinde veba taşıyanlara kuvvetli dozda opyum verilmesi suretiyle öldürülmeleri ricasında bulunmuş ve fakat doktor bu ricaya; (benim vazifem hayatı muhafaza etmektir) cevabını vermiştir.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki; bir kimsenin merhamet hissinin şevki ve rızası ile öldürülmesi keyfiyeti, bir çok suiistimallere yol açabileceği gibi, her türlü kıymetin üstünde tutulması gereken «insan hayatı»nın izalesi neticesini de doğurması bakımından tecviz edilememek lâzımdır. Bu itibarla kanunumuzun bu günkü sistemini doğru bulmaktayız.

İNTİHAR

8) MALAPERT intiharı ; hemen daima egoizm'in tezahürüdür diye tarif etmiştir.

Enrico Ferri'ye göre intihar; bir kimsenin yakın ve muhakkak olan veya öyle zannedilen bir acıyı «şerefsiz bir durum, mahkûmiyet, sefalet, çok sevilen bir kimseyi kaybetmek gibi...» bertaraf etmek niyetiyle hayatına son vermesidir.

BURKHEİM ise intiharı mağdurun kendisi tarafından yapılan ve ölüm neticesini doğuracağı onun tarafından bilinen icabı ve selbi hareketten mütevellid her türlü ölüm hâdisesidir, diye tarif eylemiştir.

ALTAVİLLA'ya göre intihar; bir kimsenin kendini isteyerek öldürmesidir (10).

İntihar fiili, eski zamanlardan beri ruh hekimleri ile içtimaiyatçılar arasında hararetli münakaşalara mevzu teşkil etmiştir. Bunların hepsi de intiharin sebep ve âmillerini kendi görüş tarzlarına göre izah etmeğe çalışmışlardır.

İntihar her şeyden önce çeşitli sebeplere dayanan tipik bir hadisedir.

a) Psikanalize göre intihar :

Psikanaliz mektebi mensupları intiharin sebebini, bir insanda mevcut olan «hayat şevki tabiisi»nin yanında, doğuştan başlayarak inkişaf etmekte bulunan ve insan ruhunu yıkılmaya, harabiyete sürükleyen «ölüm şevki tabiisi» ile izah eylemektedirler.

Normal bir insanda «hayat sevkitebiisi», «ölüm sevkitebiisi» ne hâkimdir. Devamlı olarak intihar «sabit bir fikir» halinde kafasına yerleştirmiş bulunan insanda ise «ölüm sevkitebiisi» faaliyet halinde bulunuyor demektir.

Psikanalistlere göre intihar; nefis gururu ile nefse karşı duyulan nefret arasında bir tereddüt ve bocalama hisseden insanlar tarafından işlenen bir fiildir. Böyle anormal bir ruh haleti içinde bulunan kimseler, çok derin bir «aşağılık duygusu»nun esiri olarak tereddüt ve kararsızlık içinde kıvranırlar ve bu vaziyetten kurtulmak için, ölümden başka çare bulunmadığı sabit fikrine kapılırlar. Bir insan, ancak bir başkasını öldürmek istediği takdirde, sanki öldüreceği şahıs kendi vücudunda ve benliğinde mevcutmuş gibi hareket ederek, intihar etmek suretiyle muradına nail olur. Âşıkının ihanetine uğrayan bir genç, sanki kendisine ihanet eden şahsın kendi vücudunda, kendi benliğinde olduğunu farz

(10) Adalet psikolojisi, Faruk Erem. 1955

ve kabul ederek, intihar etmek suretiyle intikamını almış olduğu sabit fikrinin esiridir. Halbuki gerçekten müntehir başkasına karşı duyduğu nefreti kendi nefesine yöneltmek suretiyle, kendi hayatına kıymış ve onu yok etmiş demektir. (11).

b) Psikoloji bakımından intihar :

İntihar hadiselerinde ruhî bünyenin mühim tesiri olduğu inkâr edilemez. İnsan denilen mahlûk, biyolojik ve sosyal şartlar kadar psikolojik tesirlerin de esiridir. Meşhur ruh doktorlarından ESQUİROL; intiharda akıl hastalığının, deliliğin büyük tesiri olduğu, bir insanın ruhî buhran ve hezeyan halinde bulunmadıkça intihar edemeyeceği fikrini ileri sürmüştür. Bu gün şahidi olduğumuz intihar vak'alarında, intihar edenlerin pek çoklarının irade ve sınırlar bakımından zayıf yaratılmış, kararsız kimseler oldukları şüphesizdir. Bir kısmı da ruhî buhranın ve sıkıntının tesiri altında kalmış akıl hastalarıdır. Fakat düşman karşısında son kurşunu atıncaya kadar çarpıştıktan sonra, esir olmaktan başka hiç bir kurtuluş çaresi bulunmadığını görerek, tabancasının beynine ateşleyip intihar eden bir hakramanın bu hareketi «delilik» suretinde tavsif edilebilir mi?

Bu itibarla Dr. Esquirol'un fikri her zaman doğru olarak kabul edilemez. Şüphesiz bazı intiharlar ruh hastalıklarına bağlıdır. Bir kısım intiharlara psikopat denilen, sağlıkla cinnet arasında bocalayan zayıf idareli, kararsız, deli, dejenere ve isterik yapıda kimseler arasında tesadüf edilir. Gerçekten cemiyetin ve muhitin en çok tesir ve telkini altında kalanlar da bu tip insanlardır. Bir başka çeşit intihar da vardır ki; bunlara hayatları boyunca neş'e ile durgunluk arasında bocalayan insanlarda tesadüf edilir. Bunlarda biyolojik harmoninin bozulması, iç ifraz guddelerinin çalışmalarındaki intizamsızlık sebebiyle herhangi bir hadise, fazla derecede teessürlerini mucip olur ve bunun neticesi olarak da kolaylıkla intihar ederler (12).

Amerika'da 1954 senesinde LOUSVİLLE'de toplanan hekimler kongresinde Filadelfiya'lı Dr. A. KERN; intihar vak'aları üzerinde yaptığı son tetkik ve araştırmalarının neticesini açıklamıştır.

(11) Rasim adasal. Psikanalize göre intihar.

(12) Fahrettin Kerim Kökay. İntihar vak'aları karşısında. Cumhuriyet gazetesi.

Buna göre;

1 — İntiharların yüzde 85 inde asıl sebep; ruhî sıkıntılar, yüzde 15 inden daha azında ise uzvî hastalıklardır. Fakat uzvî hastalığın insanı intihara sevketmesinde de yine ruhî âmil rol oynamaktadır. Meselâ bazı kimselerde intiharın sebebi kanser değil, fakat müzmin hazımsızlığın «kansere meydana getireceği korkusu» dur.

2 — İntihar etmeye en istidatlı ve müsait tipler, ruhî bir çöküntü içinde olan insanlar, bir defa intihara teşebbüs etmiş olanların hepsi, sık sık intihar etmekten bahsedenler, ve bilhassa intihardan bahsederken bir nev'i zevk duyanlar, bir vakitler çok değer verdikleri şeylerden tamamen soğumuş olanlardır.

3 — Erkeklerde yaş ilerledikçe intihar nisbeti de artmakta, fakat kadınlarda 50 yaşından sonra bu nisbet aynı kalmaktadır. Erkekler, kadınlardan, beyazlar zencilerden daha fazla nisbette intihar etmektedirler. Fakat neticesiz kalan intihar teşebbüsleri, kadınlarda ve zencilerde daha çoktur. Fakirlere nazaran zenginlerde, idare edilenlere nazaran idare edenler arasında intihar nisbeti daha yüksektir.

4 — İntiharların en fazla olduğu zaman, büyük şehirlerde mayıs ve haziran ayları, pazartesi ve salı günleri, güneşin en parlak ve barometrenin en yüksek olduğu saatler (yani saat 10 ile 14 arası) dir. Dışarıdaki hava berrak ve güneşli olabilir, Fakat onların iç dünyaları kapkaranlıktır.

e) Sosyoloji bakımından intihar::

İnsanın psikolojik ve biyolojik sebep ve âmiller kadar sosyal hâdiselerin de tesiri altında kaldığı inkâr edilemez. Bu itibarla bir insanı intihara sürükleyen ruhî bozuklukların bilhassa İçtimaî hadiselerle çok sıkı alâka ve irtibatı mevcuttur.

Meşhur Fransız içtimaiyatçısı EMİL DURKHEIM'e göre intihar ; tamamen sosyal bir hadisedir. Bir insana lâyük olduğu kıymet ve değeri hiç şüphesiz, içinde yaşadığı cemiyet verir. Bir ferdin cemiyet hayatında karşılaştığı şerefsizlik korkusu, hakaret, kaçınılması mümkün olmayan bir tehlike, şantaj, tevkif gibi keder, ızdırıp, ümitsizlik, ve korku husule getiren hadiseler, onun iç hayatında derin tepkiler uyandırır. Biyolojik ve fizyolojik teşevvüşler tevliid eder, uykuyu, huzur ve rahatı kaçıırır ve intihara sebep olur.

Din ve aile insanı sıkı bir surette inzibat ve disiplin altına alır. Bir insanın, hayatın ve yaşamının kıymetini takdir etmesi, hayata bağlanması için nefsinin ve varlığını din, aile, millet, devlet ve vatan gibi sosyal müesseselere kuvvetle hasretmesi, bağlanması lâzımdır. Ancak bu sayede insan nazarında hayatın bir mânası olabilir. Kendini yalnız hissetmez ve hayatı lüzumsuz saymaz.

İnsan, yaşamak için kendini zorlayan ve disiplin altına alan kendinden üstün din, aile, millet v.s. gibi sosyal zümrelere nefsinin ve varlığını bağlamak mecburiyetindedir. Bu bağlar zayıfladığı takdirde, insan için hayatın kıymeti sıfıra düşer. Durkheim şunları ilâve etmektedir. (İnanma kuvvetle bağlı bir insan, yahut ailesine veya siyâsî cemiyetin bağlarına kuvvetle sarılmış bir adam için ümitsizlik ve ızdırıp meselesi yoktur. Bu insanlar, hiç düşünmeden ve kendiliklerinden de ne olduklarını, ne yaptıklarını düşündükleri zaman biri dinine veya dinin timsali olan Allahına, öteki ailesine, bir diğeri vatanına veya siyâsî partisine dönerler. Bunlar, acılar içinde bile bağlı oldukları bu zümrelerin şan ve şerefine hizmet ederek yaşarlar. Fakat inan sahibi, ananından şüphe ettiği zaman aile, devlet, vatan, millet ferde yabancı görünmeye başladığı vakit, ferd bizzat kendisine karşı sır halini alır ve insan, hiç bir şey'e bağlı olmadığı zaman şu sıkıntılı suallerden kurtulamaz : (Yaşamak neye yarar ?).

Bütün bu izahlardan sonra Durkheim'in vardığı netice şudur:

Ferdin din, aile, millet, vatan gibi şeylere bağlılık derecesi azaldıkça ve zayıfladıkça intiharların sayısı artar. (13).

Bundan başka sosyal ve ekonomik buhranlar da intihar nisbetini arttırlar. Bir insanın yaşama şartlarının birdenbire ve âni olarak değişmesi halinde, o kimse senelerce içinde bulunduğu yaşama şartların dan ayrıldığı için, yeni hayat kaidelerine kolayca intibak edemez, ve yalnızlık içinde kıvrınır. Kendini terk edilmiş ve unutulmuş bir insan olarak görür. Buna en tipik misal olarak cemiyet hayatında çok rastlanan aile buhranları gösterilebilir. Uzun zamandanberi boşanmalarla intihar sayısı arasında bir beraberlik göze çarpmaktadır. İstatistikler Fransa'da boşanmış kadın ve erkeklerde intihar nisbetinin evlilerden 4-5 misli fazla olduğunu, boşanan kadınların boşanmış erkeklere nazaran daha az intihar ettiklerini, boşanmanın zor olduğu memleketlerde ise evli kadınlar arasında intiharın daha fazla olduğunu göstermektedir. (14).

(13) Necmeddin Sadak. Sosyoloji.

(14) Ayni eser.

d) Hukukî bakımdan intihar:

İntiharın hukukla çok yakından ilgisi olduğu da bir hakikattir. Çünkü evvelâ bir insan intihar etmekle, kanunların himayesi ve teminatı altına alınmış olan hayatına bizzat kendi eliyle kıymaktadır. Saniyen, bu fiil intihar eden şahıs tarafından yalnız basma işlenebileceği gibi, bir başkası onu intihara teşvik, tahrik, ikna etmiş veya yardımda bulunmuş olabilir. Şu hale göre herşeyden önce karşımıza çıkacak olan soru şudur: İntihar suç sayılmalı mıdır? İntihar fiili tamamlandığı takdirde, ölmüş olan şahsın cezalandırılmasına maddeten imkân mevcut değilse de; fiil teşebbüs derecesinde kaldığı hallerde müntehire ceza verilmeli midir? Aynı zamanda bir kimseyi intihara ikna veya ona yardımda bulunan şahıs da cezalandırılmalı mıdır?

Bu meseleler çok eski zamandanberi muhtelif memleketlerin ceza hukuku edebiyatında münakaşa mevzuunu teşkil etmiş, çeşitli görüş tarzları ileri sürülmüş olduğu gibi, kanunlarda da ayrı ayrı tatbik şekillerini bulmuşlardır.

İslâm dinine göre; yaşamak hakkı her ferd için tabii hakların birincisi olduğu gibi, İçtimaî vazifelerin birincisi de bu hakka ihtiramdır. İşte bunun içindir ki, «hayatı beşeriyye taarruzdan masundur» kaidesi bütün ahlâk ulemasınca en tabii bir esas olarak kabul edilmiştir. Bir insanda başkalarının bu haklarına tecavüz etmek salahiyeti olmadığı gibi, kendi hayatına tecavüz etmek salahiyeti de yoktur. İnsana cam Allah vermiştir, almak ta ona aittir. İntihar, iman zafiyetinden, hayatın darbelerine mukavemetin sarsılmasından, sabır ve azmin gevşemesinden, hayatın bazı mes'uliyetlerine karşı tahammül kudretinin gaip olmasından ileri gelen, Allahın haram kıldığı bir cinayettir. (15). Müslümanlıkta intihar memnu ve yasaktır, intihar eden adam; «ben yalnız kendime karşı cinayeti irtikâp ediyorum» diyemez. Çünkü bu, şahsî ahlâkî inkârdan başka bir şey değildir. Bir adamın kendi nefsinde tasarrufa hakkı vardır. Fakat, cemiyete hizmetten kaçınmamak şartıyla. Halbuki intihar eden bir adam, vazifeden kaçıyor demektir. İşte bunun içindir ki intihar, meşru bir hareket değildir. (16). Hazreti Muhammed, intihar edenlerin cehennemde devamlı yanacaklarını ve ne suretle canlarına kıymışlarsa, o şekilde azap olunacaklarını, azap içinde azap göreceklerini bildirmiştir. Herkim kendini bir dağdan atarak öldürürse, o ce-

(15) Diyanet işleri reisliği tarafından hazırlanan (dinî ahlâkî musahabe).

(16) Ahmet Hamdi Akseki. İslâm dini. 1950 sahife 398 -399

hennemliktir. O, filini tekrarlayarak ebediyen cehennemde kalacak, her kim demirden mamul bir aletle hayatına kıyarsa, hayatına kıydığı şey elinde, kendini daima yaralar bir halde cehennemde kalacaktır, buyurmuştur. Yine Peygamberimiz, bıçak ile intihar eden bir sahabenin cenaze namazını kılmaktan çekinmiştir.

Kilise hukuku intiharı tel'in ve aforoz etmişti. Müntehirin cesedi kalbur üzerinde bir ata bağlanarak sürüklenir, mezara gömülmezdi. Aynı zamanda malları müsadereye tâbi tutulurdu.

İntiharın cezalandırılmasına karşı ilk önce şiddetle itirazda bulunan, meşhur İtalyan cezacısı MARKİ BECCARÍA olmuştur. Filhakika Beccaria «Suçlar ve Cezalar» isimli eserinde; (İntihar, Allaha karşı işlenmiş bir suçtur. Ölümden sonra cezalandırmak ise Allaha düşer. Zira, buna yegâne kadir olan Cenabı Hak'tır. Realite olarak intihar, cezalandırılması aslâ mümkün olmayan bir suçtur. Bunun da sebebi, cezaya mevzu olan şey'in cansız ve camit bir gövdeden ibaret oluşu, veya bu yüzden cezalandırılmaya kalkılacak başka şahısların ise tamamen masum bulunuşlarıdır. Müntehire ceza verilemez. Zira buna fiilen imkân yoktur. Mallarının müsaderesi suretiyle ailesi efradına ceza verilmesine de hukuken cevaz yoktur. Ceza tehdidinin kendisini öldürmeye karar vermiş olan kimse üzerinde herhangi bir tesiri haiz olamayacağı da aşikâr bulunduğundan intihara teşebbüsün de cezalandırılması doğru değildir) demektedir. (17).

MUHTELİF İCRA ŞEKİLLERİ :

9) İntiharın çeşitli sebep ve âmilleri olduğu gibi, muhtelif icra şekilleri de vardır. Milletler arası sıhhat teşkilâtının tetkiklerine nazaran 160 türlü intihar usulü tesbit edilmiştir. Ekseri müntehirler, rahat bir ölüm temin ettiği için «gaz»ı tercih etmektedirler. Bundan başka tabanca ile, zehir içerek, kendini asmak suretiyle, bir şey'in altında ezilerek, banyoda damarlarını kesmek suretiyle, otomobilini herhangi bir maniaya sür'atle çarparak, çok miktarda içki içerek, yahut da aç kalarak, hattâ elbiselerini ateşleyerek yapıldığı görülmektedir.

İntiharlar ekseri memleketlerde ve umumiyetle kimsenin göremeyeceği, herkesten uzak ve sakin yerlerde gizlice yapıldığı halde, gösteriş yaparak intihar etmek usulü de bugün Amerika'da yayılmış bulunmaktadır. Amerika'da binanın en yüksek penceresine çıkıp, halkın, polis ve

(17) Beccaria. Suçlar ve cezalar. (Hicret ve intihar) XXXV. sahife 350-351, Muhitin Göklü tercümesi.

itfaiyenin, fotoğraf ve sinema operatörlerinin gelmesini bekleyerek, ondan sonra aşağıya atlamak suretiyle intihar etmek adetâ moda haline gelmiş bulunuyor.

Hattâ Teksas'lı genç pilot Olie Cox'un intiharı hepsinden daha enteresandır. Evli ve üç yaşında bir kız babası olan bu pilot, intihar kararını verdikten sonra uçağına binerek havalanmış ve uçaktan radyo ile bu kararını; «benzinim bitinceye kadar uçup, ondan sonra yere pike yapacağım» diye halka bildirmiştir. Kendisine mâni olmak için bütün ekiplerin faaliyete geçmesine rağmen, pilot, üç saat kadar uçarak benzinini bitirdikten sonra kalkış pistine dik olarak yere düşmüş ve uçakla birlikte parçalanmıştır. Yine bir başka pilot, bir müddet önce ölmüş olan karısının mezarına uçağı ile pike yapmak suretiyle intihar etmiştir.

İstanbul'da ölümlerle nihayetlenen 54 intihar vak'asınının 25 tanesi asmak suretiyle, 10 tanesi tabanca ile, 7 tanesi pencereden veya yüksek bir yerden kendini atmak suretiyle, 3 tanesi havagazı ile, 3 tanesi kezzap içmekle, 2 tanesi uyku ilâcı ile, 2 tanesi tren altına yatmak suretiyle, 1 tanesi kuyuya atmak ve boğulmak suretiyle yapılmıştır. (18).

MUKAYESELİ MEVZUAT VE KANUN HÜKÜMLERİ :

10) Bugün dünya milletlerinin mevzuatını, kabul ettikleri sistemler bakımından üç gruba ayırabiliriz.

1 — Bizatihi intiharı suç sayan ve ona yardımcı da cezalandıran kanunlar.

İNGİLİZ HUKUKUNDA İNTİHAR :

İngiliz hukukunda «intihar» suç sayılmıştır. İntiham teşebbüs eden kimse öldüğü takdirde, hıristiyan dininin yapılmasını emrettiği cenaze merasimi yapılmaz. İntihar, teşebbüs halinde kaldığı, müntehir ölmediği takdirde, fiil suç teşkil eder ve kendisi hakkında para veya hapis cezası tertip olunur. Kanunda bu cezaların âzami haddi tayin edilmemiştir. Bir şahsın rızasıyla intiharına yardımcı bulunan kimse hakkında «adam öldürme» suçundan dolayı takibat yapılır. (19)

(18) Lutfi Tuncay Adli tıpta intiharlar. Adli-tıbbi ekspertiz mecmuası, sahife. 26.

(19) Sulhi Dönmezer. İngiliz hukukunda İntihar. Yenısabah Gazetesi

Bununla beraber halen İngiltere’de intihar fiilinin suç olmaktan çıkarılması için bazı fikir cereyanları da belirmeye başlamıştır.

2 — İntiharı suç saymayan ve yardımda bulunmayı da cezalandırmayan kanunlar :

FRANSIZ HUKUKUNDA İNTİHAR :

1789 Fransız ihtilâlinde önceki Fransız mevzuatı, Kilise hukukunun tesiri altında kalmış ve «intihara teşebbüs»ü ve «intihar edene yardım»ı suç sayarak cezalandırmış bulunmakta idi.

Fakat MONTESQUIEU’nün fikirlerinden ilham alan Fransız ihtilâli, BECCARİA’nın da tesiri ile eski kanun hükümlerini ilga etmiştir.

Bugün Fransız ceza kanunu «intihar»ı suç saymadığı gibi, intihara teşebbüs akim kaldığı takdirde müntehire de ceza tertip etmemektedir. Fransız ceza felsefesinin kabul ettiği prensibe göre; herkes kendi hayatı üzerinde istediği gibi tasarruf etmek hakkını haizdir. Çünkü hayat şartları her fer d için aynı olmadığı gibi, herkesin tahammül derecesi de bir değildir. Bu itibarla bizatihi intihar fiili suç sayılmamalıdır. İntihar suç sayılmayıp «asil fail »e ceza verilmedikçe, «fer’an zimethal»in de mes’ul edilemeyeceği prensibine dayanılarak müntehire «yardımda bulunanlar»a da ceza tertip ve tatbik edilemez. Yukarıda ötenezi bahsinde de izah edildiği veçhile kanunun bu sistemi Fransız müelliflerinin pek çok tenkidine uğramıştır. Georges Vidal ve Jozef Magnol bu müellifler arasındadır-. Filhakika adı geçen cezacılar ; (İştirak, bilhassa silâh veya zehir tedariki veya bütün bir aile efradının müştereken veya iki şahsın bir arada intiharı şeklinde tecelli eder. İntihara teşebbüs edenlerden birinin hayatta kalması halinde buna ceza verilemez. Filhakika böyle bir vaziyette şahsın intihar teşebbüsüne de teşvik veya yardım suretiyle intihara iştirak cezalandırılmaz. Çünkü hayatta kalan diğerini doğrudan doğruya öldürmediği cihetle ne kasden adam öldürmekten ve ne de intihar bir suç teşkil etmediğinden ve suç mevcut olmadan cezayı mucip iştirak mevzuubahis olamayacağına göre; intihara iştiraktan suçlu sayılabilir. Bu fiilin cezalandırılmaması doğru değildir. Böyle bir iştirakin bir çok yabancı kanunlarında olduğu gibi müstakil bir cürüm addedilmesi yerinde olur, demektirler. (20)

3) İntihar fiilini suç saymayan ve fakat «yardımda bulunanlar»ı cezalandıran kanunlar.

(20) Georges Vidal ve Jozef Magnol, Ceza hukuku. 1949 sah. 276.

Bu gün ekseri devletlerin, ceza kanunlarında kabul ettikleri sistem budur. Bizatihi intihar fiilinin suç sayılmaması düşüncesi şu sebeplere istinad etmektedir: İntiharda, ölüm neticesi meydana gelmişse müntehir cezasını kendi vermiş olduğundan, esasen ortada cezalandırılacak bir kimse yoktur ve yapılacak şey kalmamıştır. Eğer intihar «teşebbüs» derecesinde kalmış ve ölüm neticesi husule gelmemiş ise ; bu takdirde de intihara teşebbüs eden bedbaht kimseyi cezalandırmakta, ceza kanununun tatbikından beklenen «İçtimai fayda» yoktur. İntiharı, insanın Allaha karşı işlediği ağır bir günah sayarak, hiç bir suretle tecviz etmeyen bir çok dinler, diğer iradesi zayıf kimseler için de ibret olmasını temin etmek ve onları intihara teşebbüsten vazgeçirmek maksadiyle, dinin ölümler için yapılmasını emrettiği cenaze merasiminden intihar edenleri mahrum bırakmışlardır.

Kendini öldürmek isteyerek intiharı göze alan kimse, normal olmıyan bir ruh haleti içinde bulunuyor demektir. Cezanın gayesi, suç işlemek suretiyle cemiyet hayatına uymadığını göstermiş olan kimseyi ıslah ederek, onu cemiyete faydalı bir insan haline koymaktır. İntihara teşebbüs eden kimse fiilinde muvaffak olamamış ise yapılacak şey, ona ceza tatbik ederek esasen anormal, hasta ve perişan vaziyette olan ruh haletini daha fazla bozmaktan ziyade, hayat mücadelesini ve yaşamının kıymet ve değerini anlatarak, yaptığı fiilin doğru olmadığını kafasına yerleştirmek ve bu suretle ikinci bir defa böyle bir harekete girişmekten men etmek olmalıdır. Bu telkin yapıldığı ve o şahsın intiharına mâni bulunduğu takdirde cemiyet, yeni bir ferd kazanmış olacak demektir.

Bundan başka intihara teşebbüs edeni cezalandırmak gibi bir ceza siyaseti, intihar hadiselerini önleyemediğinden başka, bilâkis artmasına da sebep olabilir. Çünkü intihara teşebbüs eden kimseler, fiillerinde muvaffak olamadıkları takdirde cezalandırılacakları endişesiyle ellerine geçen ilk fırsatta aynı fiili tekrar işlemek hususundaki sabit fikirlerini terketmezler. İntiharı suç sayılmaması keyfiyeti, Ferri ve Persico gibi bazı müelliflerin iddia ettikleri gibi, hayata tasarruf hakkının, ona nihayet verecek bir «ölme hakkı»nın mevcudiyeti manasını tazammun ve ifade etmez. İntihar edenin cezalandırılmaması, cansız cesedin cezayı hissedemeyeceği ve binnetice cezanın zecri mahiyeti olamayacağı mülâhazasına dayanır. Diğer taraftan eski devirlerde olduğu gibi, müntehirin mallarının müsaderesi suretinde bir ceza tertibi, masum olan vereseye tesir edeceği için «cezaların şahsiliği» prensibine de muhaliftir. (21)

(21) Tahir Taner, ceza hukuku. 1949 sahife. 431.

Buna mukabil, bizatihi intiharı suç saymayan bu sisteme mensup kanunlar, bir kimseyi «intihara ikna etmek» veya «intihar etmesine yardım eylemek» fiillerimi cürüm sayarak ecza tehdidi altına almışlardır.

1881 tarihli NEWYORK cumhuriyeti ceza kanunu (172 ve müteakip maddeler), 1932 tarihli İspanya ceza kanunu (M. 416), Polonya ceza kanunu (M. 228), Danimarka ceza kanunu (M. 240), 1936 tarihli Kolombiya ceza kanunu (M. 367), 1937 tarihli İsviçre federal ceza kanunu (M. 115), Brezilya ceza kanunu (M. 176), Macaristan ceza kanunu (M. 283), Hollanda ceza kanunu (M. 294), 1889 tarihli eski İtalyan ceza kanunu (M. 370), ve 1931 tarihli yeni İtalyan ceza kanunu (M. 580) bu sistemi kabul etmişlerdir.

ALMAN HUKUKUNDA İNTİHAR:

Alman ceza kanununa göre bizatihi intihar cezayı müstelzim bir fiil olmadığı gibi, intihara teşebbüs de suç sayılmamıştır. Fakat farik ve mümeyyiz olmayan bir kimsenin intihar etmesini tahrik ve teşvik eden bir şahsın vaziyeti Alman hukukuna göre fiile iştirak mahiyetindedir. İntihar için bir kimseyi hayatı bir tehlikeye maruz bırakacağından bahsile tehdit eden kimsenin fiili de suçtur. Bu şekildeki bir tehditte doğan fiil, intihar edecek insan için zaruret hâli tevli eder. Fakat buna mukabil intiharı kolaylaştırmak ve intihar edene yardım etmek de bu suça yataklık mahiyetinde sayılamaz. Ayrı bir suçtur.

İSVİÇRE HUKUKUNDA İNTİHAR :

İntihar, İsviçre ceza kanununa göre suç değildir. Türk ceza kanununda olduğu gibi, intihar teşebbüs derecesinde kaldığı takdirde müntehire ceza verilemez. Filhakika bu kanunun 115 inci maddesine göre; hodbin bir saikle başkasını intihara teşvik veya başkasına bu hususta yardım eden kimse, eğer intihar vuku bulmuş veya teşebbüs olunmuşsa beş seneye kadar ağır hapis veya yalnız hapis cezasıyla cezalandırılır.

Görülüyor ki İsviçre ceza kanununda, bizim 454 üncü maddedeki gibi «müntehirin vefatı vuku bulunduğu takdirde» şeklinde bir kayıt mevcut değildir. Kanunda böyle bir kayıt bulunmadığından başka»,., veya teşebbüs olunmuşsa...» ibaresi de kullanılmış bulunmaktadır.

TÜRK HUKUKUNDA İNTİHAR :

II) Türk ceza kanunu bizatihi « intihar » ı suç saymamıştır. Buna mukabil, bir kimseyi «intihara ikna etmek» veya bir şahsın intihar etmesine «yardım eylemek» ağır cezayı müstelzim bir cürümdür. Filhakika kanunumuzun 454 üncü maddesine göre; birini intihara ikna ve buna yardım eden kimse, müntehinin vefatı vuku bulduğu takdirde üç seneden on seneye kadar ağır hapis cezasına mahkûm olur.

Bir kimseyi intihara ikna etmek, netice itibariyle o kimsenin kasden ölümüne sebep olmak demektir. Kanun nazarında intihar fiili suç olmadığından, bizzat kendisi suç sayılmayan bir fiile iştirakin de cezayı müstelzim olamayacağı şeklindeki umumî kaide gereğince, bir kimsenin kendisini öldürmesi fiiline bir başkasının aslî iştiraki «azmettirmek» veya «yardım etmek» şeklinde tezahür eden fer'î iştirakinin de suç sayılmaması icabederken, suçun mahiyet ve hususiyetini dikkat nazarına alan kanun vazı, ayrı ve müstakil bir hüküm koymak suretiyle «intihara iştirak»i de cürüm addetmiştir.

Suçun kanunî unsurlarını şu şekilde bir tahlile tâbi tutabiliriz :

1 — Bir kimseyi intihara ikna etmek veya yardım eylemek, (suçun maddî unsuru).

2 — Failde cürüm kasdının bulunması (Manevî unsur).

3 — Bunun neticesinde «ölüm» ün vukua gelmesi,

Lâzımdır.

Madde metninde; (birini intihara ikna ve buna yardım eden..) ibaresi kullanıldığına göre, suçun teşekkülü için, bir kimseyi sadece intihara ikna etmek kâfi değildir. Fakat aynı zamanda «yardım»da edilmiş olması lâzımdır. Halbuki mehoz İtalyan ceza kanununun 370 inci maddesinde; (başkasını intihara azmettiren veya yardım eden) tâbiri kullanılmıştır. Ceza kanunumuz tedvin olunurken, bir tercüme hatâsı olarak «veya» edatı «ve» şeklinde alınmıştır. Maddenin bu yazılış tarzına nazaran intihara hem manevî hem de fiilî iştirak hâli mevcut olacak demektir. Şu halde intihara karar vererek, bu maksadla bir ağaca veya yüksek bir yere ipi takmış olan ve fakat bir türlü boynuna geçirmeye cesaret edemiyen bir şahsın ricası üzerine, tesadüfen oradan geçmekte olan bir başkası tarafından ipin boynuna geçirilmesi halinde; her ne kadar hadisede «intihara yardım» hali mevcut ise de; «ikna» keyfiyetinin bulunmaması sebebiyle o şahsa ceza verilemeyecektir. Görülüyor ki tatbi-

katta «ikna» ile «yardım»ın aynı hadisede mevcudiyetini isbat ve binnetice intihara iştirak eden kimseyi cezalandırmak hemen hemen imansız olacaktır. Bu mahzura meydan vermemek için en doğru hareket tarzı, maddedeki «ve » edatını «veya» şeklinde anlamaktır. Temyiz mahkemesi birinci ceza dairesi, 14/7/1945 tarih ve esas. 909. karar. 1718 sayılı ilâmiyle; (ceza kanununun 454 üncü maddesinde yazılı suçun hususiyeti gözönünde tutularak tetkik olunursa, bu maddenin iki müstakil hâli ihtiva etmekte olduğu ve maddedeki «buna yardım» cümlesiyle esasen intihara karar vermiş olan bir kimseyi icrai fiile iştirak etmeksizin, intihar eylemesini kolaylaştırmağa matuf olarak meselâ silâh vermek gibi hareketlerin kastolunduğu ve binnetice yardımın intihara ikna unsuruna merbut ve mütemmim bir unsur olmadığına) karar vermiştir.

İntihara «ikna» dan maksat; intihar edecek kimsede esasen mevcut olan intihar kararını takviye etmek olmayıp, failin söz ve hareketlerinin, bir kimsenin intihara karar vermesi hususunda müessir bulunması keyfiyettir. Alelâde adam öldürme cürmünden farklı olarak intihara ikna'da hususiyet, ikna eden kimsenin de ölüm neticesini şiddetle arzu etmiş olmasıdır.

Profesör Faruk Erem ; kanunun bu tâbiri isabetli kullanmadığı esas bahis mevzuu olan şey'in «azmettirme» olup, bu itibarla esasen mevcut intihar kararını «takviye» veya sadece «teşvik» in kâfi sayılmayacağı fikrindedir. (22).

Kanunumuzun mehzarını teşkil eden 1889 tarihli İtalyan ceza kanunu lâyhaharından birinde; (bir kimsenin intiharına yardım eden veya onu intihara ikna eyliyen şahıs, o kimsenin hayatına kasetmiş olacağından, müntehirin muvafakati olsa bile, âdi bir öldürme cürmü işlemiş olur) denilmek suretiyle «intihara ikna» hakkında bir hüküm konulmamıştı. Fakat bu düşünce tarzı son Zanardelli lâyihasında ve kanunda kabul edilmemiştir. Bizatihi intihar suç sayılmadığına göre; esasen suç sayılmayan bir fiile iştirakin de bahis mevzuu olamayacağı ve kanunda böyle bir hüküm mevcut bulunmadığı takdirde bir kimseyi intihara ikna veya yardım edenlerin de cezasız kalacağı endişesi kanun vazının bu şekilde bir hüküm koymağa sevkettiştir.

«Yardım»; intiharı fiilen kolaylaştırmak demektir. Yardım, ancak maddi olabilir. Yardım fiili mağdurun kendisini öldürmek derecesine vardığı takdirde suç, «intihara yardım» olmaktan çıkar ve intihar edecek olan kimseyi «rızasıyla öldürmek» vasfını iktisap eder. Netice itibariyle

(22) Faruk Erem. adam öldürme. 1954.

de fail hakkında 454 üncü madde tatbik olunamaz. Yardım, intihardan evvel olabileceği gibi, intihar sırasında da yapılabilir.

Her cürüm gibi bu suçta da «kast»ın mevcudiyeti şarttır. Bu kasıt, bir kimseyi intihara ikna etmek, intihar edeceğini bildiği bir kimsenin fiiline yardım eylemek şeklinde tecelli ve tezahür edebilir.

Maddenin açık metnine göre; intihara «ikna» veya «yardım» eden kimsenin cezalandırılması için, bütün bu fiil ve hareketlerin neticesinde «ölüm»ün vukubulması şarttır,

Bazı hallerde intihar tamamlanmamış olabilir ve müntehir ölmeyip, fiil teşebbüs derecesinde kalabilir. Fakat mağdurun, bunun neticesi olarak aylarca hasta yattığı gibi, akıl maluliyetine de uğrayabileceği ihtimal dahilinde bulunabilir. Bu takdirde, ölüm vukua gelmemiştir diye, müntehiri intihara ikna eden veya ona yardımda bulunan kimseye ceza verilmemesi hiç bir suretle kabule şayan görülemez. Nitekim İsviçre ceza kanununun 115 inci maddesinde ; (intihar vuku bulmuş veya teşebbüs olunmuşsa..) denilmek suretiyle bu cihet açık bir şekilde tebarüz ettirilmiştir. Bu itibarla, 454 üncü maddenin bu şekilde değiştirilmesi doğru olur diye düşünmekteyiz.

BASIN SUÇU OLARAK İNTİHAR :

12) Memleketimizde 1926 yılında intihar vak'aları dikkati çekecek derecede yükselmişti. İntihar hâdiselerini yazmayı men eden bir kanun mevcut bulunmadığından, gazeteler o günlerde intihar vak'alarını tafsilâtiyle yazmakta idiler. Bu haberleri okuyan ve muhitin telkinleri altında kalmaya müstait bir çok zayıf iradeli kimseler canlarına kıyıyorlardı. Bu gibi hallerde gazeteyi intihara azmettirmekten mes'ul tutmak da mümkün değildi. Çünkü gazetecide böyle bir intihara ikna veya yardım kasıtı yoktu.

Bu vaziyet karşısında cemiyetin, sosyal bir tehlike tehdidiyle karşılaştığını gören kanun vazısı; 8/8/1931 tarih ve 1881 sayılı «matbuat kanunu »na bu hususta bir hüküm koymayı lâzım ve zaruri gördü.

Filhakika mülga 1881 sayılı matbuat kanununun 38 inci maddesine göre; intihar vak'alarını mahallin en büyük zabita memurundan mezuniyet almaksızın neşretmek memnudur. Mezuniyet alınarak neşri halinde dahi intihar edenlerin ve intihara teşebbüs eyleyenlerin resimleri basılmaz. Bu madde hükmüne muhalif hareket edenler bir haftadan bir seneye kadar hapis ve 25 liradan 200 liraya, kadar para cezasına mahkûm olurlar.

Bu madde bilâhare 2001 ve 3518 sayılı kanunlarla tâdil edilerek mekteplerde, fakülte ve enstitülerde disiplini bozacak mahiyetteki vak'alara da teşmil edilmişti.

Nihayet 1881 sayılı matbuat kanunu ve tâdilleri, 16/7/1950 tarihinde kabul ve 24/7/1950 tarihinde neşredilen 5680 sayılı «basın kanunu» nun 42 nci maddesiyle meriyetten kaldırılmış ve intihar hâdiselerinin neşir şekil ve sureti bu kanunda da yer almıştır.

Filhakika basın kanununun 32 inci maddesinde aynen; (intihar vak'aları hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyanları tesir altında bırakacak mahiyette olan tafsilât ve vak'aya müteallik resimlerin neşri yasaktır.

Bu madde hükmüne muhalif hareket edenler 100 liradan 1.000 liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.) denilmekteydi.

Basın kanununun bu maddesi son defa 7/6/1956 tarih ve 6733 sayılı kanunla değiştirilmiş ve bugünkü şeklini almıştır. Son tâdile göre madde metni aynen şöyledir: (Memleket ahlâkını, aile nizamını bozacak veya cürüm işlemeye teşvik veya tahrik edecek şekilde heyecan uyandıracak tafsilât ile hakikî veya hayâlî vak'aları hikâye veya tasvir veya tersim edenler veya intihar vak'aları hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyanları tesir altında bırakacak mahiyette tafsilât ve resimler neşredenler hakkında 1.000 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezası hükmolünür).

YENİ BELEDİYE KURULMASI
ve
BELEDİYELERLE BİRLEŞME

Kozaklı Kaymakamı
Sabahattin Çakmakoğlu

I. BELEDİYELERİMİZİN MAHİYETİ ve HUSUSİYETLERİ ;

1580 Sayılı Belediye Kanunumuz birinci maddesinde belediyeyi «Beldenin ve belde sâkinlerinin mahallî mahiyette müşterek ve medenî ihtiyaçlarını tanzim ve tesviyeyle mükellef hükmi bir şahsiyet» olarak tarif ve tesbit etmiş bulunuyor.

Bu tariften ve yine mezkûr kanunun muhtelif hükümlerinden sarahaten anladığımızı göre belediye idaresi «Batının» bir «Comune» idaresidir.

İdare Hukuku, mevzuatımız yönünden belediyelerimizin hususiyetleri kısaca şunlardır.

- a — Belediyelerimiz hükmi şahsiyeti haizdir.
- b — Belediyelerimiz bir mahallî idare, (Comune) idaresidir.
- c — Belediyelerimiz muayyen bir yerde, belde ve hudutları dahilinde faaliyet ve mevcudiyet gösterirler.
- d — Beldede oturanların müşterek fakat mahallî mahiyetteki ihtiyaçlarını gidermekle mükelleftirler.
- e — Belediyelerimiz bir İdarî ademi merkezîyet müessesesidirler.
- f — Belediyelerimiz mahsus bir kanunla kurulmuş olup İdarî vesayete tabidirler.
- g — Belediyeyi belde sâkinlerinin reyleriyle seçtikleri meclisler idare ederler. Uzuvar iş başına seçimle gelirler.
- h — Belediyelerimize müstakil veya yarı müstakil gelir kaynakları sağlanmışır. Bu yönden de muhtardılar.
- İ — Belediyelerimiz, büyük nisbetlerde İdarî ve İktisadî mevzularda muhtariyete malik bulunuyorlar.

Yukarıda en önemlilerini telhisen belirttiğimiz hususiyet ve imkânları dolayısıyla belediyeler, köy idarelerinden daha müttekâmil bir durum arz etmektedirler. Bu müsbet imkânlar muvacehesinde ise asgari şartları cemi etmiş bulunan köy idareleri yerine belediye teşkili için gayret sarfedilmektedir. Bunda, bilhassa İctimaî olduğu kadar demografik nüfus artışlarının baskısı, yanında köy idarelerinin mahdut İdarî ve malî imkânlarının rolünü unutmamalıdır. Bir misâl olmak üzere Belediye Gelirleri Kanunundaki müteaddit mali kaynaklarla, Köy Kanununda derpiş olunan imece ve salmanın hudutlu imkânlarını zihnen olsun mukayese edebilmek üzere, kaydetmekle yetiniyoruz. Keza İller Bankasının bir belediyeye yardımıyla köy idarelerine bahsettiği imkânları da kıyaslamak, belediye olmak yolundaki tahalûku biraz olsun izah eder sanıyoruz.

İşte bu yazımızda mevzuatımıza nazaran, belediye teşkiline ait esasları bir belediyeyle olan birleşmeleri inceleyerek, nerelerde hangi şartların vücudu halinde yeniden belediyeler kurulması mümkün olduğunu belediyeyle birleşme şartlarını izaha çalışacağız.

II. BELEDİYE İDARESİ NERELERDE TEŞKİL EDİLİR:

Belediye Kanunumuza göre belediye idareleri iki türlü teşekkül edebilmektedir. Ayrıca Belediyeye birleşmeleri de dahil etmek yerinde olur.

- A — Mecburî Teşekkül.
- B — Şartlı Teşekkül.
- C — Belediyelerle Birleşmeler.

A — MECBURİ TEŞEKKÜL :

Mecburî teşekkül diye adlandırdığımız fakat bir kanunla doğrudan ihdas olunabilen belediyelerimiz bu gruba girerler. Nitekim 1580 Sayılı Belediye Kanununun 2 nci maddesinde «Nüfusu ne miktar olursa olsun kaza ve vilâyet merkezlerinde ve nüfusu iki binden fazla olan yerlerde belediye teşkilâtı mecburidir» denilmektedir.

Bu hale nazaran bir yer vilâyet merkezi veya kaza merkezi olarak belirtilirse nüfus miktarına bakılmaksızın belediye teşkilâtı mutlaka tesis edilecektir. 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununun 2 nci maddesinin (A) bendi «İl ve ilçe kurulması, kaldırılması, merkezlerinin belirtilmesi, adlarının değiştirilmesi, bir ilçenin başka bir il'e bağlanması kanun ile ; olur hükmünü sevk ettiğine göre kanun yoluyla kurulacak kaza ve vilâyetlerin

Merkezleri de belirtileceğinden 1580 Sayılı Kanunun 2 nci maddesinde derpiş edilen ahvâlde ayrıca bir ön muameleye lüzum kalmamaktadır. İşte bu sebeptendir ki, kaza ve vilâyet merkezlerinde «Mecburen» teessüs edecek belediyelere dolayısıyla kanunla ihdas olunan belediyeler demek uygun düşer kanaatındayız.

Yeknazarda mecburî-kanunî teşekkül bahsi içinde mütalea edilebilecek bir hususu ise kaydetmek isteriz. Yukarıda incelediğimiz Belediye Kanununun 2 nci maddesi kaza ve vilâyet merkezleri dışındaki yerlerde de nüfusları 2000 den fazla olduğu takdirde belediye idaresi kurulmasının mecburî olacağına işaret etmiş bulunmaktadır. Bize kalırsa bu husus mutlak bir mana ihtiva etmemektedir. Zira nüfusunun iki binden fazla olup olmadığının tesbitiyle beraber Belediye Kanununun 7078 Sayılı Kanunla muaddel 7 nci maddesinde yer alan esasların ve ön muamelelerin ikmalî lâzım gelmektedir. Bu keyfiyet ise kaza ve vilâyet merkezlerinde doğrudan ve kanunla belediyelerin kurulması vakiasıyla bir yerde velev ki iki binden fazla nüfusa malik olsa bile belediye idaresi teşkilini Kanun vazının ayrı mütalea ettiğini göstermektedir.

Bu bahise son vermeden «1580 Sayılı Belediye Kanununun 7 nci maddesinin değiştirilmesi hakkındaki» 7078 Sayılı Kanunun mevzumuzla alâkalı kısmını belirtmek istiyoruz. Zira, «Kaza ve vilâyet merkezlerinde belediye teşkilâtı mecburidir. Ancak bir vilâyet merkez belediye sınırları içinde kurulan kaza merkezlerinde belediye teşkil edilemez. Bu gibi yerlerde belediye şubesi kurulur...» hükmü 1580 Sayılı Kanunun 7 nci maddesinin tadilinde yer almış olmakla beraber, Belediye Kanununun 2 nci maddesini de teyid etmektedir. Ancak 7078 Sayılı Kanun şu hususu açıklamakla tereddüde meydan bırakmaktadır : O da bir vilâyet merkezi belediye hudutları dahilinde, kaza merkezleri kurulur ise oralarda ayrıca belediye teşkilâtının kurulmayacağı, sadece belediye şubesinin tesis edileceğini sarih olarak açıklamış bulunmasıdır. Nitekim İstanbul, Ankara vilâyet belediye hudutları dahilindeki kazalarda Beşiktaş, Fatih, Çankaya, Yenimahalle v.s. kazalarda belediye şube teşkilâtı vardır.

B — ŞARTLI TEŞEKKÜL :

Umumiyetle bir köyde veya birbirlerine yakın köylerde kanunun emrettiği hususları haiz bulunmaları halinde belediye idaresi kurulabilmesi imkânı Belediye Kanunumuzda yer almıştır. Ancak kanunen aranılması icabeden asgari şartlar tesbit edilmekle beraber bir takım ön muamelelerin ikmalî de faydalı kabul edilmiştir. Zira bir komün idaresinin yeterli olabilmesi; mâli kaynaklarının gelişme temposununun belediye ol-

makla arzettiği duruma, nüfusuna, arazisi ve bunun dışında her şeyden önce bu idareden istifade edecek olanların arzularının tesbitine bağlı tutulmuştur. Bütün bunlar ihzari bir takım muamelelere ihtiyaç göstermektedir. Asgarî şartların vücudu halinde ise Valiliğin, genel meclisin mütalealarına, Devlet Şurasının kararına, Cumhurreisinin tasdikine vazı kanun lüzum göstermiştir. Bu heyet ve makamların mütalâa ve kararı ise binnisbe takdiri olacağından bahsimize şartlı teşekkül adını vermiş bulunuyoruz.

Burada 1580 Sayılı Belediye Kanununun 7078 Sayılı Kanunla muaddel 7 nci maddesi tetkik edildiğinde yeniden belediye idaresi kurulabilmesi için lüzumlu asgarî şartları vazı kanunun tâyin ve tesbit ettiğini görüyoruz. Evvelâ bu şartlar nelerdir. Bunları sıralıyalım. Bilâherede her birinin ön muamele-ihzarî muamelelerle nasıl belirtilmesi icab ettiğini göstermeye çalışalım :

I — Kanunumuza nazaran bir köy ya tek başına belediye kurmaya yeter ildir.

II — Yahutta, bir kaç köyün veya köy parçalarının birleşerek belediye kurabilmeleri imkânı mevcuttur.

III — Birde bunun dışında kanun vazı 7078 Sayılı kanunla «Muayyen bir arazi üzerinde hükümetçe yeniden kurulan ve nüfusları 2000 den yukarı olan (iki bin dahil) yerler» de kurulabilecek belediyeleri tasrih etmiştir.

BİR KÖYÜN TEK BAŞINA BELEDİYE KURABİLMESİ :

1 — Köyün yazılı isteği bulunmalıdır.

Köy ihtiyar meclisi, köylerinde belediye kurulmasına dair yazılı bir istek kararı verecekler ve bu kararı en büyük Mülkiye Amirine ulaştırmak suretiyle müracaatta bulunacaklardır. Şunu unutmamak lâzımdır ki, köylerinin Köy Kanununa tâbi olduğunu, nüfuslarının en az iki bini bulduğunu, belediye kurulmasıyla köye sağlıyacağı faydaları kararda belirtmeleri uygun düşecektir.

2 — Köyde, Köy Kanununun tatbik edildiği bir idare bulunmalıdır.

Şüphe yok ki müracaatı olan en büyük mülkiye amiri, köy bürosundan bu hususu tesbit ettirecektir.

3 — Köyün nüfusu en son nüfus sayımına nazaran iki bin (dahil) veya daha fazla olmalıdır.

Nüfus Miktarını, en büyük mülkiye amiri mahalli nüfus memurluğundan tevsih ve tasdik ettirecektir. Kaydetmek lazımdır ki, en son nüfus sayımı neticesi en az iki bin (dahil) değilse muamelenin ikmaline hacet kalmıyacaktır.

4 — Belediye kurulacak köyün durumunu gösterir bir kroki yaptırılmalıdır.

Kanunda ayrıca tasrih edilmemiş olmakla beraber, nafia fen adamları marifetiyle belediye kurulacak köyün durumunu ve hudutlarını gösterir bir kroki tanzim edilerek, tasdik edilmesi ve evraka bağlanılması muvafık olur düşüncesindeyiz.

Mamafih, dosya vilâyet umumu meclisinde tetkik edilirken de bu hususun ikmâl ettirilmesi düşünülebilir.

5 — Köye ait dosya vilâyete arzedilecektir.

Köy ihtiyar meclisinin yazılı isteği, en büyük mülkiye amirine yapılmış müracaat bunun üzerine tesbit edilen köy idaresi olduğuna dair bilgiyle, matluba muvafık nüfus miktarını gösterir nüfus memurluğundan tasdikli vesika bir dosya halinde bağlı bulunan vilâyete gönderilecektir.

7078 Sayılı Kanunla muaddel, 1580 Sayılı Kanunun 7 nci maddesinden zımnen anladığımızı göre bu dosyada ayrıca köyde, belediye kurulması halinde gelirlerinin kanunlarda yazılı hizmetleri ifaya yetip, yetmeyeceğine dair bir fikir verebilmek üzere malûmatla, belediye idaresinin köye getireceği faydaları izah eder bir mütalaanın eklenmesi zaruridir. Hiç şüphe yok ki, bu mütalaanın en büyük mülkiye amiri tarafından verilmesi daha muvafık olacaktır. Köyün gelirlerine ait bilgi ise o köyün en son üç yıllık birleşik bütçesinin dosyaya eklemekle, keza 5237 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ve diğer ilgili mâli kanunlara göre sağlanacak gelir miktarım belediye bütçe formülüne uygun olarak, yani fasıl ve maddelere mütenazır şekilde tanzim edilecek ve en büyük mülkiye amiri tarafından tasdik edilecek cetveli evraka bağlamakla sağlamak yerinde olur.

6 — Vilâyetçe bu müracaatı havi dosya, tetkik ve bir karara varılmak üzere Vilâyet Umumî Meclisine tevdi olunacaktır.

Umumî meclisçe bilhassa kanunun aradığı; o köyde belediye kurulduğu takdirde gelirlerinin belediye kanunu ile diğer kanunlarda yazılı hizmetlere yetip yetmeyeceği keyfiyetiyle, keza belediye idaresinin köye faydalı olup olmayacağına dair meseleler tartışılacak, etraflıyla tetkik

edilecektir. Meclis dosya ve evrak arasında mevcut bilgilerle nihai karara varabileceği gibi, kanunda bir sarahat bulunmamakla beraber, mâni bir hükümde sevkedilmemiş olduğundan, umumî meclis ister ve lüzum görürse bizzat tetkikat ve tahkikatta yaptırabilmek imkânına sahip olduğundan meseleyi karara bağlamadan bu yolda gidebileceği kanaatindeyiz.

Gerek dosya ve evrak üzerinden gerekse mahallinde yeniden yaptırılacak tahkikata mebni verilecek karar ney'i istihdaf edecektir.

7078 Sayılı Kanundan anladığımızı göre, umumî meclisin kararı iki surette tecelli edebilecektir. Tahkikat müsbet olur, o köyde belediye kurulması uygun görülürse, bir de ilgili seçmenlerin reylerine baş vurulmasına karar verilir, evrak valiliğe iade olunur. Yok o köyde belediye kurulması uygun görülmemişse köyün talebi reddolunacaktır. Ancak talebin reddi 3 yıl için kesinlik ifade eder. Bir başka deyimle o köy en az üç yıl geçmeden köylerinde belediye kurulması için bir daha müracaat edemeyecek demektir.

Bu arada vilâyet umumî meclislerinin bu yoldaki kararlarının kesin bir mahiyet arzettiği hususu kanunda tasrih edilmiştir.

7 — Vilâyet umumî meclisinin kararı üzerine köyün seçmenlerinin reylerine baş vurulur.

Valilik; umumî meclisin müsbet kararı üzerine köyün alâkalı bulunduğu seçim kuruluna keyfiyeti tebliğ edecektir. Bunun üzerine seçim kurulu en az 15 gün evvelinden tâyin ve ilân edeceği gün ve mahalde köyün seçmenlerini rey vermeye davet eder. Reyler, belediye meclisi azalan seçimindeki usûl ve şartlar dairesinde köylerde belediye kurulmasını istemek veya istememek şıklarından birini tercih hususunda alınacaktır. Buna dair reylerin neticeleri seçim kurulu tarafından mazbataya bağlanarak vilâyete tebliğ edilecektir. Bu evrakta tabiatıyla dosyaya eklenecektir.

8 — İkmâl edilen Evrak Dahiliye Vekâletine gönderilir.

Vilâyet, yapılması iktiza eden usûl ve esasa ait muameleleri böylece tamamlattırdıktan sonra, dosyayı en son kendi kanaat ve mütalâasını da bağlayarak Dahiliye Vekâletine yollayacaktır.

Burada, bahis mevzuu ettiğimiz hususun takdire ve kanaata dayanan bir mütalâa olduğunu vilâyetteki Devlet ve Hükümet mümessilinin düşüncesinin icabında evraka ne derecede müessir olabilme imkânına sahip bulunduğunu belirtmeyi lüzumlu görürüz.

9 — «Devlet Şurasının Kararı ve Cumhurbaşninin Tasdiki ile O Köyde Belediye Kurulur».

Bu ibare 7078 Sayılı Kanunda aynen yer almış olduğuna göre dosya üzerinde veya belediye kurulmasına dair muamelelerde Dahiliye Vekâletinin rolü ne olacaktır.

Bize kalırsa Vekâlet o yerde, o köyde belediye idaresi kurulmasına karar verilmesini Devlet Şurasından talep edecektir. Böyle bir talepte bulunabilmek için ise, o köye ait dosyanın tetkik ve incelenmesiyle varılacaktır. Hiyerarşi itibariyle evrakı hazırlayanların en üstünde ve onları daima teftiş, mürakabe edebilecek olan Vekâlet; dosyayı bir bir tetkik ederek, evrakın kanun ve usule muvafık tarzda tanzim ve tertip edilip edilmediğine bakacak, noksanlıklar var ise, mahallinden bunların ikmalini istiyecektir. Neticede her bakımdan tekemmül eden evrakı, bir talep muhtevası içerisinde Devlet Şurasına sevkedecektir.

Şüphe yoktur ki Devlet Şurasında evrak üzerinde yaptığı tetkikat üzerine o yerde, o köyde belediye teşkilâtı kurulmasını muvafık görür ise bu yolda bir karar verecektir. Karar, Cumhurbaşninin tasdikiyle tekemmül eder.

BİR KAÇ KÖYÜN veya KÖY PARÇALARININ BİRLEŞEREK BELEDİYE KURABİLMELERİ

Bir köyün müstakilen ve tek başına belediye idaresi kurabilme şartları neler idiyse, bir kaç köyün veya köy parçalarının birleşerek belediye kurabilmesi imkânında vaznı kanun aynı şartların tahakkukuna bağı tutmuştur. Ancak 1580 Sayılı Kanunun 7 nci maddesinde ayrıca kaydedilmeyen bir yeni şart, 7078 Sayılı Kanunla ilâve edilerek tasrih edilmiştir.

Düşüncelerimize nazaran taleplerin makûl hadler dahilinde temini belediye kuran köylerin böylece birleşmelerinin kendilerine fayda yerine zarar vermesi ihtimalini önleyici hüküm şevkine zaruret vardı. Zikrettiğimiz tâdil kanundaki bu yenilikle «meskûn sahaları arasında âzami 500 metre mesafe bulunan birkaç köyün veya aynı mesafedeki köy parçalarının birleşerek bir belediye idaresi kurabilmeleri» derpiş edilmiş bulunmaktadır. O halde birkaç köy veya köy parçalarının birleşerek belediye kurabilmeleri için ;

1 — Bu köyler veya köy parçalarının meskûn sahaları arasında âzami beş yüz metre mesafe olması,

2 — Aynı zamanda topluca nüfuslarının en son nüfus sayımı neticesine göre iki binden fazla olması,

3 — Müstakilen, tek başına belediye kurulması halinde aranan şartların burada da mevcut olması, ayrıca bir krokinin eklenmesi,

4 — Ön ve hazırlık muamelelerinin daha önce incelediğimiz şekilde hazırlanması ve bu bahiste dercettiğimiz hususların en büyük mülkiye âmiri tarafından tevsik edilerek dosyaya ilâve edilmesi,

5 — Hangi köy veya köy parçasında belediye kurulacağına tasrihi icabettiğinden gerek vilâyet umumî meclisinin kararında gerekse vilâyetin mütalâasında bu hususun belirtilmesi lâzım gelmektedir.

MUAYYEN BİR ARAZİ ÜZERİNDE HÜKÜMETÇE KURULACAK BELEDİYE

Bu hâl, 7078 Sayılı Kanunda yer almış bulunmaktadır. Kanun bu hükümlerle «muayyen bir arazi üzerinde Hükümetçe yeniden kurulan ve nüfusları (2000 İki bin dahil) yerlerde de hudutları gösterilmek suretiyle Dahiliye Vekâletinin teklifi ve Cumhurreisinin tasdiki ile belediye» kurulacağını ayrıca ilâve etmektedir.

Vazı Kanuna göre, bu şekilde bir belediye idaresi kurulması için;

1 — Meskûn yerin Hükümetçe yeniden kurulmuş olması,

2 — Bu yerdeki nüfusun iki binden yukarı bulunması,

3 — Meskûn yerin yukarıdaki şartları haiz olduğu tesbit edildikten sonra belediye kurulacak sahanın hudutlarının tasrih edilmesi

(Krokisi)

4 — Bu yerde belediye kurulmasını teminen Dahiliye Vekâletinin teklifi, Cumhurreisinin kararı tasdik etmesi, icabettir.

Dikkat edilirse, Kanunumuz burada ön muameleler bakımından daha önce incelediğimiz bahislerden ayrılmaktadır.

Anladığımızı göre, vazı kanun köyden veya köy parçalarından, belde kısımlarından bahsetmemiş, sadece «Hükümetçe yeniden kurulan yerler» i nazara almıştır. Keza nüfus miktarını tesbit ederken de «nüfusları 2000 den yukarı olan» yerler demek suretiyle o yerin en son nüfus sayımı neticesine itibar etmemiştir. Bize kalırsa sayımlar arasındaki beş

senelik zaman içerisinde hükümetçe böyle meskûn bir yer kurulduğu takdirde nüfusuda iki bin veya daha yukarı ise belki de nüfus sayımı neticesine kadar beklenilmesi önlenmiş olacaktır. Ön muamele hazırlanırken nüfus memurluğundaki kayıtlarla iktifa edilerek evrak tamamlanacaktır. Vazı Kanun birde belediye kurulacak böyle bir yerin «hudutlarının gösterilmesini emretmiştir. Bu hususta nafia tarafından tanzim ve tesbit edilmelidir.

Kanun bu fıkrasında en büyük mülkiye amirine, Vilâyete, Vilâyet Umumî meclisine, reylerinin alınması bakımından seçim kuruluna, Devlet Şurasına bir vazife vermemiştir. Hatta o yerin müşahhas arzusunu dahi derpiş etmemiştir. Her şey «Hükümet»e ait ve bağlı tutulmuştur. Ancak, yukardaki sıralanan muamelelerin ikmâli her halde, mülkiye âmirleriyle Valiler tarafından hazırlanacaktır, düşüncesindeyiz.

Bahsettiğimiz şartları haiz o yerde belediye kurulmasını Dahiliye Vekâleti uygun görür ise bu yoldaki teklifini Cumhurresininin tasdikine arzeder. Tasdik muamelesinin tamamlanmasıyla belediye kurulmuş olur.

Bir defa daha belirtmek isteriz ki, Kanun diğer şartların vücuduna burada lüzum görmemiştir.

C_ BELEDİYELERLE BİRLEŞMELER :

7078 Sayılı Kanun muhtelif birleşmeleri nazara alarak, tadâdi bir şekilde tesbit emiştir. Mevzumuzla alâkahı birleşmeler şunlardır:

- I — Bir beldenin tamamının diğer bir beldeyle birleşmesi.
- II — Bir beldeyle komşu olan köylerin veya köy parçalarının birleşmesi,
- III — Bir beldenin bazı kısımlarının komşu beldeyle birleşmesi,
- IV — Bir beldenin bazı kısımlarının beldeden ayrılarak, ayrı bir belde haline gelmesi,

Bir Beldenin Tamamının Diğer Bir Beldeyle Birleşmesi :

Burada birleşecek iki adet belediye vardır. Usûl ve şekle ait bulunupta, bundan önce etraflıca incelediğimiz muameleler bu durumda da nazara alınacaktır. Yalnız arada bazı farklar vardır.

Biz burada değişik ve farklı olarak ele alınması icabeden hususlara temas edeceğiz :

1 — Birleşmek isteyen iki ayrı belediye bulunmalıdır.

İltihak talebi şüphe yoktur ki belediyelerin en salahiyetli uzuvları olan, belediye meclislerinin kararına istinat etmelidir.

2 — İltihak talebinin en büyük mülkiye amirine yapılması lâzımdır.

Evrak arasında nüfus miktarını tevsik eden bir belgenin konulmasına zaruret yoktur. Zira birleşmek isteyen Komün idareleri zaten belediye idareleridir.

3 — Birleşme talebinde bulunan belediyelerin ayrı ayrı ve iltihak halinde meskûn sahaları arasındaki arazinin durumu ile aradaki mesafeyi gösterir bir kroki tanzim edilmelidir.

Bize kalırsa muhtelif köylerin ve köy parçalarının birleşmesinde incelediğimiz ve kanunun mutlak olarak aradığı «âzami beş yüz metre mesafe» şartı buradada aranılmalıdır. Keyfiyet Nafia Müdürlüğünce resmen krokiyle tanzim ve tesbit edilmelidir.

4 — Vilâyette ve umumî mecliste tetkik edilen iltihak talebi, muvaffık görülür ise, «yalnız iltihak edecek belde... seçmenlerinin reylerine müracaat»a karar verilecektir. Kanundan anladığımızı göre, ayrı beldede seçmenlerin reylerine baş vurulması lüzumsuz sayılmış» diğer tarafın, iltihak talebine müteallik belediye meclisi kararı ile iktifa» olunmuştur.

Diğer hususlarda bir fark tesbit edilememiştir. Neticede iki ayrı beldenin birleşmesi Dahiliye Vekâletine arz edilecek dosya üzerine mezkûr vekâletin teklifi, Devlet Şurasının kararı, Cumhurreisinin tasdiğiyle tekemmül edecektir.

Bir Beldeyle Komşu Köylerin veya Köy Parçalarının Birleşmesi :

Burada bir belediyeye onunla birleşmek isteyen komşu köy veya köyler ile, köy parçaları bahis mevzuudur.

Ön muameleler bakımından değişiklik arzeden kısımları açıklamakla iktifa edeceğiz.

1 — Bir belediye ve onunla birleşmek isteyen komşu köyler veya köy parçaları bulunmalıdır.

Belediye iltihak arzu ederse, belediye meclisinin bu yolda bir kararı mevcut olmalı, aksi halde birleşmek arzu eden köy veya köy parçaları ise köylerinin ihtiyar meclislerinin yazılı istek kararları olmalıdır.

2 — Birleşme talebi en büyük mülkiye amirine yapılmakla beraber,

nüfus miktarının iki bin olup olmadığına dair bir vesikaya zaruret bulunmamaktadır. Zira taraflardan birisi zaten belediye idaresidir.

3 — Birleşecek belediye, köy veya köy parçalarını içine alan, meskûn sahaları arasındaki mesafenin ne kadar olduğunu belirten, naftaca tanzim edilmiş bir kroki ve vesika hazırlanarak dosyaya eklenmelidir. 7078 Sayılı Kanunda yer alan ve meskûn sahaları arasında âzami mesafenin 500 metre olmasını âmir şart, bu nev'i birleşmede de aranılmalıdır. Zira, Kanunda sarahat olmamakla beraber, belediye sınırı içine girecek yerlerin çok uzak oluşu şehir hizmetlerini ifa için büyük güçlükler ve imkânsızlıklar arzedebilir.

4 — Bu nev'i birleşmelerde de yalnız iltihak edecek belde, köy veya köy parçalarındaki seçmenlerin reyleri alınacaktır. Diğer tarafın iltihak talebine müteallik belediye meclisi kararı kâfi görülmüştür. Böylece tesbit ettiğimiz hususiyetleri de havi olacak, dosyada daha önceki bahislerde anlattığımız ön muameleler ikmal edilecektir. Birleşmenin tekemmülü normal yoldan yürütülerek Dahiliye Vekâletinin teklifi Devlet Şurasının kararı Reisicumhurun tasdiki ile tamamlanacaktır.

Bir Beldenin Bazı Kısımlarının Komşu Beldeyle Birleşmesi :

Burada, iki ayrı beldenen birisinin bir kısmının komşusu bulunan diğer beldenin sınırı içine girmesi mevzubahistir.

Bir beldenin diğer bir beldeyle birleşmesi halinde incelediğimiz hususiyetler aynen bu şekil bir birleşmede de aranacaktır. Ezcümle o kısmın bir iltihak talebi olacak, nüfusuna bakılmayacak, krokisi yaptırılacak, birleşmek isteyen kısımla sınırına dahil olunacak belediye arasındaki mesafe âzami 500 metre bulunacak yalnız iltihak edecek belde kısımlarında seçmenlerin reylerine baş vurulacak, diğer tarafın iltihak talebine dair belediye meclisi kararına bakılacaktır.

Bu esaslara göre hazırlanan dosya vilâyetçe Dahiliye Vekâletine arzedecek, bu vekâletinin talebi, Devlet Şurasının Kararı ve Reisicumhurun tasdiki ile, bir beldenin kısmı, diğer belde sınırı içerisine alınmış olacaktır.

Bir Beldenin Bazı Kısımlarının Beldelerden ayrılarak, ayrı bir Belde Haline Gelmesi :

7078 Sayılı Kanunla muaddel 7 nci maddenin A bendi bu hususu amir bulunmakta, ayrıca hususiyet arzeden şart ve esaslara dair ilâve hüküm sevketmemektedir. Bizim kanaatımıza nazaran bir beldenen, veya mücavir bir kaç beldenen ayrılarak bu ayrılmış kısımları içine ala-

cak yeni bir belediye kurulması haline işaret edilmek, istenmiştir. Muhtelif köy parçalarının veya komşu bir kaç köyün birleşerek yeniden belediye idaresi kurabilmesi, keyfiyetini incelerken izah ettiğimiz, şartlar ve ön-ihzarî muameleler burada da aynen aranacaktır, düşüncesindeyiz. Zira 7078 Sayılı Kanunda yer alan 1580 Sayılı Kanunun değişik 7 nci maddesinde evvelâ A.B.C.D. bentlerinde belediye kurabilme imkânına taallük eden haller vazedilmiş ve bu hallerde «aşağıda tarif edilen şekil ve şartlara göre» muamele yapılacağı bilhassa belirtilmiştir. Ayrıca kayda değer şart ve hususiyetine lüzum görülmediği zımnın anlaşılın, bir beldenin bazı kısımlarının beldelerden ayrılarak ayrı bir belde haline gelmesi, keyfiyeti yukarıda arzettiğimiz esaslar dairesinde nazara alınacaktır.

Sadece ; seçmenlerin reylerinin alınması hususunda açık bir hüküm olmadığından, mezkûr kanunda mevcut «Ancak; B.C.D. fıkralarında yazılı hususlarda...» A. fıkrası dahil olmadığından mefhumu muhalif tefsir yoluyla, bu halde hem ayrılacak belde kısımlarının seçmenlerinin bir belediye kurulmasında reylerinin alınması, hem de bu belde kısımlarının ayrıldıkları belde veya beldeler seçmenlerinin reylerine baş vurulması icabetmektedir.

Burada dikkat edilmesi lâzım gelen bir keyfiyet de şudur: Ayrılan belde kısımlarının belediye olabileme şartların haiz bulunmaları ne kadar doğru ve aranır ise, ayrılmaları halinde kalacak belediyenin, tam manasiyle belediyeliğini muhafaza etmesi, onun herhangi bir vasf ve şartının yeni durumla ihlâl edilmemesi, sağlanmalıdır, kanaatındayız. Kanunun da maksat ve ruhu bunu emretmektedir.

III. YENİDEN BELEDİYE KURULMASI ve BELEDİYELERLE BİRLEŞME KARARLARININ MERİYETİ

1580 Sayılı Kanunun 12 nci maddesi, şimdiye kadar incelediğimiz ve lüzumlu merci ve makamların tasdikiyle tekemmül eden kararların sureti tatbik ve meriyetinden bahsetmektedir. Maddenin matlabı 4,5,6,7 ve 10 ncu maddelerdeki kararların tatbiki, ifadesini taşımaktadır. Bu takdirde; iki ayrı hal nazara alınmalıdır :

1 — 1580 Sayılı Kanunun 2 nci maddesiyle, 7078 Sayılı Kanunla muaddel 7 nci maddesinde açıkça belirtilen, kaza ve vilâyet merkezlerinde mecburen teşekkül edecek belediyelerde bu halin sureti tatbik ve meriyeti

2 — 7078 Sayılı Kanunla muaddel 7 nci maddenin derpiş ettiği yeni-

den belediye kurulması veya belediyelerle birleşme hallerine taallük eden kararların sureti tatbik ve meriyetleri.

Birinci halde, kaza veya vilâyet kurulması, merkezlerinin belirtilmesi, İl İdaresi Kanununun 2 nci maddesi gereğince Kanun mevzuu olduğundan, belirtilen vilâyet veya kaza merkezlerinde kanunen ve mecburen teşekkül edecek belediyeler de sureti tatbik ve meriyet bakımından bahis mevzuu kanunun meriyetiyle beraber yürüyecektir.

Vazı kanun, bu hale dair isdar edeceği kanunda meriyete dair hüküm sevkedebileceği gibi, aksi halde 1322 numaralı Kanuna göre meriyet meselesi belli edilebilecektir.

İkinci halde ise, Kanunun 12 nci maddesi sarihtir. «4,5,6,7, ve 10 ncu maddelerde bildirilen kararlar (katileşme tarihini takibeden malî senenin başlangıcından itibaren tatbik olunur. Tatbikından en az bir ay evvel mahallî en büyük mülkiye memuru tarafından gazetelerle ve diğer vasıtalarla ilân olunur».

POLİSTE PLÂNLAMA İŞLERİ

Em. U. Md. Mua.
Yusuf Danişman

Emniyet Müdürü, asayiş, amme şahıs tasarruf emniyet ve mesken masuniyetini korumaktan halkın ırz, can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatını teminden, yardım isteyenlere, yardıma muhtaç olan çocuk alil ve acizlere muavenet etmekten, kanun ve nizamnamelerinin kendisine verdiği vazifeleri yapmaktan sorumludur.

Bu hizmetleri yürütmek için her müdürün emrine personel ve teçhizat verilmiştir.

Müdür, bu personeli ve materyali teşkilâtlandırmak, polis kuvvetinin mesaisini gayeye tevcih etmeli ve mürakabesini de maksadın en İktisadî ve en müsmir bir tarzda tahassülüne çalışmalıdır.

Eğer polis faaliyetleri İktisadî değilse, cürümler azalmaz, personel miktarı iş hacmiyle mütenasip olmadan ölçüsüz artar; eğer polis faaliyetleri müsmir değilse matlup netice istihsal olunmaz. Hizmet polisin lütfiyle yürür. Teşkilât hizipleşir ve artık bu müesseselerde demokratik hayattan, nizamdan eser kalmaz.

Polislik, gayesini en İktisadî en müsmir yollardan erişebilmesi üç ameliyenin müsbet şekilde intacına bağlıdır.

Bunlar;

- 1 — Plânlama;
- 2 — İcraat;
- 3 — Murakabedir.

Üç ameli yeden en önemlisi plânlamadır. Plânlama olmadan müsmir sevk idâreyi koordinasyon ve murakabeyi sağlamak mümkün değildir.

« + » Bu yazı Californiya Üniversitesi Profesörü O. W. Wilson'ın 1952 yılında neşrettiği «Police Planning» adlı eserinden istifade edilerek kaleme alınmıştır.

Plânın tarifi :

Plânlama muayyen bir mevzuun tahakkuk ve ikmalini teshil için bir teşekkülün veya bir usulün geliştirilmesi ameliyesidir.

Hayatta plânın çeşitli şekilleri vardır.

Mimarî plânlar, inşaata müteallik vasıflarla maddî çizgilerden ibarettir.

Bütçe, muayyen süreli işlerin ve zarurî masrafların plânıdır.

Teşkilât şeması, bir teşekkülün mütehasıs personel grubunu gösterir, o teşekkülün plânıdır.

Askerî plânlar, haritayı, harekâtı, sevk idareyi ihtiva eder. Sevk idare zaman ve mevzula ilgili icraattır. Ve geniş anlamda bir plândır.

Emir, takip edilecek usul ve faaliyetlerin daha özel mahiyetteki bir plânıdır.

Usul, icraatın tâbi olacağı muayyen şartların hülâsası yani bir plânıdır.

Plânın kıymeti :

Plân bir çok maksatlara hizmet eder.

1 — Mevzuu ve gayeyi belirtir. Yapılacak işler vuzuh bulur. Tahakkuk ettireceklerde anlayış hasıl olur. Aksayacak taraflar meydana çıkar. İcabında tevessül etmeye zaman ve imkân verir.

2 — Plân Talim, Terbiyeye ve icraata rehberlik eder. Emrin isabetini arttırır. Koordinasyonu sağlar, karışıklığı ve süi tefehhümü bertaraf eyler. Nizam ve sistemi hakim kılar.

3 — Plânlama usulü ve icrai ameliyelerin islâh ve gelişmesine yarayacak fikri takibi sağlar.

4 — Plân, ikmal edilen işlerin muhasebesini yapmağa elverişlidir. Mürakabeyi verimlendirir.

5 — İyi hazırlanan plân teşkilâtı maksadına erişirmesi, muvaffak kılması için en müsmir ve en İktisadî menbaları kabili istifade bir duruma getirir.

POLİS PLÂNLARININ ÇEŞİTLERİ

Polis Plânları usul, taktik, İşletme diğer devair ile koordinasyon ve plânlama idaresi gibi çeşitlidir.

Usulî plânlar :

Bu gibi plânlar hadise nerede ve ne zaman zuhur ederse etsin diğer şartlar aynı kaldıkça, polis mensubiyını tarafından riayeti zaruri görülen standart bilcümle usulî muameleleri ihtiva eder.

Bu usulî kaideler elâstikî bulunur ve ona da şevkle uyulursa hata ve karışıklık zail olur.

Karakolun dahilî ve haricî işleri, İdarî, adlî ve siyasî hizmetleri vekayiin bildirilmesi, kayıtların tutulması, teçhizatın kullanılması hülâsa usule müteallik bilcümle mevzuat ve tamimler usulü plânların şumulüne girmektedir.

Suç ve suçlunun aranması ve suç yerlerinin araştırılması, sanığın yakalanması, sorguya çekilmesi, sanığa kelepçe takılması, sanığın nakli hep bu başlık altında mütalâa edilmelidir.

Polis Taktiği plânları :

Polisin muayyen olay ve mahal ile ilgili yani hususî şartlar altında belli bir usule tâbi olarak bir muamelenin uygulanmasıdır.

Toplantı, yürüyüş ve resmî geçitleri nizamlama, grevcilerle mücadele ve soyguncuların yakalanması gibi hallerde usule ait muamelelerin icrasını gösterir.

Mesaî plânı :

Devriye, adlî tahkikat, trafik, çocuk suçları ve diğer sosyal davalara ait yapılacak işlerin zaman ve mahalle ilgili programıdır.

Bu gibi plânlar umumiyetle 12 aylıktır. Polisin bu mevzudaki gayesini takip edeceği usulü kullanacağı teçhizatı önceden tâyin etmelidir.

Sair daire plânları :

Polisin umumî hizmetleri dışında kalan ve meselâ bazı teşekküllerin muayyen mevzularda Emniyetten yardım talebi, sivil müdafaa, seferber-

lik, çocukların korunmasında ilgili cemiyetlerle iş birliği gibi meselelerin plânlanmıştıdır.

İdarî plânlar :

Teçhizat ve âmir sınıfına alınacak personele ait normlar, teşkilât plânı. bütçe, muhasebe, mubayaa, personel idaresi, acemi talim terbiyesi, yetişkinlerin talim terbiyesi, maaşların derecelendirilmesi, terfi için esaslar, intihap, disiplin cezaları, taltifler gibi normal faaliyet dışında kalan ihzarı meseleler.

Plânın şumülü :

Plân teşkilâtın en küçük kademesine kadar inmeli; polisle doğrudan ve dolayısıyla ilgili olan personel, teçhizat, ebniye gibi bilcümle hususlar nazara alınmalıdır.

Plânın uzun süre ile ayakta kalması, elastiki hükümleri ihtiva etmesine ve kabili tatbik olmasına bağlıdır. Plân muvakkat meselelere ancak istisnaî ahvalde inhisar etmelidir.

Sıhhatli plân için dakik bilgiler, istatistiki rakamlar, emirler, usuller, talimatlar ve tamimlerin cümlesi toplanmalıdır. Sonra da bu işleri yürütecek kimselerin tanzifi lâzımdır.

İşte bu ihzarı muameleyi müteakip mesaî nihayet karar ve murakabeli icraat safhasına intikal eder.

Plân için teşkilât :

Müdürün diğer işlerde olduğu gibi plânlama ameliyesinde de salahiyeti ve sorumu mutlak derecede bulunmalıdır. Fakat ekseriya meşgalesi fazla olduğundan başka bir zata ve meselâ Zatişleri Reisi veya Müdürünü bu işin tedvirine memur edebilir.

Plânlama komisyonunun vazifeleri :

Komisyon polis müdürünün vazifesini kolaylaştıracak her türlü imkânı tesbit etmelidir. Komisyon Reisi Polis Müdürünün yerine baktığı için Müdürün yokluğunu aratmamak bu bakımdan aynı salahiyetlerle mücehhez bulunmalıdır. Komisyonun vazifeleri ana hatlarıyla aşağıdaki maddelerde tadat edilmiştir.

1 — Her şube veya büronun veya bir cüz'i tanımın plânlarını gözden geçirmek ve ilgililerden sıhhatim araştırmak, muntazam sürelerle ait tahliller yapmak.

2 — Hali hazır plânları islâh ve modernize etmek;

3 — İslâh ve modernize edilen hususları emirle bildirmek ;

4 — İslâh ve modernize edilen kısımların icraatını ilgili kısımlara salahiyet tevsiî suretile terketmek;

5 — Bu plânların ihzarı için yardımlarda bulunacak gerekli personeli sağlamak;

6 — Plânın kabili tatbik olup olmadığını tahlil etmek ve tatbikatçı ile istişareler yapmak, müsbet olanları tesbit eylemek ;

Kısaca plânın ihzar ve İslâhı komisyonun birinci vazifesidir.

Plânın tatbik sureti :

Plân bütün teşkilâtı kavramalıdır. Her kısmı, her dereceye şumullendirilmelidir.

Plânın gayeye erişmesi için plânda yazılı hususların icrası ve ikmalî lâzımdır.

Plânlama komisyonu bu faaliyetlerin gayeye tevcihini ve başarılı yürütülmesini takip ve murakabe eder. Her cüz'ü tamda plânı tatbik edecek personelin iyi seçilmesi, ameliyenin müessiriyetini artırır. Bu yerlere getirilecekler her bakımdan mutemet kimseler olmalıdır. Plân tatbik olunurken daima en küçük kademelerden mütalâa alınmalı, islâhı gereken hususlar komisyona intikal etmelidir.

Plânın ihzarındaki safhalar :

Plânı ihzar ederken beş safhayı göz önünde tutmak gerekir.

1 — Plân yapmanın zarureti tevazzuh etmelidir.

2 — Bu hususa dair mütalaalar alınmalı ve beyanlar zapt edilmelidir.

3 — Lüzumlu rakamlar toplanmalı ve tahlile tâbî tutulmalıdır.

4 — Plânın teferruatı geliştirilmelidir.

5 — Plânın tatbikinden önce plân hakkında cüz'î tamlara bilgi verilmeli ve mütalâa alınmalıdır.

Velhasıl plânlama ameliyesinin başarılı intacı için her türlü tedbire baş vurulmalıdır.

Plânın yapılmasına ait zaruret:

Plânlama zarureti kuvvetli bir şekilde belirmedikçe, icraata girişilmemelidir. Zira müsmiriyeti ziyaa uğrar.

Polis zuhuru melhuz hadiselerle karşı uyanık olmalı. Gayri tabii bir yüke karşı mütehammil bulunmalı. Mevsimlik cürümler yani cürmün zaman ve mekânı belirtilerek bilhassa toplantı kanununa aykırı hareketler zamanında duyulup önlenmelidir.

Polis ne gibi meselelerde muvaffak olamıyor? Polisin prestijine tesir eden olaylar nelerdir? Meselâ polis nezaretinden kaçanlar, hapishaneden kaçanlar ve yakalanamayanlar, bulunamayan eşya velhasıl neler aksıyorsa belli olmalıdır.

Bu husus için teftiş lâyhalarından İdarî murakabe raporlarından faydalanmalıdır.

Mevzula ilgili beyanlar, mütalaalar :

Bu ameliyelerden sonra plânın formülleşmesine yararlı bulunacak mütalâalar toplanmalıdır.

Mütalâa tevcih edilmiş suallerin cevaplarıdır. Plân yapılması gerekenleri tesbit eder. Fikirleri berraklaştırır, rakamlar ve gerçekler mütalâaların bir kısmını çürütür, sağlam olanlarını belirtir. Mütalâa serdolonmassa plâncı mütereddit ve avare kalır.

Malûmatın toplanması ve tahlili:

Rakam ve diğer malûmat plâncıyı tenvir eder, karar sahibi kılar plâni islâh etmek imkânı verir, icraatı kolaylaştırır, rakamların cinsi, toplanma tarzı, tasnifi ve tahlili maksada sual ve cevaplara göre değişir.

Sorular : «ne, nerede, ne zaman, neden, kim, nasıl»dan ibarettir. Yani sorular meselenin aslını ve hallini belirtmelidir.

Plânın teferruatı :

Tahlilin, esas plânın gelişmesine ve ekseriya personel, teşkilât, faaliyet ve teçhizatına ait mudil meselelere temas eder. Plânın gelişmesi için bazen teferruata inmek zarureti de doğabilir.

Plânda hazfı icabeden cihetler :

Mesaî plâni teşkilât plâni ile alâkalıdır. Bütün devaire hitab eden plân, teşkilâtın her ferdini ilgilendirir. Bir plân veya plânın bir kısmı teşkilât tarafından tasvip edilmediği takdirde hazfı mucip sebepleriyle belirtilmelidir. Zira mucip sebep belli olunca, mukabil fikir tebellür eder. Karar ona göre verilir.

Plânın pratikliği :

Bazan plân hali hazır için kolaylık sağlamaz. Müstakbele hitap eder. Kabili tatbik olsa dahi kompetan personel tarafından yürütülmedikçe başarıya ulaşmak mümkün değildir. Tecrübeli ve kabiliyetli eleman aranırken bu şalışın moraline, işe karşı ilgisine, şevkine, liderlik vasfına ve ilahir bakılmaldır.

Personelin vasfı plânın tatbik kabiliyetine müessirdir. Şüphesiz plânın pratikliğinde polisin noktaî nazarının alınmasının İdarî mekanizma görüşünün inzınam etmesinin, halkın da plânın benimsemesinin mühim rolü vardır.

Plânın kabili tatbik olmıyan kısımları, sebepleri belirtmek suretile çıkarılmalı ve tahakkuk safhasına zamansız sevk edilmemelidir. Yani plânın tatbik edilmesine mâni olan hususlar bertaraf edilmelidir.

Emirlere ait işlerin ikmalı :

Emirler plânın zaif taraflarına ve icraatta takip olunacak usule temas etmelidir. Emirler yukarıda tadat edilmiş bulunan beş hususu camî bulunmakla beraber raporun ihzarına vesikaların tetkikine ve onlara bağı rakamların sıhhatına şamil olmalıdır.

Raporun İncelenmesi :

Rapor 4 yönden incelenmeye tâbi tutulmalıdır.

1 — Evvelâ bir mukaddemeyi yani etütün gayesini, mevzuun hülâsasını ve temennileri münakaşasız olarak ihtiva etmelidir.

2 — Gaye ile ilgili olarak hali hazır durumun zaafa uğramasına âmil olan cihetler belirtilerek bu konu üzerinde hususî alâkanın gösterilmesi esbabı izah edilmelidir.

3 — Islahat ve neticesinde elde edilecek duruma ait teklif münakaşa edilmeli ve netice dakik ve müsbet sıhhatli bir mütalâaya bağlanmalıdır. Yani mevzua mantık ve sistem hakim olmalıdır.

4 — Vesikalar istatistiki erkam, tablolar, şem'alar, haritalar, emirler, tamimler ve diğer mevzuat tasnifli olarak eklenmelidir.

Plân icra olunacak mütalâa ve kararlar mecmuasıdır.

Polis plânları tağyir ve tahrif edilmeyecek tarzda resmî kuyudatla dosyasında hıfzedilmelidir. icabederse yayınlanmalı, meslek mensubiyinine münhasır kalmak suretiyle tevzi edilmeli, talim terbiyeye rehber olmalıdır. Kararlar altındaki imzalar ve soy adları işgal ettikleri makamlarla birlikte belirtilmelidir.

Plânın icrası :

Plân ihzar edildikten sonra icraata geçilmeden önce kimlerin ne nisbette plânın yürütülmesinde salahiyetli kılınacakları ve salahiyet hudutları sorumlulukları açıklanmalıdır.

Plânı yürütecek salahiyetli kimseler, üstlerinden sempati gösterilmez, itamat edilmez, hizmet tazyikle ve çekingenlikle yani gerektiği kuvvette fiiliyata konmazsa bütün gayretler boşa gider.

Bu safhada müsbet tahassül edince artık murakabe cihazının teessüsüne tevessül olunmalıdır.

Müdürün salahiyeti :

Polis, kanunları tetkik etmekten sorumludur. Polisin bir de bütçesi vardır. Yani bütçe, bir yıllık faaliyet programı demektir. Bu programın tahakkuku için polis müdürü salahiyetlerini tam olarak kullanmalıdır.

Bazı emirler müdürün salahiyetlerini takyit eder. Değişen şartlara cevap vermez, müdürün eli kolu bağlanır. Müdürü menbalarından azamî derecede istifade edebilmesi için zarurî salahiyetleri kısılmamalıdır.

BÖLÜM : II

TEŞKİLAT

MERKEZ ve KARAKOLLAR

Halihazır Teşkilâtın tahlili :

Teşkilâtı islâhtan önce halihazır durumu tesbit etmek lâzımdır, Yani halihazır teşkilâtın prensipleri ne dereceye kadar müsmirdir. Diğer taraftan halihazır durumun islâhını icab ettirecek hususlar aşağıdaki maddeler gözönünde tutulmak suretiyle incelenmelidir :

1 — Usul, faaliyet, mevzu itibarıyla yeknesak meseleler bir şahsın uhdesinde gruplanmalıdır. Bu hizmet ifa edilirken, zaman, mekân ve salahiyet nazarı itibare alınmalıdır.

2 — Vazifeler sarih olarak belirtilmeli, tarifler efradını camı ağyarını mâni olmalıdır.

3 — Sorum, otorite, murakabe, mesainin şekli, koordinasyonu en iyi sağlayacak şekilde tesbit edilmeli ve kifayetli salahiyet, âmirleri tarafından madununa devredilmelidir. Ve hangi makamın, hangi şahsın kime karşı sorumlu ve hangi şahsın murakabesi altında çalışacağı tasrih edilmelidir.

4 — Her kısmın âmiri belli olmalı, kumanda birliği sağlanmalı ve tedahüller bertaraf edilmelidir.

5 — Bir şahsın uhdesine imkânının üstünde sevk ve idare edecek iş verilmemelidir.

6 — Hizmet muallâkta bırakılmamalı, mutlaka bir şahsın uhdesine verilmeli, plân icraat ve murakabe buna göre ifa olunmalıdır.

7 — Murakabe zaman ve mahal ile tahdit edilmemelidir.

8 — Muayyen bir vazife ihdas olundu mu, o vazifeyi ifa edecek şahsın salahiyeti ve sorumu da tâyin edilmelidir.

9 — Salahiyetli kılınmış kimseler, salahiyetlerine dayanarak yaptıkları işler hakkında hesap verebilmelidir.

Bu kısımda ihlâl olunan zaif hüküm ve prensiplere temas edilmeli ve bunların ayakta kalmasını temin edecek tedbirlerin alınmasına tevessül olunmalıdır.

Teşkilâta tesir eden faktörler :

Sahanın nüfusu, kesafeti, topografik ve coğrafi durumu, sosyal ve ekonomik unsurların farklı oluşu, ayrı mıntakaların doğumuna ve ademi merkezi bir idarenin kuruluşuna müessir olur.

Göller, dereler, ırmaklar, gelişmemiş mıntakalar, yolsuz sahalara, ırk,' çeşitli meslekî meşgaleler, İktisadî kuruluşlar farklı olabilir ve meselâ limanlar büsbütün ayrı bir hususiyet arzeder. Deniz, hava, demiryolları, parklar, barlar, meyhaneler bu yerler zabıta bakımından diğer sahalara nazaran özel bir mahiyet arzeder.

Her polis teşkilâtı içinde devriye, trafik, adli kısım, ahlâk zabıtası, çocuk suçları ayrı mütalâa edilmelidir. Bu hizmetler dışında diğer ihtisas kısımları da mevcuttur. Bunların vazife ve salahiyetleri birbirine tedahül etmemesi icabeder.

Çocuk suçlarına bakan memurların salahiyetleri :

1 — Aile aleyhine işlenen suçlar, karı koca geçimsizlikleri, evi terk, maişete bakmamak, velâyet hakkının ihmal veya sui 'istimali, bakmaya mecbur olduğu kimseleri sokağa başıboş bırakmak, suç işlemelerine teşvik etmek.

2 — Seksüel suçlar (kız veya oğlan kaçırmak suçları müstesna) fuhuş, yaşının müsait olmadığı yerde çalıştırmak, moral inhitat, taaddüdü zevcat.

3 — Muzir matbuat yayınlarının önlenmesi.

4 — Küçük çocukların yakın akrabaları tarafından kaçırılması,

5 — Bisiklet hırsızlığı.

6 — Çocukların kumar oynaması.

7 — Adli kısma tevdi edilmiş diğer çocuk suçları.

8 — Kayıp olan eşhas.

9 — Aklî malûliyet.

10 — İçtimaî yardım meseleleri.

11 — Yukarıdaki mevzularda çocuğun yaşı tâyin edilmiş midir? Yoksa, diğer suçlarla tefrik edilmeden adli kısım tarafından mı bu hizmetler görülmektedir ?

12 — Küçük yaştakileri yakalamak, çocuk suçlarına bakan servise verilmiş midir? Yoksa, genel olarak adli kısım mı bakar?

13 — İhtisas kabul edildiği takdirde bu iki kısım arasındaki tedahüller nasıl önlenmelidir ? (hiç olmazsa ihtisas kısmı çocukların tahkikatını ve ifadesini almağa memur edilmelidir).

14 — İhtilâf halinde karar muhtelif servis başları durumu müzakere ederek bir karara varmalıdır.

Fevkalâde hallerde kumanda birliği :

Yangın, infilâk edici maddeler mevzuunda, toplantı ve yürüyüş kanununun ihlâli gibi tehlikeli hallerde sevk idare mutlaka bir âmirden sadır olmalıdır. Müdürün gaybubetinde kimin vekâlet edeceği belli edilmelidir.

Çeşitli mevzuların tesbiti :

Nezarethanenin emniyetli olması, idamesi bakımı, muhaberesi, evrak ve kuyudatı iyi bir esasa bağlanmış olmalıdır. Münhasıran mala karşı işlenen suçları önlemek için gerekli tedbirin tesbit ve icabına tevessül olunması lâzımdır. Çalışan veya kaybolup da bulunan eşyaların muhafazası için, her müdüriyette bir ambar, depo bulunmalıdır.

Laboratuvara emir verilmesi teşhizat, ihtisası gözönünde tutulurken tesirden uzak kalması bir esasa bağlanmalı ve mercii belli olmalıdır. Çok ihtisas isteyen ve pahalıya malolan malzemelerin mubayaasından sarfinazar edilmelidir.

Bütçe, muhasebe ve mubayaa :

Memurların maaş bordrosu mesaiye devam ettiği günler mer'i ve muhammen bütçe tasarıları sıhhatli hazırlanmalı ve hıfzedilmelidir.

Mubayaa ne şekilde, nereden yapılmaktadır, mevzuata bağlı mıdır? Dairede muvakkat hizmetliler istihdam edilir mi?

Polisin talim terbiyesi ve disiplini tedrisat esnasında ve kadroda murakabe edilir mi?

İstihbarat :

Polisin halkla münasebetiyle mevzuunda sorumlu bir makam bir daire var mıdır? Bu hususta emir ve direktifi kim verir ? Plânın, tatbikini murakabe eden teşkilât kurulmuş mudur? Polis Müdürünün istihbarat bürosu mevcut mudur? Yani İdari, adli ve siyasî kısımlarda ayrı ayrı istihbaratı yapan mutahassis gurup teşkil edilmiş midir? Hangi vak'alar muhitte huzursuzluk yaratmaktadır. Bu hususları ifa edecek meslekin disiplin, moral prestij ve kifayeti bakımından durumunu takviye edecek bir kuruluşa zaruret vardır. Bu kısımda ayrıca polisin sivil müdafaa ve pasif korunmadaki rolü belirtilmeli talim terbiye ve teşkilâta ona göre vechе verilmelidir.

Amir kademesi :

Âmir kademesinin, teşkilâtlandırırken göreceği işlerin mevzu bakımından benzerlikleri murakabe sisteminin tesiri, mekanizmanın işleme tarzı gözönünde tutularak kurulmalıdır. Aksayan taraflar tesbit edilmeli, rapor haline getirilmeli ve derhal sorumlu âmirle istişarî münakaşalara girişilmeli ve karara varılmalıdır. Müdür muavinleri bu gibi formalitelerin ihzarında müdürlere yardımda bulunmalıdır. Bazan islâha müteallik emir ve temenni daha yüksek kademelerden gelebilir. Bu takdirde yine gerekli etütlerin yapılması ve bu etütlerin şubeleri tarafından hazırlanması lâzımdır.

Müdür, komisyonlar, ziyaretçiler ve diğer siyasî ve İdarî işlerle fazla meşgul olduğundan raporda salahiyetlerinin hangi şartlar altında ve hangi mevzularda muavinlerine intikal edeceği gerekli tetkikten sonra tasrih edilmelidir.

Plânın ihzarı ve icrası ve murakabesi yine bu muavinlerden birisi tarafından yürütülmelidir. Üst kademeye terfilerde ehliyete, enerjiye, sadakata, şevke istihbarata en elverişli personel seçilmelidir.

Karakollar :

Bir karakol açılırken yeni bir plânın koordinasyonu murakabesi selbi ve icabı ihtilâfları ihtisas elemanlarının tesbit ve halli icabeder.

Yeni tamimler, emirler, nezarethane ve diğer ebniye imkânları, personel çeşitli masraflar teşkilât kuruluşu gibi meseleler meydana çıkar.

Diğer bakımdan yeni bir karakolun açılması polisi halka yaklaştırması ve suhulet yaratması bakımından faide mülâhaza edilir.

Bir karakol herşeyden evvel halkın huzurunu, sükununu teminden önleyici tedbir almaktan ve devriye hizmetlerini iyi yürütmekten sorumludur. Bundan sonra salahiyetinin tayini, adlî tahkikat işleri, trafik kontrolü, çocuk suçları gibi meselelerde merkezle irtibatı mevzuubahis olur.

Devriye :

Merkezden yapılması mümkün olmıyan ve ihtisasa taallük etmiyen bilcümle polis meseleleri devriyenin vazifesi şumulüne girmelidir. Devriyenin miktarı umumî kuvvetle mukayese edilmelidir. Devriyeler iki türlüdür. Bir kısmı tam, diğer kısmı muvakkat vazife görürler. Devriye hizmetleri müsmir ve İktisadi olmalıdır.

Motorlu devriye :

Motorlu devriyenin yaya devriyeye tercih sebebi ;

- 1 — Motorlu vasıta suçluları daha sür'atle takip imkânına maliktir.
- 2 — Ansızın görünür, nerede, ne zaman dolaşacağını suçlular önceden kestiremez.
- 3 — Personel yorulmaz, kısa zamanda geniş bir saha kontrol edilir.
- 4 — Personel motorlu vasıta içinde her türlü hava şartlarına karşı korunmuş olduğundan daha rahat iş görebilir.
- 5 — Muşamba, ilk yardım çantası, tecemmuatı dağıtmak için göz yaşartıcı ve sis bombaları, yangın söndürme cihazları gibi alât ve malzemeyi her zaman yanında bulundurabilir.
- 6 — Otomobillerin radyolu olması, merkezle her zaman münasebetini mümkün kılar.

Hülâsa ; motorlu devriye, yaya devriyeye nazaran daha ucuz ve daha müessirdir. Armalı ve işaretli polis otomobili halkın gözü önünde dolaştıkça huzur verir, suç işlemeğe yeltenecekleri sindirir. Vak'a mahalline sür'atle gideceği için delillerin ziyama mâni olur. Teşhisi kolaylaştırır. Polis otomobilleri belli alâmet taşıdığı için murakabesi kolaydır. Fevkalâde haller dışında gündüzleri bir, geceleri iki memur refa-

kat etmelidir. Motorlu vasıta personeli devriye hizmetleri esnasında bütün dikkatini vazifesine teksif etmelidir. Devriyeler arasında temaslar sağlamak, yekdiğerini murakabe etmek imkânını verir. Motorlu devriyeye alınacak kimseler en iyi personel arasından seçilmelidir. Kulakları ve şuuruları devamlı olarak telsiz ahizesinde bulundurmali, gözleriyle etrafı kontrol altında tutmalıdırlar.

Yaya devriye :

Nerede, ne zaman ve kaç kişi olarak çalışacağı önceden tesbit edilmelidir. Bu hususun tâyini, suçların nev'ine ve ehemmiyetine göre değışeceğinden istatistiklerin incelenmesine lüzum vardır. Bilhassa meyhane, bar, çalgılı ve içkili gazino gibi yerler için geceleri daha fazla hassasiyet göstermek lâzımdır. Birleşik Amerika'nın Kansas eyaleti devriye hizmetlerinin yüzde onunu şikâyete, üçte birini devamlı teftiş ve murakabeye, gecenin 9 undan sabahın 7 sine kadar olan zamanının yarısını teftiş ve murakabeye önem verilen sahalara tahsis etmektedir.

Devriyelerin teşekkülü için sekizer saatlik mesaiyi esas kabul etmeli ve üçer gurup halinde çalışmalıdır.

Teftiş ve murakabeye tâbi tutulan meskenler, ticarethaneler, meyhane, bar, oyun yerleri, umumî garajlar, dansingler iyice gözden geçirilmelidir. Hâdiselerin fazla vuku bulduğu zamanlar istatistikten incelenerek devriyenin yer ve zamanı ona göre ayarlanmalıdır.

Adli polis faaliyetleri :

Cürümlerin tahkiki, delillerin araştırılması ve toplanması için ihtisas guruplarına göre her sınıf cürme ayrı bir ekip tâyin edilmelidir. Adli tahkikat ekibinin faaliyeti, diğer polis kuvveti ile münasebetleri iyi ayarlanmalıdır. Adli tahkikatta çalışacak personelin seçilmesinde itina gösterilmeli, mesai saatları, ihtisasları, büro hizmetleri, haftalık mezuniyetleri, idantide şubesi ile teşriki mesaisi, adliye ile olan temaslarındaki ahengi ve sorumu iyi tesbit edilmelidir.

Dedektiflik bir rütbe değıldir. Üniformalı sınıf içinde ve adli işlerde başarı gösterenler ve bu mevzulara şevkle alâkası olanlar seçilerek kursa tâbi tutulmak suretiyle yetiştirilmelidir.

İyi bir adli kısım memurunda inisiyatif, ketumiyet, bedenî kabiliyet, soğukkanlılık, uyanıklık ve atiklik müşahede tahkik ve tamik kudreti mevcut olmalı, ehliyet bu yönlerden mütalâa edilmelidir.

Adli kısım memurunu delilleri meydana çıkarması, müşahedesi, sanıkları tesbiti muhitinden istifade şekli, tahkikat usulleri önceden tesbit olunmalıdır. Adli kısım, dolandırıcılık, soygunculuk, hırsızlık, sahte para imali, yankesicilik, uyuşturucu madde ve katil gibi masalara bölünmeli ve suç mntakalarına, suç işleme zamanında istatistiklerden faydalanarak vazife görmelidir. Eğer suç devamlı ve mütenevvi ise adli kısım personeli 8 er saatlik mesaiye göre üçer gurup halinde çalışmalıdır. Motorlu adli kısım devriyeleri vazifeli buldukları esnada her 15 dakikada merkezle irtibat sağlamalıdır. Polisin adli hizmetleri hareket serbestisi içinde yürüdüğünden murakabesi zordur. Yalnız mesai saatlerinde her gurubun iş başında olduğunu tesbit etmek suretiyle murakabe mümkün olabilir. Adli kısım memurlarının hafta tatillerini Cumartesi, Pazar ve Pazartisine rastlatmak doğru değildir. Zira, tatil günleri daha çok suç işlenir.

Adli kısmın kuyudatı ve arşivi merkezleştirilmelidir. Bilcümle tahkikat evrakı merkeze intikal etmeli burada gözden kaçmış hususlar ve diğer noksanlar ikmal edilerek ve her evrak bir fezlekeye bağlanarak Adliye'ye intikal etmeli, fezleke sureti de merkezde hıfzolunmalıdır. Bu bakımdan adli kısım bürosunda ihtisasa ait evrak yer almalıdır.

AHLÂK ZABITASI KISMI

Polis kuvveti çalışma saatları, ihtisas erbabı miktarı, İdarî muameleler, kayıt ve tescil işleri yani kalem muamelâtı delillerin tesbiti kıymetlendirilmesi ve hıfzı için bu sahada ihtisas gurubunun ihdas olunup olunmayacağı incelenmeli ve tesbit edilmelidir. Personel miktarını tayin ederken evvelki yıllarda işlenmiş suçlar ve muhitte yarattığı tepkiler gözönünde tutulmalıdır. Umumiyetle kız ve kadın suçlulara karşı kadın polisler daha randımanlı iş görmektedirler. Büyük şehirlerde ahlâk zabıtası da ihtisas guruplarına tefrik edilmelidir. Bu kısımda sanıkların, mahkûmların şüpheli görülenleri ve hattâ muhbirlerin ad fişleri tanzim edilmelidir. Bu sahada icrayı faaliyet eden bazı sanıklar, bu türlü suçları el altından ika ederler. Bunların dahi ad fişlerinin doldurulması lâzımdır. Ayrıca Ruhsatname almış yerler ve bu yerleri işletenler, bu yerlerde çalışanlar ad fişlerine kaydedilmeli, dosyaları itina ile saklanmalıdır. Gazete küpürleri, şikâyetler, yakalamalar hep dosyalarında hıfzedilmelidir. Kapıcılar, dellâllık yapan şoförler, meyhaneciler, hizmetkârlar iyi muhbir olabilirler. Muhbirler hiç bir zaman ifşa edilmemelidir. Polis kabili istifade olacak zevatın dostluğunu kazanmalı, onu ele vermeden himaye etmelidir.

SUÇLU ÇOCUKLARIN MURAKABESİ

Suçlu çocukların murakabesi için aşağıdaki hususatin gözönünde bulundurulması lâzımdır :

1 — Bu gibi suçların önlenmesine ait meseleler ele alınmalıdır. Yani suçların mahiyeti tahkikat usulü İçtimaî yardım yollarının tesbiti gereklidir.

2 — Suçlu çocuklar nerelerde barınmaktadırlar?. Bu yerlerin tesbiti ve murakabesi gözönünde tutulmalıdır.

3 — Ruhsata bağlı yerlerde küçük yaştakiler çalışmakta mıdır? Bu yerlerin murakabesi,

4 — Çocuklara ait suçların işlenmesine tesir eden âmiller nelerdir? Nasıl bertaraf edilir ? Bunların tesbiti.

5 — Çocuk suçlarının önlenmesi için çocukların meslek sanat sahibi olması hususundaki teşebbüsler yani yapıcı faaliyetler ve bu imkânların araştırılması.

6 — Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumları gibi çocukların fizikî ve moralman sağlıkları ile ilgili müesseselerle de münasebet tesis ve bu müesseselerin sorumlandırılması.

7 — Sui teşekkülü olan çocukların tedavi imkânları.

8 — Çocuk suçları için mahkeme kurulması.

9 — Çocuk suçlarına ait zabitanın gerekli sicilleri tutması ve bilhassa her çocuk için ayrı fiş tanzim edilerek dosyasında suçun nev'i, işlenme tarzı, barındığı yer, ailevi durumu, ailenin malî imkânları, muhitin sosyal şartları, eğlence yerlerine yakın olup olmadığı, ilhâhir toplanıp hifzedilmelidir.

Bazı çocuklar suçlan kabahat nev'indedir. Çocuklar ileride daha vahim hâdiselere ve girdaplara düşmemeleri için bu nev'iden suçlar dahi fişlere işlenmeli ve önleyici tedbir mahiyetinde olmak üzere islâhanelere sevk edilmelidir. Çocuk suçlarına bakan daire teşkilât itibariyle devriye, tahkikat, teftiş ve murakabe ruhsata bağlama islâhaneye sevk, mahallî müesseselerle teşriki mesai gibi kısımlara bölünerek teşkilâtlandırılmalıdır.

TRAFİK TEŞKİLÂTI

Trafik polis kayıt, tescil, adlî tahkikat, trafiğin tanzim ve murakabesi ve eğitim mevzuları üzerinde çalışır. Trafik polis, şehir içinde izdiham ve tıkanıklığı bertaraf ederek, kazaları asgarî hadde indirir.

Şehir dışı karayollarında kaza vukuat raporları incelenerek rasyonel mesai düzenlenir.

Kazalar üç (T) esasına göre yani tedris, teknik, takip ve tatbikat umdeleri ele alınarak asgarî hadde indirilmelidir. Trafik mühendisi teşkilâtla ahenkli bir şekilde çalışmalıdır. Trafik mühendisliği iki kısımda mütalâa olunmalıdır :

1 — Uzun vadeli plân «yeni yolların açılması, islâhı gibi fazla bir meblâğa ve zamana vabeste olan hizmetler».

2 — Kısa vadeli plân «kazaların sebepleri, izdiham ve tıkanıklığın tahlili trafik hasminin, park sahalarının etüdü, işaret levhaları, işaret cihazları, refüjler ve yol çizgilerinin tesis ve idamesi Karayollarının tenvir edilmesi, «yukarıdaki iki maddede de zikredilen sebepler dolayısıyla trafik mühendisi vilâyetlerde trafik şube teşkilâtının içinde mütalâa edilmelidir.

Eğitim, halkın motor çağı tehlikelerine karşı bilgili ve uyanık olmasını nefisini ve başkalarını koruyabilmesi için her türlü neşir vasıtalarından istifade edilerek öğretim yapılmasına denir. Eğitim okullarda, matbuatla, radyo ile, televizyonla, tiyatro, reklâm şirketleri, siyasî olmıyan cemiyetler ve ilâhir şekillerde yapılır. Eğitim alâka çekici olmalıdır. Eğitim, halka hitap ettiği gibi, polise de hitap etmelidir. Trafik kazalarının nisbeti her gün halka ilân edilmelidir. Yeni şoför, sürücü ve yavanın bizatihi emniyet sipobu olduğu kendilerine telkin edilmelidir.

Takibat ve tatbikat :

Takibat, murakabe ve teftişle' birlikte yürür. Trafik kaidelerinin ihlâli izdiham ve tıkanıklık kazaların asgarî hadde indirilmesi bakımından polisin takibat mevzuunda ilk hedefi olmalıdır. Bu maksada matuf atılacak adımlar, kaza mahallerinin tesbiti ve kaza sebeplerinin meydana çıkarılması ile mümkündür. Bu hususta alınacak kararlar makul esaslara bağlanmalıdır.

Ezcümle park yasağı konmadan, park sahaları temin edilmelidir. Trafik cihazları ve işaret levhaları, takibatı kolaylaştırır. Okul emniyet ekiplerini kurmadan önce onları eğitime tâbi tutmak gereklidir. Kavşakları düzenleyen memurlar, devriyeler, şehrin trafiğinin kesif olduğu yerlerde ve zamanlarda devamlı hizmet görmelidirler. Okul mıntakaları tehlikeli zamanlarda murakabe dışı bırakılmamalıdır. Tiyatrolar, stadyumların ve diğer tecemmuat yerlerinin zamanları tesbit edilerek izdiham ve tıkanıklığın yaratacağı tehlikeler izale edilmelidir. Trafik kontrollerinin devamlı yapılacağı yerler esaslı bir etüde tâbi tutulmalıdır. Yani personel israf edilmemelidir. Pahalı kullanılmamalıdır. Fevkalâde hallerde çalışacak personelin miktarı belli edilmeli ve hazır kuvvet halinde çalışmalıdır.

Suç işleyen şoförlerin bu suçları sicillerine işlenmeli, yolları tehlikeye sokan şoförler zamanla ayıklanmalıdır.

Adli tahkikat :

Adli tahkikatın iki gayesi vardır :

- 1 — Suçu işleyen kimsenin fiiline terettüp eden cezayı vermek,
- 2 — Eğitim, mühendislik ve takibat yönünden kazaların sebeplerini meydana çıkarmak suretiyle önleyici tedbir almak.

Hadiseyi tahkik eden adli ekip delilleri tesbit etmeli, kıymetlendirmek üzere sıhhatli saklanmalı, sanık ve şahitleri teşhis eylemeli, hâdise ile ilgili kroki yapmalı, fotoğraf çekmeli ve kazanın saiki ve sebebi kasıt ve kusur dereceleri objektif olarak tesbit edilmelidir.

Trafik polis mükerreren trafik kaidelerini ihlâl edenleri trafik okuluna sevk etmelidir. Bisikletliler için kulüpler kurulmalıdır. Trafik suçlarını işleyen çocuklar için okullarda disiplin kurulları tesis etmeli, örnek durumda hareket edenler ve en az kazaya sebebiyet veren okullara mükâfatlar dağıtılmalıdır.

Nakil vasıtalarının trafiğe salih olup olmadıkları sık sık murakabe edilmeli, şoför ehliyetleri, muayene cüzdanları, ruhsatnameler durarak tatbikatta gözden geçirilmelidir.

ARŞİV VE LEVAZİM BÜROSU

Poliste İslâhat hizmetin müessiriyetine ve kıfayetine tevcih edilmelidir. Bu bakımdan arşivin kuruluşu muhaberenin şekli, devriye oto-

mobillerinin faaliyetleri mesai saati, emniyet ve intizamın temini için zarurî görülen diğer ameliyeler prensiplere bağlanmalıdır.

Arşiv dairesine ilgili olmayan memurlar girmemelidir. Maksat bazı evrakın ziyama mâni olmak içindir. Siyasî ve adlî meselelerde bu gibi evrakın ziyayı polisi kirli gösterir ve polis matbuatın diline düşer.

Arşiv için alfabetik müş'ir ile ad fişleri zarurîdir. Her kısma ait dosya kilit altında bulunmalıdır ve şahısların sorumu altına tevdi edilmelidir. Arşiv kısmında gece gündüz nöbet tutulmalıdır.

Fişler tanzim edilirken şahısların muhtelif adı yani takma adı, göbek adı, soyadı hep ayrı ayrı fişlere işlenirse aranan şahıs daha kolay bulunabilir. Fişler alfabetik imlâya göre doldurulmalıdır. Telâffuza göre işlenen ad fişleri hataya sevk edebilir. Fişler insana ve eşyaya tanzim edildiğine göre, ayrı ayrı yerlerde hıfzedilmelidir. Şikâyetnamelere ait dosyalar ayrı yerlerde hıfzedilmelidir. Polisin takibat yapacağı bilcümle eşhas ve bununla ilgili mevzular arşivde hıfzedilmelidir. Raporlar, müzekkereler, yakalama emirleri, aramalar, tevkifler, kaybolan ve bulunan eşya polisin karıştığı meseleler, suçluların parmak izleri, fotoğrafleri, günlük durum raporları, radyo yayınlarına ait günlük emirler arşivde saklanmalıdır.

Çeşitli hizmetler :

Belediyenin veya hususî idarenin, imdadı sıhî vasıtası varsa polis aynı hizmetleri ifadan içtinap etmelidir. Mahkûmlar ve bazı sanıklar mutlaka nakil vasıtasıyla mahfuzan taşınmalıdır.

Polise ait binalar ve cihazlar :

Polis faaliyetlerinin müesseriyyetini artırmak için zarurî ihtiyaçları tesbite ve tahlile lüzum vardır. Bu bakımdan polis binalarının yerlerinin seçilmesi ve iyi bir tertipte inşaaı elde edilecek randıman bakımından mühimdir.

1 — Polis binası civarı park yapmağa müsait olmalıdır. Halk, işini takip için merdiven tırmanmamak, asansör masrafından da kurtarmak için binalar iki katlı olmalıdır.

2 — Mahallî nüfus kesafetinden uzak olmamalıdır.

3 — Şehrin muhtelif istikametlerine bu mahalden münakale imkanı mevcut bulunmalıdır.

4 — Polise ait vasıtalar, emir telâkki edince şehrin her tarafına kolayca ulaşabilmelidir. Bu binalarda trafik mahkemelerinin de yer alması faydalıdır. İtfaiye teşkilâtından polisle liyazon kurmak üzere bir memur için oda tefrik edilmelidir.

Polis otomobilleri için bilhassa yağışlı ve soğuk hava şartlarında vasıtayı korumak için garaj inşasına zaruret vardır. Bina dışında, binanın polise aidiyetini tesbit eden bir alâmet bulunmalıdır .Giriş kısmında göz seviyesinden yüksek olmayan bir yerde teşkilâtın şem'ası konmalı ve müracaat masasında memurun ismi yazılı olmamalıdır. Binalar zelzele, yangın ve seylâba karşı korunmuş olmalıdır. Haricî kısımları muhtelif tecavüzlere karşı vikâye edecek şekilde yapılmalıdır. Mevcut kuvvet fevkalâde hallerde dağıldığı takdirde binanın kuruluşu asgarî bir kuvvetle çalışabilecek durumda bulunmalıdır. Binada evvelâ barınma imkânları, bundan sonra hizmetin elverişli ifası nazara alınmalıdır. Taban ve duvar temizlik yapmağa müsait olmalı iç kısım açık renkli olmalıdır. Ekostike havalandırmağa aydınlatmaya önem verilmelidir. Atış poligonunda ses kesme cihazı kullanılmalıdır. Tahkikat ve nezarethanelerde pencerelerin ve aydınlatmanın hususiyetine itina gösterilmeli, haricî tecavüzlere karşı korunmuş bulunmalıdır. Muhabere ve evrak odaları birbirine yakın olmalıdır. Adli kısımla nezarethane ve teşhisi hüviyet büroları da bu şekilde mütalâa edilmelidir. Halkla teması fazla olan bürolar ait katta, toplantı ve kabul odaları müdüre yakın bulunmalıdır. Nezarethaneler kadın ve erkek için ayrılmalıdır. Müdüriyetin yedek jeneratörü bulunmalı, elektrik kesildiği takdirde radyo muhaberatını temin edebilmelidir.

Poliste otomobil, motosiklete tercih edilmelidir. Bununla beraber bilhassa iki tekerlekli motosikletin manevra kabiliyeti yüksektir, ucuzdur. Ancak tehlikelidir.

Otomobiller, kırmızı yanıp sönen ışıklı ve canavar düdüklü ve polis ibaresine hâvi olmalı, ayrıca halka hitap edecek hoparlörü de bulunmalıdır. İstisnaen dedektif hizmetlerde çalışacak telsizle mücehhez sivil personeli rakip vasıtalara da ihtiyaç vardır.

Şoför polislerin yaratacağı kazalardan vasıtaları korumak için Birleşik Amerika'da polisler kendi otomobillerini kullanmakta, buna mukabil daire bu hizmetlere karşılık kira ödemektedir. Bununla beraber büyük şehirlerde vasıtalar dairelere aittir.

Birleşik Amerika'da polis .45 veya .38 çaplı tabancalar kullanmaktadır. Otomobilde devriye hizmeti görenlere mermi işlemez yelekler ve-

ılmaktadır. Ayrıca vasıtalarda ilk yardım çantası, kelepçe, gaz, mermi ve bombalar, gaz maskesi velhasıl standart teçhizat bulundurulmaktadır.

Dairenin mefruşatı ağır hizmete mütehammil evsafa olmalı, dolaplar çelik veya alüminyumdan standart malzeme ile imal edilmelidir.

BÖLÜM : III

POLİSİN HALKLA MÜNASEBETİ

Emniyet hizmetinin kalitesi ; personelin maharetine, ferdi meziyetine ve kabiliyetine bağlıdır. Bu hususların üstün derecede temini için mesleğe alınma tarzının, talim terbiye şeklinin memurun vazife başında muntazır, disipline bağlı, morali sağlam, yani iyi bir insan olmasının ; amirliğe terfi edeceklerin cesur, önderlik yapabilecek, kararları isabetli, liyakatli kimselerden seçilmesinin rolü büyüktür. Bu hasletlerin poliste bulunması kâfi değildir. Âmme efkârınca da böyle kabul edilmesi şarttır.

Polis iyi sevk ve idare edilmezse, hizmetinde takdir görmezse verimli olmaz. Disiplini bozulan bir kadrodan müsbet netice alınmaz. Polisin başında bulunanlar prensip meselelerinde evvelâ üst kademelerle fikir teatisinde bulunmalı, anlaşmaya varmalı ; bundan sonra safha, safha icraata geçmelidir. Prensipler daima makul mesnetlere dayanmalıdır. Prensipler vasi salahiyetleri önlere ; bilhassa disiplin cezalarında kaprislere karşı bir kalkan olur. Bu gibi inzibatî cezalar meslek içinde disiplinin sağlanmasına matuf bulunduğundan matbuata aksetmemelidir. Zira, memurun morali bozular. Âmir, polisin zayıf inhimaklerini bilmeli, onu fena tesirlere karşı masun tutmalı, menfaatlarını kollamalı, kabiliyetleri terfi, taltif ve kabiliyetsizleri tasfiye etmelidir. Hele meslek şerefiyle telif edilmiyen hususlarda aslâ müsamaha etmemelidir.

Polise, üst kademeleriyle toplantı yapmak ve serbestçe görüşmek imkânı verilmelidir. Hülâsa, mesleğin selâmeti için aşağıdaki hususlar daima gözönünde tutulmalıdır.

1 — Memurlar kabiliyetlerine göre vazifelerine tefrik olunmalı ve terfilerinde iyi bir intihap usulü tesbit edilmelidir.

2 — Memurların iyi hizmetleri takdir olunmalıdır.

3 — Memurlar disiplin bakımından murakabeye tâbi tutulmalıdır.

4 — Terfiler mesleğin âli menfaatlerine, selâmetine uygun olmalıdır.

5 — Acemilerin talim terbiyeleri, yetişme şekilleri, mesleğe intibakları murakabe edilmelidir.

Memurların intihap ve terfilerine, mesleğin gelişmesine tesir edecek kabili tatbik ve şayanı kabul usuller tesbit olunmalı ve bu prensipler seyyanen yürütülmelidir. Âmirde ; madunu yetiştirmek, murakabe etmek, iyi ve kıymetli elemanı takdir etmek, isabetli kararlara sahip olmak hasletleri bulunmalıdır.

Mesleğe duhulde ehliyet şartları araştırırken umumiyetle vatandaşlık, vatanda ikamet, tahsil derecesi, boy, yaş, ağırlık ve sağlık durumları üzerinde hassasiyetle durulmalıdır.

Yaş için Amerika'da asgarî had 21 dir. Türkiye'de askerlik hizmetini ifâ etmiş olmak şarttır. Yaşlı adamın tecrübesi, gencin ise tahammül ve enerjisi, mesleğe intibakı fazladır. Zaman ve tecrübe, gencin noksanını telâfi edebilir. Bu bakımlardan Amerika'daki azamî yaş haddi 29 dur. Türkiye'de ise bir fazlasıyla 30 dur. Boy, Birleşik Amerika'da asgarî 5 ayak 9 inç'tir. Azamî boy 6 ayak 4 inç'tir. Azamî haddin kabul edilişi günde faaliyetleri intizamsızlıklarının tesiri olabileceği endişesinden ileri gelmektedir. Türkiye'de asgarî boy haddi 1,64 dür. Azamîsi tesbit edilmemiştir. Ağırlık boyla mütenasip olmalıdır.

Tahsil için Birleşik Amerika'da umumiyetle asgarî had olarak lise derecesi kabul edilmiştir. Türkiye'de asgarî had orta okuldur. İhtiyaç nisbetinde talip bulunmadığı takdirde, ilk okul mezunları arasından müsabaka ile eğitim müesseselerine namzet alınmaktadır.

Personelin iyi seçilmesi için büyük halk kitlesinin alâkası çekilmelidir. İmtihanlar mümkünse her yıl muayyen zamanlarda yapılmalı, kararlaştırılmış vasıflar önceden broşürlerle halka dağıtılmalıdır. İmtihanda talibin zekâsı, muhakeme kudreti, sağlamlığı, çevikliği, melekâtı, şahsiyeti, dış görünüşü, heyecanı, sükuneti ve karakteri tesbit edilmelidir.

Hattâ evli veya nişanlı iseler, karıları ve nişanlıları dahi dış görünüşleri ve karakterleri bakımından gözden geçirilmeli ve haklarında müsbet kanaata varılmalıdır.

Memurlar mesleğe alındıktan sonra stajyerlik safhasında teftiş ve murakabe edilirken, memurun kabiliyeti ve karakteri hakkında tanzim olunan raporlar dosyasında hıfzedilmelidir. Stajyerlik devresi bir yıl

olmalıdır. Kısa süre zayıf taraflarını belli etmez, daha uzun süre ise morali bozar.

Meslekte morali düzeltmek, mesleği cazip kılmak, personeli maişet endişelerinden uzak tutmak, mümkün olduğu kadar suiistimallerden masun bırakmak için maaşların hizmeti kıymetlendirilmesi lâzımdır. Nakdî mükâfat Birleşik Amerika'da ekseri kadrolardaki maaşın % 10 u civarındadır. Cezalarda maaşlar % 10 nisbetinde tenezile tâbi tutulmaktadır.

Terfileri yazılı imtihana bağlamak makul bir usuldür. Âmirine sorulacak sualler, liderlik ve kumanda hasletini belirtecek şekilde olmalıdır. Hattâ ayrıca Pisişiatriden rapor almak da gerekir. Ayrıca hangi âmirin maiyetinde çalışmış ise, o zatın raporları da evrakına ekli bulunmalıdır. Memurun iyi yetişmesinde âmirin tesiri büyüktür.

Disiplin :

Disiplinle ilgili meselelerde âmir, bir suçun işlendiğine ve cezanın verilmesine kani bulunduğu takdirde, tahkikat o memurun en yakın âmirine havale edilmelidir. Delilleri ve kanaati ihtiva eden tahkikat evrakı polis divanına sevk olunmalıdır. Divan, evrakı tetkik ederken kaprisli kanaatların tesiri altında kalmamalıdır. Polisin halkla münasebetinde vaki şikâyetler ve disipline aykırı hareketler yine bu yolda muameleye tâbi tutulmalıdır.

Bu kısımda tahlile muhtaç olan rakamlar maaş, yıllık hastalık süresi, mazeret izinleri ve morali ile ilgili diğer hususlar ele alınmalıdır.

Memurların meslekî şikâyetleri toplanmalı, bir komiteye sevk edilmeli, mevzuu ve mahiyeti tahlile tâbi tutulup varılan neticeler müdüre sunulmalıdır.

Polisler hiç bir zaman politikaya karışmamalı, cemiyetlere intisap etmemelidir.

Polisin oyun ve eğlencesi, basketbol, voleybol, yüzme, güreş, boks ve futbol gibi fizikî durumunu geliştirmeye yararlı sporlar teşvik edilmelidir. Her memur yıllık muayeneye tâbi tutulmalıdır. Fazla şişmanlar normal kiloya düşmek için jimnastik yapmalıdır.

Talim terbiye :

- 1 — Acemi talim terbiyesi,
- 2 — Siyasî ve adlî dedektiflik, trafik,

3 — Diğer normal kurslarda, âmme idaresi, hitabet ve Türkçe gibi polise lüzumlu bilgiler verilmelidir.

Kadroyu son tahminlerle ilgili kısa sorularla muntazaman yazılı imtihanlar yapmak gereklidir. Alman neticeler dosyalarında hıfzedilmelidir. Memurlar âmirleriyle haftalık musahabelerde bulunmalıdır. Meslek içinde trafik mühendisi, kriminalistikçi, radyo teknisyenleri gibi ihtisas kadrolarına yer verilmelidir.

Kadın sekreterleri, daha az para verildiği için tercih olunmalıdır. Teknik ve ihtisas işleri sivil personel tarafından görülmelidir.

Talim terbiye, murakabe ve teftiş iyi sevk ve idare ile geliştirilir. Halkın şikâyetlerinden radyolardan, matbuattan, polisin halkla münasebetleri hakkında verilen diğer bilgilerden istifade edilmelidir. Halkın polis hakkındaki kanaati kıymetlendirilmek ; usul ve personel ona göre ayarlanmalıdır. Halk, polis faaliyetleri hakkında tenvir edilmelidir. Murakabe ve teftiş takviye olunmalıdır. Halkın tasvip edeceği politika polisçe benimsenmelidir. Bunun için de karakollar halka huzur ve itimat verecek tertipte bulunmalıdır. Polis, halkı kazanması için her türlü yayın vasıtasından istifade etmelidir. Polis ayrıca gazetelerde neşredilen casuslukla ilgili mevzuların küpürlerini kesip durumu incelemelidir. Çocuk suçlarının ve kadın suçlarının isimlerini tesbit edip küpürlerini suçlarına göre tasnif etmelidir. Matbuatta neşredilen şüpheli eşhas üzerinde durmalıdır.

Gazetecilere lüzumlu bilgiler raporlar halinde muntazaman verilmeli ve bu raporların ihzarında sür'at ve sıhhat temin edilmelidir. Raporlar yazılı olmalıdır. Birinci Şube mevzularının gazetecilere intikali büyük bir ihtiyat ister. Bunun dışında bazı çocuk ve kadın suçlarında da isimlerin neşredilmesine polis mümanaat edebilir.

Bu bilgiler gazetelere verilmeden önce mutlaka âmirin ittilama arz edilmiş bulunmalıdır. Polis, mahallî teşkilâtlarda da işbirliği yapar, resmî ve gayri resmî büyük bazı eşhas ve ebniyeyi korur. Bütün bu hizmetlerinde polis programının halk tarafından tasvibine ve desteklenmesine çalışır.

POLİS TAKTİĞİ

Buraya kadar polisin teşkilâtından, İdarî faaliyetinden, usulünden bahsettik, plân dairesi bu usullerin kifayetini gözden geçirir. Zayıf taraflarının islâhına ait amelîyeleri hazırlar, diğer usulî muameleleri de dikkat nazarından kaçırılmaz. Usulî muameleler ikiye ayrılır :

- 1 — Mekanizmanın sevk ve idaresi.
- 2 — Operasyonu.

Usulî kaideler Müdüriyetin sevk ve idaresine, operasyonuna rehber olmalıdır. Aynı zamanda tatbikatçıların icraatında yeknesaklık yaratmalıdır. Usulî kaideler bazan hususî mahiyetteki hizmetlere mütealliktir. Diğer taraftan usulî kaidelerin bir kısmı, âmir sınıfının faaliyetlerine, bir kısmı ise polis personelinin genel mahiyetteki sevk ve idaresiyle ilgilidir. Bu bakımdan, teknik plânlar hem umumî ihtiyaçlar, hem de mahallî icaplara göre ihzar edilmelidir.

Vazife el kitabı :

Polis hizmetlerini müessir bir şekilde yürütmek, polisin kifayetini artırmak için plân el kitabı şeklinde tab ettirilmelidir. Bu şekilde yayınlanan plân, kararın isabetini ve süratini artırır. Plânın hükümleri açık ve kat'î olmalıdır. Böyle bir el kitabı evvelâ polisin vazifelerini belirtmeli ve bahusus polisin tâbî olduğu bilcümle nizamlar, umumî vazifeler, tarifler, rütbeler, teşkilât şem'ası ve cüz'î tanımın rütbelileri ve bunların vazifeleri, intihap usulü ve operasyonuna ait özetleri muhtevi bulunmalıdır. Ayrıca kanunları, talimatnameleri, polisin yetkilerini teşkilâtı, disiplin ve terfie ait hükümleri camî olmalı ve tarifler bilhassa aşağıdaki hususlara şâmil olmalıdır :

Polis memuru, muamelât sınıfı,

Müdür sınıfı, diğer âmir sınıfı, hizmet süreleri,

Polisin özel vazifeleri, mezuniyeti, mazeret izni, vekâlet emri, işten el çektirilmesi, tekaütlüğü, ölüm hali ve ihracı.

Vazife el kitabı,

Genel emirler, özel emirler,

Daire içindeki sirkülerler, raporlar,

Yaya devriye, nokta, karakol, posta «liyazon» ayak hizmetleri memur ve âmirin mensup olduğu daire, şube ve kısım.

Her memurun rütbe itibariyle kime bağlı olduğu, kime karşı mes'ul bulunduğu açık olarak belirtilmelidir. Müdürden komiser muavinine kadar bilcümle salahiyet sahibi âmirlerin vazifeleri hülâsa edilmelidir. Bunların tatbik şekli yanlış anlayışa mâni olacak şekilde açıkça izah olunmalıdır. Hülâsa ; el kitabını hazırlarken neleri ihtiva edeceği önceden döküm halinde toplanmalıdır.

Büro dışında kalan muamelâta ait usuller :

Belli ve benzer meselelerde yapılacak işler, takip edilecek usul açıklanmalı ve bu da yayınlanıp dağıtılmalıdır. Her mesele evvelâ münakaşa edilmeli sonra kıymeti ve pratikliği kabul olunmalıdır. Herkesin vazife ve salahiyetleri, teşkilât içindeki yeri belli olmalıdır. Bu usuller polisin talim terbiyesine, vazifesini icraya ve murakabesine suhulet getirmeli ve rehber olmalıdır. Polisin kat'î karar vermesine ve maksadının belirtilmesine karışıklığın önlenmesine yarayacak bilcümle meseleleri ihtiva etmelidir. Her mevzu meratibi silsilesince ve nihayet kumanda verecek kimse tarafından tasvip edilmekle beraber, bu işin pratikliği ve kıymeti bilcümle kuvvet tarafından kabul edilmelidir.

Hülâsa :

1 — Plân, mesleğin gelişimini gözönünde bulunduracak şekilde ele alınmalıdır. Adli vukuat salim bir usulle rapor edilmelidir. Yani bu raporlarda kararsızlık, zayıf muhakeme, heyecan ve mübalâğa önlenmelidir. Usul, yapılacak işi islah etmelidir.

2 — Mühim vukuatın yayınlanma usulü tesbit olunmalıdır.

3 — Motorlu vasıta ile suç işleyenlerin hareketleri tehlike yaratılmadan gece gündüz yapılacak takibat usule bağlanmalıdır. ,

4 — Sanıkların isticvap edilmesi, aranması, kelepçelenmesi, sanıkların ve mahkûmların nakli emniyetli bir usule tâbi tutulmalıdır.

5 — Kaçak suçların asgarî tehlike ile yakalanması usulü tesbit olunmalıdır.

6 — Silâhlı sanıklara, delilere karşı barikatların emniyetle tesis ve bu gibi şahıslara zarar verilmeksizin yakalanması tâyin edilmelidir.

7 — Toplu kuvvetin vazifeye sevk ve müesseriyet neticesi.

8 — Trafik kaidelerini ihlâl edenlerin takibi ve kazaların asgarî hadde indirilmesi, memurun ifade şekli, tonu, tavrı hareketi, lüzumsuz suallerden içtinabı, suçu ile ilgili suallerin tevcihine dair bilcümle usuller tesbit edilmelidir.

9 — Alkollü şoför ve sürücülerin yakalanması, vasıtayı fazla sür'atle sevk ve idare edenlerin kontrolüne ait usulî muameleler belirtilmelidir.

10 — Grevler ve diğ er sanayi mıntakalarda vuku balacak hareketlere karşı alınacak tertipler dikkatlice plânlanmalıdır.

11 — Asayişe müessir tecemmüat, umumî düzeni can ve mal emniyetini ihlâl ederek sahasını genişletebilir. Bu mevzulara ait plânlar hususî bir dikkat ve itina ile hazırlanmalıdır. Sivil memurun teftiş ve murakabesi ve kumandası zordur. Gaz bombaları, gaz copları, gaz maskelerin önceden izhar edilip, emre amade bulunmalıdır.

12 — Suç ve kaza mahallerinde polise rehberlik edecek usuller tesbit olunmalı sorum tasrih edilmelidir.

İthalât, ihmal, selbî ve icabî tedahüller yaratılmamalıdır. Kumanda mevkiinde bulunanın vazife ve salahiyetleri kat'î olarak belirtilmelidir.

Umum Müdürlük ve diğ er müdüriyete ait usulî muameleler :

Bazı meseleler hem merkezî, hem de taşra teşkilâtını ilgilendirdiğ inden merkezî bir usulün kabulü zarurîdir. Bunlar :

1 — Merkezde bulunan teçhizatın cins ve ne suretle istimal olunacağına ait usuller, motorlu vasıtalar, radyo, telefon, teletayp, dahilî muhabere, not ettirme, halka serbest yayın, mermi kalkanı yelekleri, gaz eslehası, maskeler, bilcümle eslihanın tamiri, bakımı, idamesi ve teknik operasyonu.

2 — Trafik nizamnamesi, giyiniş tarzı, kemerler, coplar, esliha ve cepthane, kelepçe ve not defterinin taşınması.

3 — Bulunan eşyanın, sanıkla ilgili delillerin ambalajı.

4 — Silâhın kullanıldığı haller.

5 — Motorlu gemilerin çeşitleri, faaliyet sahası ve faaliyet nev'i rapor verilme usulleri tesbit olunmalıdır.

Bazı nizamlar ve usuller bilcümle polisi değ il, bir kısım kuvveti ilgilendirir bunlar dahi belirtilmelidir.

Arşivin çeşitli muamelâtı teferruatıyla hülâsa edilmeli ve bir esasa bağlanmalıdır. Bilhassa ad fişleri sıhhatli düzenlenmelidir. Fişler murakabe ve teftişe müsait olmalıdır.

Levazım şubesinin mubayaa, muhasebe ve ayniyat işlerinde Zatişlerinin kendi sahasında muamelâtı evleviyetle yukarıda izah olunduğ u şekilde düzenlenmelidir.

Zatışlerinde acemi talim terbiyesi polise alınacakların seçimi, tayini, terfi, hizmetlerinin kıymetlendirilmesi, disiplini, yetişkinlerin, talim terbiyesi ve içtimai yardım konularındaki muameleleri birinci plânda ele alınacak usulî mevzular olmalıdır.

Polis taktiği plânları :

Polis taktiği plânları memurların yerlerini ve bu yerlerde ilgili durumlarını, zuhuru muhtemel hâdiselerle ve şartlarla başarı imkânlarını ve takip edilmesi lâzım gelen yolları gösterir. Yani taktik plâni, gayritabiî hâdiseleri karşılamak için zarurî istikameti ve asayişe müessir ânî zuhur eden vak'aları önlemeğe matuf hareket tarzını tesbit eder. Polise bu hususta verilecek malûmat el kitabında yer almalıdır. Vukuu muhtemel tecavüzleri önlemek için hâpishanelerde doğacak ayaklanmaların sindirilmesi de bu kısımda mütalâa edilmelidir. Bu gibi fevkalâde hallerde polis radyosu spikeri mikrofona önünde hizmete hazır bulunmalıdır. Taktik plânlar içine sınaî mıntakalarda doğacak Lock - out Strike sabotaja karşı alınacak tedbirler de mezkûr plân içerisine ithal edilmelidir. Plânın hazırlanmasında Müdürün daima noktai nazarı alınmalı, adli müşavir olarak müddeiumumilerden istifade edilmelidir.

Taktik usullerin planlanması :

Plânlama memuru ihtiyaçlara, zaruretlere devamlı bir şekilde bakmalı, plânın talebi karşılayıp karşılamadığını gözden geçirmelidir. Hattâ diğer müesseselerin plânlarını da tetkik ederek mukayeseler yapmalı ve onlardan istifadeye çalışmalıdır. Emniyet Müdürü bu mevzuyla ilgili olarak bir hey'et teşkil edip, plânlama dairesine bu hey'et vasıtasıyla tekliflerde bulunmalıdır. Plâni icraya salâhiyetli olan müdürler plânın hükümlerini tasvip etmeli ve benimsemelidir. Aksi takdirde plân muvaffakiyetle yürütülemez.

FEVKALÂDE HALLERDE GAYRİTABİİ İHTİYAÇLARIN KARŞILANMASI

. Normal polis hizmetleri, normal zaruretleri karşılamak için tertiplenmiştir. Bu zaruretler saatlik, günlük, aylık ve mevsimlidir. Polis kuvveti bu düzen üzere devriyeler ihdas ederek hizmetleri plânlamış ve memurlar mahallerine normal şartları karşılamak üzere verilmiştir.

Personelin sık sık yer değiştirmesi, inhilâller doğması, hizmeti aksatır ve ihtiyacın normal olarak karşılanmasına mâni olur. Bunun dışında maçlar, resmigeçitler gibi fevkalâde haller polislin omuzlarına daha ağır bir yük tahmil eder. Bu fevkalâde hallerden bir kısmının zamanı ve mahalli önceden belli olur. Bir kısmının ise grevler, âsayişe müessir haller, gayrikanuni tecemmuat, zelzele, yangın, patlayıcı maddeler, seylâp, harp gibi zamanı ve mahalli önceden kestirilemez.

Teşkilât, normal hizmetleri karşılamak için kurulmuş iken, bir de böyle fevkalâde hallerin inzınamı polisi bunaltır. Hele hastalık, talim terbiye, yıllık mezuniyetlerle Kadroda münhaller mevcut ise kuvvet çâresizlik içinde kalır. Bu bakımdan fevkalâde halleri karşılamak üzere normal hizmetleri gören personel dışında muntazır bir kuvvete ihtiyaç vardır,

FEVKALÂDE HALLERİN YARATTIĞI GAYRİTABİİ ZARURETLERİN KARŞILANMASI İÇİN TEŞKİLÂT

Bu kısımda ilk hatıra gelen çâre, normal kuvveti zaafa düşürmeden yapılacak tasarruflarla hazır kuvvet teşkilidir. Hazır kuvvet küçük şehir ve kasabalarda lüzumlu değildir. Zira, bu yerlerde fevkalâde haller nadiren zuhur eder. Fakat büyük şehirlerde fevkalâde haller, normal hâdiseler gibi sık, sık görülmektedir. Cürümler, trafik problemleri devamlı fevkalâdelikler gösteren mevzulardır. Mevcut muntazır ekibe adlî, siyasî ve trafik gibi 3 mütehasıs ekibin dahil edilmesi icabeder.

Hazır kuvvet, normal kuvvette bulunan inhilâlleri önler. Yıllık izinler yukarıdaki sebepler yüzünden muhaberenin, hâdiselerin az olduğu zamana rastlamalıdır ve hazır kuvvetteki münhaller de devamlı ikmâl edilmelidir.

Adlî, siyasî ve trafik meselelerinde hazır kuvvet içinde bulunan ihtisas branşlarına ayrılmış olan ekip ihtisas şubelerinin emri altında iş görürler.

Fevkalâde halleri önlemek için plânlar :

- 1 — Plân yapma zarureti kabul olunmalıdır.
- 2 — Fikirler alınmalı, formüle edilmelidir.
- 3 — Lüzumlu rakamlar elde edilip tahlil olunmalıdır.

4 — Plân teferruatı ihtiva edecek şekilde derinleştirilmelidir.

5 — Plânın tatbıkında muhatap olanların fikirleri alınmalıdır.

Tahliller, hâdisenin zamanı, mahalli ve nev'i renkli iğnelere haritada belirtildikten sonra yapılmalıdır.

Suçların nev'ilerinin aynı olması ve aynı suçlular tarafından işlenmesi, devriyenin iyi çalışmadığına veya iyi sevk ve idare edilmediğine delâlet eder.

Resmigeçitler, gösteriler, panayırlar, eğlenceler ve topluluklarla ilgili meseleler taktik plânlar gurubuna girer.

Bu gibi hallerde yeni bir tertibin kabulü zarurî görüldünce :

1 — Ne kadar personele ihtiyaç olduğu tesbit edilmelidir.

2 — Trafik kontrol plânı geliştirilmeli, her trafik polisinin yeri, vazife zamanı belirtilmeli ve bu personel hâdiselerden önce mahallin de tecrübi tatbikata tâbi tutulmalıdır.

3 — Trafik polisi gayri tabî ihtiyacı karşılayacaksa, diğer kısımlardan kuvvet çekilmelidir.

4 — Bu takdirde işin sorumu Trafik Şubesi Müdürüne verilmelidir.

Bu gibi topluluklar içine ekseriya hırsızlar, yankesiciler ve diğer mücrimler girebilir. Bunlar hakkında da gerekli tedbir alınmalıdır. Plânda trafiğin takip edeceği yollar itfaiye ve ilk yardım arabalarının geçeceği yollar belirtilmelidir.

Kitleyi toplu tutacak ve ona hakim olarak suçları önleyecek şekilde iyi personel grubunun tefriki icabeder. Her şeyden önce toplantı yeri emniyet tedbirleri bakımından müsait bulunmalıdır. Toplantı nihayete erince kalabalık sür'atle dağıtılabilmelidir. Civarda park sahaları sağlanabilmelidir. Parklar trafik akımına engel olmamalıdır. Personel miktarı hizmet icabını karşılayacak derecede olmalıdır. Kitleyi müşahede altında tutacak stratejik bir yerin önceden seçilmesi lâzımdır. Taktik plân düzenlenirken İtfaiye Nakliye Şirketi, Trafik Emniyeti Cemiyeti, Kızılay, Matbuat, Ticaret Odaları, Şoförler Cemiyetleri, Trafik Mühendisliği gibi müesseselerin bir toplantıda fikirlerinin alınması icabeder. Esasen seylâp, yangın gibi tabîî âfetlerde bilhassa Kızılay'ın yardım ve müzaheretini temin edilmelidir.

Taktik plânlar şümülüne sivil müdafaa, pasif korunma mevzuları da girmektedir. Zira hususî talimatnamede polise vazife tahmil edilmiş bulunmaktadır.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN İLK KANUN VE KARARLARI

Yazan :

BAHA KARGIN

Vilâyetler İdaresi U. Müdür Mavini

Büyük Millet Meclisi 23/Nisan/1920 Cuma günü Ankara'da toplandığı tarihten itibaren bir taraftan Millî Mücadeleyi zaferle neticelendirip Millî İstiklâli temin etmek, diğer taraftan millî irade esasına dayanan yeni bir Türk Devleti kurmak gibi belli başlı iki mühim vazifeyi üzerine almış bulunuyordu. Bu bakımdan Büyük Millet Meclisinin mesaisi bu iki mühim nokta üzerinde temerküz etti.

Büyük Millet Meclisi ve açılması :

23/Nisan/1920 tarihinden beri, Türkiye mebuslarının teşkil ettikleri teşriî heyet Büyük Millet Meclisi ismini taşımaktadır. Millî iradenin yegâne mümessili olan Büyük Millet Meclisi, Millî Mücadelenin millî istiklâl dâvasının sembolü olmuştur.

Bu bakımdan Birinci Cihan Harbi sonundan ve mütareke yıllarından başlayarak Büyük Millet Meclisinin Ankara'da kurulduğu tarihe kadar olan tarihî vak'aları burada kısaca gözden geçirmeyi de faydalı bulduk.

Osmanlı Devletinin dahil bulunduğu ittifakı müselles gurubu Birinci Cihan Harbinden mağlûp olarak çıkmış ve bu harpte Türk Orduları çeşitli cephelerde harikalar yarattıkları halde, 30/Teşrinievvel/1918 de aktedilen Mondros Mütarekesi hükümleri icabı olarak Türk Ordusu da silâhlarını bırakmak durumu ile karşı karşıya kalmış bulunuyordu. Yine aynı Mütareke hükümlerine göre, İtilâf Devletleri, memleketin lüzumlu gördükleri mıntakalarını işgal etmek hakkını da kendilerinde muhafaza etmekte idiler. Netekim biraz sonra bunun tatbikatı da başladı.

Memleketin maruz kaldığı bu müşkül vaziyet karşısında memlekette yer yer millî hareketler başlamıştı. Ezcümle (Trakya - Paşaeli Cemiyeti), (Şark Vilâyetleri Müdafaaı Hukuku Milliye Cemiyeti), Trabzon ve havalisinde (Muhafazai Hukuk Cemiyeti), İzmir'de (İzmir Red-

di İlhak Cemiyeti) gibi cemiyetler hep memleketin parçalanmasını ve ecnebi hakimiyetini önlemek gayesiyle girişilen millî hareketleri teşkil ediyorlardı.

Bu millî hareketlerin karşısında da (Mavri Mira Cemiyeti), (Pontus Rum Cemiyeti) ve (Hınçak Komitesi) gibi cemiyetler de memleketin parçalanmasını hedef tutan muzur faaliyetlerine devam ediyorlardı.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, memleketin kurtarılması gayesini güden millî hareketler mevcut olmakla beraber bunlar aralarında birleşerek umumî bir hareket mahiyetini iktisap edemiyorlar, mahallî mahiyette kalıyorlardı :

İşte bu sıralarda Mustafa Kemal Paşa Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak 19/Mayıs/1919 da Samsun'da karaya ayak basmış bulunuyordu.

Bu tarihten 4 gün evvel de İzmir işgal edilmişti. Mustafa Kemal Paşanın tayin edildiği Dokuzuncu Ordu Müfettişliğinin emrinde Üçüncü ve Onbeşinci Kolordular bulunmakta ve Trabzon, Erzurum, Sivas, Van vilâyetleriyle, Erzincan ve Cank (Samsun) müstakil Sancakları bu Müfettişliğin mntakasına dahil bulunuyorlardı.

Dokuzuncu Ordu Müfettişliğinin vazifeleri arasında ; o mntakada dahilî asayişin temin etmek gibi vazifeler de mevcuttu.

Müfettişlik askerî hususlarda Harbiye Nezaretiyle, diğer hususlarda alâkalı makamlarla muhabere edecekti.

Mustafa Kemal Paşanın resmî vazifesi Ördü Müfettişliği olmakla beraber, kendisi Anadoluya millî mücadelede başlamak gayesiyle gitmiş bulunuyordu. Bunun içindir ki, Samsun'a çıktıktan biraz sonra Vilâyetlere ve Kolordulara yaptığı bir tamim ile, (Milletin mukadderatım yine milletin kendi azim ve iradesi kurtaracaktır) şeklinde hülâsa edilebilecek olan ilk tarihî irşadını yapmıştı.

Mustafa Kemal'in Anadolu'da böylece giriştiği millî mücadele hareketleri İstanbul Hükümetinin hoşuna gitmediği için kendisini tekrar İstanbula çağırışlardı. Fakat o, bu dâvete icabet etmedi. İstanbul Hükümeti İsrar etti, O da resmî vazifesinden istifa ederek fiilen millî mücadelenin başına geçmiş oldu. Bu istifa keyfiyetini kendisi tarihî nutkunda şöyle ifade ediyor :

«Bundan sonra bütün resmî sıfat ve salahiyetlerden mücerret olarak yalnız milletin şefkat ve civanmertliğine güvenerek ve onun bitmez, tükenmez ilham menbandan kuvvet alarak vicdanî vazifemize devam ettik.»

Bunu müteakip Erzurum ve ondan sonra da Sivas Kongreleri yapıldı. Bütün bu kongrelerde millî irade esasına dayanan bir hükümet sistemi kurulması ve millî kuvvetleri bu millî hükümet etrafında toplayarak İstiklâl Mücadelesinin zaferle neticelendirilmesi hususunda tarihî kararlar verilmiş bulunuyordu.

Mustafa Kemal 27/Aralık/1919 da Ankara'ya geldikten sonra artık Ankara Millî Mücadele'nin merkezi haline gelmiş oluyordu. 16/Mart/ 1920 de İstanbul işgal edilince, bu vaziyet karşısında vazife göremeyeceğini İstanbul Hükümetine bildirerek Mebusan Meclisi dağılmıştı.

Bunun üzerine Hey'eti Temsiliye namına Mustafa Kemah imzasıyla Ankara'dan vilâyetlere ve müstakil livalara yapılan 19/3/1336 (1920) tarihli bir tamimle Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin toplanması lüzumu bildiriliyordu. Bu tamimin belli başlı hükümlerini aşağıya derç ediyoruz :

1) Ankara'da salahiyeti fevkalâdeye malik bir Meclis, milletin işlerini tedvir ve murakabe etmek üzere toplanacaktır.

2) Bu Meclise âza olarak intihap olunacak zevat mebuslar hakkında ki kanunî şartlara tâbidir,

3) İntihabatta livalar esas ittihaz edilecektir,

4) Her livadan 5 âza intihap olunacaktır,

5) Bu Meclis âzalığına her fırka, zümre ve cemiyet tarafından namzet gösterilmesi caiz olduğu gibi, her ferdin de müştakken namzetliğini ilân etmeye hakkı vardır,

6) İntihaba her mahallin en büyük mülkiye memuru riyaset edecektir,

7) İntihap gizli rey ve ekseriyeti mutlaka ile icra edilecektir,

8) İntihap neticesinde 3 nüsha mazbata tanzim olunacak bunlardan biri mahallinde alıkonulacak, diğer 2 nüshadan biri intihap olunan zata verilecek, diğeri Meclise gönderilecektir,

9) İntihap nihayet 15 gün zarfında ikmâl olunacaktır.

Bu esaslar dahilinde intihap yapılmış ve memleketin dört bucağından seçilen mebuslar Ankara'ya gelmeye başlamışlardır. Diğer taraftan 21/Nisan/1336 (1920) tarihi ile Ankara'da yapılan bir tamim ile Büyük Millet Meclisinin Ankara'da 23 Nisan'da toplanacağı bütün memleketeye duyurulmuştur. Bu tamimin de belli başlı hükümleri şunlardır :

- 1) Nisanın 23 üncü Cuma günü, Cuma namazını müteakip Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır.
- 2) Cuma namazından sonra mebuslarla beraber Meclise gelinecek ve Meclise girmeden evvel dua edilip kurbanlar kesilecektir.
- 3) O gün memleketin her tarafında hükümet konaklarında, Meclisin açılması dolayısıyla tebrikler icra edilecektir,
- 4) Bu tebliğ en ücra köylere kadar duyurulacak, tabettirilerek dağıtılacaktır.

Böylece Birinci Büyük Millet Meclisi 23/Nisan/1920 de Ankara'da toplandı. Yapılan intihapta Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisi Reisliğine seçildi. Birinci Büyük Millet Meclisi bir taraftan milli irade esasına dayanan bir Devlet ve Hükümet sistemi kurmak, diğer taraftan milletin bütün maddî ve manevî kuvvetlerini bir araya toplayarak başlamış olan Millî Mücadele ve İstiklâl dâvasını zaferle neticelendirmek gibi iki mühim ve tarihî vazifeyi tahakkuk ettirmek yolundaki faaliyetlerine başladı.

Büyük Millet Meclisinin aşağıda tetkik edeceğimiz ilk kanun ve kararlarında bu iki mühim gayenin tahakkuku için sarfedilen mesai her cephesinde görülmektedir. Bu yazımızda Büyük Millet Meclisinin bu ilk kanun ve kararlarından ancak bazılarını tetkik edebileceğiz :

(Türkiye Büyük Millet Meclisinin sureti teşekkülü

hakkındaki karar) :

Büyük Millet Meclisinin 1 numaralı kararını teşkil eden ve 23/Nisan/1336 (1920) tarihini taşıyan bu kararda : (Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu kere intihap edilen âzalarla İstanbul Mebusan Meclisinden iltihak eden âzalardan teşekkül etmesi) karar altına alınmış bulunuyordu. Malûm olduğu veçhile 16/Mart/1920 de İstanbul'un işgaliyle beraber İstanbul Mebusan Meclisi de kapanmış bulunmakta idi.

(Hıyaneti Vataniye Kanunu) :

28/Nisan/1920 tarihini taşıyan Hıyaneti Vataniye Kanunu, Büyük Millet Meclisinin meşru mevcudiyetini korumak gayesini istihdaf etmekte idi. Bir taraftan girişilen millî mücadeleyi zafere ulaştırmak, Türk istiklâlini yeniden ve sağlam temellere dayanacak şekilde tesis etmek ; diğer taraftan millî irade esasına dayanan yeni ve kuvvetli bir Türk

devleti kurmak gibi mühim tarihî vazifeleri üzerine almış olan Büyük Millet Meclisinin doğrudan doğruya milletin iradesine istinat eden meşruiyetini korumak icab ediyordu. İşte kanun bu maksatla tedvin edildi.

Kanunun belli başlı hükümleri şunlardı :

- 1) Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı tazammun eden söz ile veya fiilen veya tahriren muhalefet veya ifsadatta bulunan kimseler haini vatan sayılır,
- 2) Bilfiil hıyaneti vataniyede bulunanlar asılmak suretiyle idam olunur,
- 3) Hıyaneti Vataniye maznunlarına ait muhakemeler mücbir bir sebep olmadıkça azamî 20 günde karara bağlanacaktır,
- 4) Bu kanuna tevfikân mahkemelerden sadır olacak kararlar kat'i olup, Büyük Millet Meclisi tarafından tasdik edildikten sonra infaz olunur.
- 5) İsyana iştirak etmeyen şahıslar hakkında gareze müstenit isnadatta bulunanlar, isnat ettikleri cürmün cezasiyle cezalandırılırlar.

(İcra Vekilleri Kanunu) :

Büyük Millet Meclisi teşekkül ettikten sonra ilk olarak ele alınması icabeden işlerden biri de Hükümet teşkili idi. İşte bu maksatla 2/Mayıs/1336 (1920) tarihli icra Vekilleri Kanunu kabul edildi. Kanunun birinci maddesiyle Hükümetin şu şekilde kurulmasını kabul ediyordu :

- 1) Şeriye ve Evkaf Vekâleti,
- 2) Sıhhiye ve Muaveneti içtimaiye Vekâleti,
- 3) İktisat Vekâleti (Ticaret, Sanayi, Ziraat, Orman, ve Maden işleri dahil)
- 4) Maarif Vekâleti,
- 5) Adliye ve Mezahip Vekâleti,
- 6) Maliye, Rusumat ve Defterihakani Vekâleti,
- 7) Nafia Vekâleti,

- 8) Dahiliye Vekâleti (Emniyeti Umumiye ile Posta Telgraf dahil)
- 9) Müdafaayı Milliye Vekâleti,
- 10) Hariciye Vekâleti,
- 11) Erkânı Harbiyei Umumiye Vekâleti.

Kanunun ikinci maddesiyle : İcra Vekillerinin ; Büyük Millet Meclisinin mutlak ekseriyeti ile Meclis âzası arasından intihap edilmesi kabul edilmişti. Buna göre her Vekilin Büyük Millet Meclisi tarafından ayrı ayrı intihap edilmesi icab ediyordu. Sonradan 4/Teşrinisani/1336 tarihli bir kanunla bu ikinci madde : «İcra Vekilleri, Büyük Millet Meclisi Reisinin Meclis âzalarından göstereceği namzetler arasından mutlak ekseriyet ile intihap olunurlar» şeklinde tadil âdildi.

Bu suretle de İcra Vekilleri arasında yeknesaklık temin edilmiş oluyordu. Esasen İcra Vekillerine, Büyük Millet Meclisi Reisi riyaset ettiğine göre, Vekillerin, Meclis Reisinin göstereceği namzetler arasından intihap edilmesi de tabii idi. Nitekim bu günkü muasır devletlerde de Vekillerin, Başvekilin teklifi ile işbaşına gelmeleri umumî bir Anayasa sistemidir.

(Firariler hakkında kanun) :

Büyük Millet Meclisi tarafından 11/Eylül/1336 tarihinde kabul edilen bu Kanunun belli başlı hükümleri şunlardır :

1) Askerlik hizmetinden firar edenleri, firara sebebiyet verenleri, firarilerin yakalanmasında ve şevkinde ihmal gösterenleri, firarileri saklayanları, mevcut mülkî ve askerî kanunlardaki hükümlere göre mahkeme etmek ve verilen hükümleri infaz etmek üzere Büyük Millet Meclisi âzalarından mürekkep olarak İstiklâl Mahkemeleri teşkil olunmuştur.

2) Bu mahkemelerin âzası 3 kişiden mürekkep olup, Büyük Millet Meclisi tarafından intihap olunurlar. İçlerinden birisi kendileri tarafından Reis seçilir,

3) Bu mahkemelerin adedini ve mıntakalarını Hey'eti Vekile'nin teklifi üzerine Büyük Millet Meclisi tâyin eder,

4) İstiklâl Mahkemelerinin kararları kat'î olup infazına bilumum devlet kuvvetleri memurdur.

Sonradan Büyük Millet Meclisinin 18/Eylül/1336 tarihli ve 45 sayılı bir karariyle muhtelif muntakalarda İstiklâl Mahkemeleri teşkili kabul edilmiştir.

Diğer taraftan, 26/Eylül/1336 tarihli kanunla, askerî ve siyasi casusluk gibi suçlarla, Hıyaneti Vatanîye Kanununun şümulüne giren suçların muhakemeleri de İstiklâl Mahkemelerinin salahiyeti arasına dahil edilmiştir.

(İstiklâl Madalyası Kanunu)

29/Teşrinisani/1336 (1920) tarihinde Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen İstiklâl Madalyası Kanununun mühim hükümleri şunlardır :

1) İstiklâl Madalyası bilfiil kıt'a başında kahramanlık ve fedakârlık gösteren subaylara, erlere ve millî kahramanlara ve cephe gerisinde azamî mesai ibraz edenlere ve millî İstiklâl uğrunda hayatını feda eden şehitlerin en büyük evlâdına veya ailesine verilir.

2) Millî Mücadele ve İstiklâl dâvasını hazırlayan ve bunu müdafaa eden Büyük Millet Meclisi âzalarına da madalya verilir,

3) İstiklâl Madalyası buna kesbi istihkak eden kimseye, Büyük Millet Meclisinin toplu bulunduğu mahalde Meclis huzurunda ve Meclis Reisi tarafından, taşrada ise en büyük kumandan ve mülkiye memuru huzuriyle ve merasimi mahsusla ile talik olunur,

4) Madalya göğsün sağ tarafına ve her gün talik olunur.

(Vekâletlerin kadrolarının tesbiti hakkında karar) :

Büyük Millet Meclisinin 4/Kânunusani/1337 (1921) tarihli karariyle (Her Vekâletin merkez ve mülhakat kadrolarını kanun tarzında tesbit etmek üzere Büyük Millet Meclisinden 5 âza ile Vekâletler Müsteşar arından mürekkep bir Encümen teşkiline karar verilmiştir.

(1921 Teşkilâtı Esasiye Kanunu) :

Büyük Millet Meclisi 23/Nisan/1920 de açılmış ve faaliyete geçmiş, ilk Teşkilâtı Esasiye Kanunu da 20/Kânunusani/1921 tarihinde kabul edilmiştir. Ancak bu Teşkilâtı Esasiye Kanunu kabul edilmeden evvel, İcra Vekilleri Kanunu ve nisap müzakere kanunu gibi kanunlar, yeni Türk Devletinin Anayasa sahasındaki mevzuatı arasında yer almışlardır.

1921 Teşkilâtı Esasiye Kanunu esas itibarıyla bir Cumhuriyet idaresi kurmakla beraber, merkezi İstanbul'da bulunan Osmanlı saltanatı hakkında Büyük Millet Meclisince henüz bir karar alınmadığı için kanunda Cumhuriyet kelimesi telâffuz edilmemiştir.

Bu Teşkilâtı Esasiye Kanununun belli başlı hükümleri şunlardır ;

1) Hakimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir. Bu hükümle İstiklâl mücadelesinin başından beri bu millî harekete esas teşkil etmiş olan millî irade ve millî hakimiyet prensibi yeni Türk Devletinin Esas Teşkilât Kanununda resmen ve hukuken yer almış bulunuyordu.

2) İcra kudreti ve teşri salâhiyeti, milletın yegâne ve hakikî mümessili olan Büyük Millet Meclisinde toplanmıştır. Meclis icra işlerinde Vekillere veçhe tayin eder, ileride de işaret edeceğimiz gibi bu Teşkilâtı Esasiye Kanunu bir Meclis Hükümeti sistemi kurmuş oluyordu. Meclis Hükümeti sisteminde ise icra ve teşri kuvvetlerinin her ikisi de tesrii mecliste toplanır. Ancak şu ciheti kayıt edelim ki, Büyük Millet Meclisi memleketin en buhranlı devirler yaşadığı bir sırada kurulmuş ve düşman istilâsında bulunan anavatanı kurtarmak, Türk istiklâlini korumak gibi çok mühim vazifeleri de üzerine almış bulunuyordu. Bu bakımdan Meclisin her şeye hakim olması hatta devlet işlerinin teferruatı ile dahi meşgul olması icab ediyordu. Bunun içindir ki, bu Teşkilâtı Esasiye Kanununa yukarıda işaret ettiğimiz gibi (Meclis icra işlerinde Vekillere veçhe tayin eder) yani (direktif verir) şeklinde bir hüküm de konulmuştu.

3) Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti (Büyük Millet Meclisi Hükümeti) ünvanını taşır.

Bu hükümden anlıyoruz ki, kanun, milletın yegâne mümessili olan Büyük Millet Meclisini devlet idaresinde her şeyin üstünde yüksek bir merci olarak kabul etmektedir. Esasen kanunun bütün hükümlerinde bu esas prensip göze çarpmaktadır.

Diğer taraftan bu Teşkilâtı Esasiye Kanunu evvelce işaret ettiğimiz gibi, bir Meclis Hükümeti sistemini kabul etmektedir.

Meclis Hükümeti dediğimiz hükümet şekli temsili hükümet şekillerinden biridir. Hükümet şekilleri kanunun hakim olup olmadığına göre kanunî hükümet ve şahsî hükümet gibi 2 kola ayrılır. Kanunî hükümetler de, meşrutî hükümet veya cumhuri hükümet şeklinde olurlar. Şahsî hükümetler ise mutlak hükümet, müstebit hükümet ve diktatörlük şekillerinde olurlar.

Diğer taraftan, hükümet şekilleri, vatandaşların hükümet işlerine iştirak şekillerine göre de :

- 1 — Doğrudan doğruya hükümet,
- 2 — Yarı doğrudan hükümet,
- 3 — Temsili hükümet, olmak üzere 3 türdür.

Doğrudan doğruya hükümet şekli, vatandaşların hükümet işlerini bizzat kararlaştırarak yürütmeleri şeklindedir. Eski Yunan sitelerinde halkın umumî meydanlarda toplanarak hükümet işlerine ait bizzat karar vermeleri buna misâl olabilir. İslâmiyetin ilk senelerinde de böyle bir hükümet şekline tesadüf ediliyordu. Site devletlerinden sonra Büyük Devletler teşekkül ettikten sonra bu hükümet şekli de zarurî olarak ortadan kalkmıştır.

Yarıdan doğrudan hükümet şekline gelince :

Burada vatandaşlar bütün hükümet işlerini bizzat idare etmezler, ancak bazı hususlarda vatandaşlar hükümet işlerine bizzat iştirak ederler. Bu iştirak şekilleri de referandum, plebisit, halkın kanun teklifi, ve halkın kanunları veto etmek hakkı şekillerinde tezahür eder. Birleşik Amerika'yı teşkil eden 48 küçük hükümetin ve İsviçre Federasyonunu meydana getiren 22 kantonun bazılarında bu şekiller görülmektedir.

Temsili hükümet şekline gelince :

Burada vatandaşlar ne doğrudan doğruya, ne de yarı doğrudan olarak hükümet işlerini kendileri idare etmezler. Hükümet işlerini, Vatandaşlar tarafından seçilen mümessiller (Mebuslar, Vekiller, ilh...) idare ederler. Bu şekilde vatandaşlar temsil edilmiş olurlar.

Temsili hükümetin de 3 şekli vardır :

- 1 — Prezidansiyel hükümet,
- 2 — Parlamenter hükümet,
- 3 — Meclis hükümeti.

Prezidansiyel hükümette teşrii kuvveti, teşrii meclisinde, icra kuvveti ise yalnız Reiscumhurda toplanmıştır. Vekiller doğrudan doğruya Reiscumhura bağlıdır. Onun tarafından tâyin ve azil olunurlar. Reiscumhurun ve Vekillerin teşrii meclise karşı mes'uliyetleri yoktur. Ve-

killer Reiscumhura karşı mes'uldürler, Birleşik Amerika'daki hükümet şekli köyledir. Reiscumhur aynı zamanda Başvekilidir.

Parlamanter hükümette ise teşri kuvveti, teşrii meclise aittir. İcra kuvveti de Kral ve Reiscumhur ile Başvekil ve Vekillere ait bulunur. Devlet Reisi, resmi işlerden dolayı mes'ul değildir. Fakat Başvekil ile Vekiller gerek toplu olarak, gerekse münferiden teşrii meclise karşı mes'uldürler. Bu mesuliyet siyasî, hukukî veya cezaî mahiyette olur. İngiltere'de, Fransa'da, İran'da, Irak'ta ve daha pek çok memleketlerde bu sistem mevcuttur.

Meclis hükümetine gelince :

Bu hükümet sisteminde icra ve teşri kuvvetlerinin her ikisi de teşrii mecliste toplanmıştır. Hükümet işlerini fiilen idare eden Vekiller, teşrii meclisin icra sahasında birer mümessili durumundadırlar. Bu bakımdan Vekiller vazifelerini yaparlarken daima teşrii meclisten direktif alırlar. Vekillerin teşrii meclise karşı mes'uliyetleri en geniş şekilde cereyan eder. Meclis hükümetinde, Hükümetin bir programı da mevcut değildir, zira hemen her hususta teşrii meclisten direktif almak durumundadır. Meclis hükümeti kuvvetlerin ayrılması değil, birleşmesi prensibini kabul eden bir hükümet sistemidir. İsviçre'deki hükümet şekli bir Meclis hükümetidir.

İşte 20/Kânunusani/1921 tarihli ilk Teşkilâtı Esasiye Kanunumuz, bir Meclis Hükümeti kurmuş bulunmakta idi.

4) Kanunun, birinci maddesinde (hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir) dedikten sonra (idare usulü, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir) şeklinde bir hüküm serdetmektedir. Bu hükme bakarak ilk nazarda bu Teşkilâtı Esasiye Kanununun yukarıda izah ettiğimiz (doğrudan doğruya hükümet) sistemini kabul ettiği zahabı doğabilir. Fakat kanunun hey'eti umumiyesi bir kül halinde tetkik edildiği zaman görülür ki, 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanunu da muasır devletlerde hemen umumiyetle kabul edilmiş olan temsili hükümet usulünü kabul etmektedir. Zira, devlet ve hükümet işlerinin vatandaşlar tarafından seçilen Büyük Millet Meclisi ile onun tarafından seçilen Vekiller tarafından yürütülmesi, temsili hükümet sisteminin bariz vasıflarıdır.

Kanunda, yukarıda da kaydettiğimiz (halkın mukadderatını bizzat veya bilfiil idare etmesi) hükmünü, o tarihlerde memleketin içinde bulunduğu müşkül vaziyet ile izah etmek doğru olur, şöyle ki ;

Mondros mütarekesinin imzalandığı ve bunun neticesi yurdun yer yer işgal edilmeye başlandığı 1919 - 1920 senelerinde İstanbul'daki saltanat hükümeti memleketin mukadderatına hakim olamıyor, adetâ onu hâdiselerin inkişafına terk etmiş bulunuyordu. Bu vaziyet karşısında Türk Milleti, mukadderatını bizzat kendi azim ve iradesiyle kurtarmaya karar vermiş, ve bu maksatla İstiklâl Mücadelesine atılmıştı. İşte, 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanunundaki (halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi) hükmünü milletin bu azim ve iradesinin canlı bir ifadesi olarak kabul etmek icabeder.

Milletin, İstiklâl Mücadelesini, Atatürk'ün rehberliği ile zafere ulaştırması hep bu büyük azim ve inanın sayesinde olmuştur.

5) Kanun 7 nci maddesinde Büyük Millet Meclisinin vazifelerini saymaktadır. Bu vazifeler şunlardır :

A) — Ahkâmı şeriyenin tenfizi.

Bu hüküm İslâm hukukunun tesisi altında olarak kanunda yer almıştı. İslâm hukukunun kaynakları 4 tane idi. Bunlar kitap, sünnet, ıcmâ ümmet ve kıyası fukahâ'dan ibaret idi. Bunlara edillei erbaa yani dört delil ismi veriliyor ve hepsi birden şeriat kelimesiyle ifade ediliyordu. İşte (filân şey şeriata uygundur) denildiği zaman bu dört delilden birisine uygun olduğu kabul ediliyordu.

1921 senesinde bu Teşkilâtı Esasiye Kanunu tedvin edilirken o devrin inanışına uyularak ahkâmı şeriyenin tenfizi de Büyük Millet Meclisinin vazifeleri arasına alınmış, bilâhara 1924 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda da yer almış olan bu hüküm, 1928 senesinde Teşkilâtı Esasiye Kanununda yapılan tadilât ile kaldırılmıştır.

B) Bütün kanunların vaz'edilmesi,

C) Kanunların tadili,

D) Kanunların feshi,

E) Muahede ve sulh akti,

F) Vatan müdafaası ilânı.

6) Büyük Millet Meclisi, hükümet işlerini, kendi intihap ettiği vekiller vasıtasıyla idare eder,

7) Büyük Millet Meclisi Reisi, Meclis tarafından bir intihap devresi için intihap olunur, İcra Vekilleri Hey'eti işlerinden birini kendile-

rine reis seçerler. Ancak Büyük Millet Meclisi Reisi, Vekiller Hey'etinin de tabî reisidir.

8) Türkiye, coğrafi vaziyet ve İktisadî münasebet bakımından vilâyetlere, vilâyetler kazalara ayrılmış olup, kazalar da nahiyelerden terekkül eder.

9) Vilâyette, Büyük Millet Meclisinin Vekili ve Mümessili olmak üzere Vali bulunur,

10 — Kaza yalnız idari ve inzibatî cüz'ü olup, hükmî şahsiyeti haiz değildir,

11) Nahije hususî hayatında muhtariyeti haiz bir manevî şahsiyettir,

12) Vilâyetler, İktisadî ve İctimaî münasebetleri itibariyle birleştirilerek umumî müfettişlikler meydana getirilir.

(23/Nisan'ın Millî Bayram kabulüne dair kanun) :

Büyük Millet Meclisinin Ankara'da açılış tarihi olan 23/Nisan/1336 dan bir sene sonra 23/Nisan/1337 tarihli ve 112 sayılı kanunla (Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk açılış günü olan 23 Nisan Millî Bayram) olarak kabul edilmiştir.

(Şurayı Devlet'in memurin muhakematına müteallik vazifelerinin sureti ifası hakkında kanun) :

4/Temmuz/1337 tarihli kanunla Şurayı -Devletin memurin muhakematına ait vazifelerinin ne suretle ifa edileceği tesbit edilmiştir.

Bu kanunun belli başlı hükümleri aşağıdadır :

1) Memurin muhakematı hakkındaki kanuna tevfikân Şurayı Devlet mülkiye dairesine ait vazifeler, Büyük Millet Meclisi Hey'eti Umumiyesi tarafından Meclis âzası arasından intihap edilen 9 zattan teşekkül eden memurin muhakematı encümeni tarafından ifa olunur,

2) Yine bu hususta Şurayı Devlet'in hey'eti umumiyesine ait vazifelerde yine Büyük Millet Meclisi tarafından aynı şekilde ayrıca intihap olunan onbeş zattan mürekkep memurin muhakematı hey'eti tarafından ifa edilir,

3) Mezkûr hey'etler, içlerinden birer Reis intihap ederler,

4) Bu hey'etler, âzasının yarısından bir fazlasıyla toplanıp karar verirler,

(Atatürk'e Başkumandanlık tevcih edilmesine dair kanun) :

Büyük Millet Meclisi 23 Nisan'da Ankara'da kurulduktan sonra en hayati vazife olarak anavatanı düşman istilâsından kurtarmak ve girilen istiklâl mücadelesini zafere ulaştırmak vazifelerini ele almış bulunuyordu.

Diğer taraftan 1337 (1921) yılında İstiklâl Harbi en şiddetli devresine girmiş bulunuyordu. İşte bu sırada Büyük Millet Meclisi Ordularının Başkumandanlığına bu kanun ile Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tâyin edildi. (5/Ağustos/1337 (1921) tarihli kanun)

Kanunun esaslı hükümleri şunlardır :

1) Kanunun birinci maddesinde (şahsiyeti maneviyesi Başkumandanlığı haiz bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi bu vazifesinin fiilen ifasına kendi Reisi Mustafa Kemal Paşa'yı memur etmiştir),

2) Başkumandan, ordunun maddî ve manevî kuvvetini azamî surette arttırmak, sevk ve idaresini kuvvetlendirmek hususunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin buna müteallik salahiyetini Meclis namına fiilen istimaline mezundur.

3) Tevcih edilen bu başkumandanlık 3 aylık müddetle mukayyettir.

Atatürk'e tevcih edilen bu başkumandanlık aşağıdaki kanunlarla uzatılmıştır :

Şöyle ki :

A) 31/Teşrinievvel/1337 (1921) tarihli kanunla 3 ay müddetle uzatılmıştır,

B) 4/Şubat/1338 (1922) tarihli kanunla 3 ay daha uzatılmıştır,

C) 6/Mayıs/1338 (1922) tarihli kanunla da 3 ay daha uzatılmıştır,

D) 20/Temmuz/1338 (1922) tarihli kanun ile de Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa 3 aylık kayıt olmaksızın Başkumandanlığa tâyin olunmuştur.

Bu 20/Temmuz/1338 tarihli Başkumandanlık Kanunundan 37 gün sonra Türk Orduları Başkumandan Mustafa Kemal'in kumandasında tarihin (Başkumandanlık Meydan Muharebesi) adıyla yadettiği hârikayı yaratmışlar, İstiklâl Mücadelesi böylece 30 Ağustos Zaferiyle şanlı ve şerefli bir neticeye vasil olmuştur.

(Atatürk Gazilik ünvanı ve müşirlik rütbesinin tevcihine dair kanun) :

Atatürk Ordu Müfettişi olarak 1919 senesinde Anadolu'ya geçtiği zaman o zamanki ismi ile Mirliva rütbesini haiz bulunuyordu. Ancak yukarıda da izah ettiğimiz gibi millî mücadeleye devam edebilmek için taşıdığı resmî vazife ve rütbesinden istifade ederek fiilen millî mücadelenin başına geçmişti.

1921 yılı Eylülünde 22 gün ve 22 gece fasılasız devam eden ve Atatürk'ün (Sakarya Melhamei Kübrâsı) diye isimlendirdiği Sakarya Meydan Muharebesi muvaffakiyetle neticelendikten sonra Büyük Millet Meclisi, 19/Eylül/1921 tarihli kanunla Mustafa Kemal Paşaya Gazilik ünvanı ile müşirlik (mareşallik) rütbesini tevcih etmek suretiyle Büyük Başkumandana olan muhabbet ve itimadını izhar etmiştir.

(İcra Vekillerinin sureti intihabına dair kanun) :

8/Temmuz/1338 (1922) tarihli kanunla İcra Vekillerinin ne şekilde intihap olunacakları tâyin ve tesbit olunmuştur.

Bu kanunun bazı mühim hükümleri şunlardır :

1) İcra Vekilleri Reisi ile İcra Vekilleri Büyük Millet Meclisi tarafından gizli rey ve mutlak ekseriyet usulüyle Meclis âzası arasından ayrı ayrı intihap olunurlar,

Bu hükme göre her Vekilin Büyük Millet Meclisi tarafından ayrı ayrı intihap olunması gerektiği gibi, yapılacak intihapta her Vekilin mutlak ekseriyeti temin etmesi, yani Meclisin mürettep âza sayısının yarısından bir fazlası kadar rey alması icabetmektedir.

2) İcra Vekilleri Reisi, İcra Vekilleri arasından intihap olunduğu takdirde haiz olduğu Vekâleti dahi Meclis kararıyla muhafaza etmesi caizdir,

3) İcra Vekillerinden biri herhangi bir sebeple vazifesi başından ayrıldığı zaman avdetine kadar yerine Büyük Millet Meclisi tarafından bir muvakkat vekil intihap olunur.

(Riyaset kürsüsüne örtülen siyah örtünün kaldırılması hakkında karar):

Anadolu'daki düşman istilâsı dolayısıyla evvelce Büyük Millet Meclisince alınan bir kararla Meclisteki riyaset kürsüsünün siyah örtü ile

örtülmesine karar verilmişti. 30 Ağustos Zaferi üzerine bu örtünün kaldırılmasına karar verilmiştir.

Büyük Millet Meclisinin buna dair 6/Eylül/1338 (1922) tarihli ve 280 sayılı kararında :

(Bazı memleketlerimizin düşman eline geçmesi dolayısıyla riyaset kürsününe örtülen siyah örtünün, son muzafferiyet üzerine, kaldırılmasına karar verildi) denilmektedir.

Bu karardan üç gün sonra, Türk Orduları İzmir'de Akdeniz'e ulaşmış bulunuyorlardı.

(Saltanatın kaldırılmasına dair kararlar) :

Saltanatın kaldırılmasına dair Büyük Millet Meclisi tarafından ittihaz edilmiş 2 tane karar mevcuttur :

1) Büyük Millet Meclisinin 30/Teşrinievvel/1338 tarihli ve 307 sayılı kararında,

Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Osmanlı İmparatorluğu yerine kaim olduğu, İstanbul'daki Padişahlığın tarihe intikal etmiş olduğunu belirtmektedir.

2) Diğer taraftan Büyük Millet Meclisinin 1 - 2/Teşrinisani/1338 (1922) tarihli ve 308 sayılı kararında ise, İstanbul'daki saltanatın ve hükümet şeklinin İstanbul'un işgali tarihi olan 16/Mart/1336 dan itibaren tarihe intikal etmiş bulunduğuna,

Hilâfetin Büyük Millet Meclisi tarafından intihap olunacak bir halifeye tevcih olunacağına işaret olunmaktadır.

Malûm olduğu veçhile Büyük Millet Meclisinin bu kararını müteakip İstanbul Hükümeti istifa etmiş ve son Osmanlı Padişahı Vahdettin de 17 Teşrinisanide ecnebilere iltihak ederek memleketten ayrılmıştır.

Bundan sonraki olaylara şöyle kısaca bir göz atarsak bunları şu şekilde sıralamak mümkün olur.

İstiklâl Savaşı zaferle neticelendikten sonra Mudanya Mütarekesi aktedilmiş, Türk Milletinin ve Türk Ordularının kazandığı büyük zafer bu şekilde resmî bir vesika halinde tesbit olunmuş bulunuyordu. 30 Ağustos Başkumandanlık Meydan Muhaberesinden sonra Anadolu esasen düşmandan tamamen temizlenmişti.

Bir taraftan da Lozan'da toplanması kararlaştırılmış bulunan sulh konferansı hazırlıklarına başlanmıştı.

Nihayet Büyük Millet Meclisi 1/Nisan/1339 (1923) tarihli ve 369 sayılı kararıyle seçimin yenilenmesine karar verdi. Bu arada İntihabı Mebusan Kanununda da bazı tadilât icra edildi.

Bu suretle ilk Millî Hükümeti kurmuş ve millî mücadeleyi zafere ulaştırmış olan Birinci Büyük Millet Meclisi devresini bitirmiş, yeni yapılan intihapla işbaşına gelen İkinci Büyük Millet Meclisi zamanında da Lozan sulhu aktedilmiştir.

Lozan sulhundan sonra 29/Teşrinievvel/1923 de Büyük Millet Meclisi alkışlarla Cumhuriyeti ilân etmiş ve Büyük Millet Meclisi Mustafa Kemal Paşayı Türkiye'nin ilk Reiscumhurluğuna seçmiştir.

Cumhuriyetin ilânını müteakip, bu hususla ilgili olarak 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanununda bazı tadilât icra olunmuş, Mart 1924 de hilâfet ilga olunmuş ve 20/Nisan/1924 tarihinde de Türkiye Cumhuriyeti Teşkilâtı Esasiye Kanunu kabul olunmuştur.

BELEDİYE MEMURLARININ TEDAVİ MASRAFLARI

Yazan
OSMAN MERİÇ

Tedavi şekilleri ve tedavi masrafları Memurların malî ve İctimaî durumlarıyla alâkalı bir mevzu olmakla beraber, burada umumî olarak memurların hukukî vaziyetlerine kısaca temas etmek yerinde olur. Malûmdur ki ; Devlet memurlarının hukukî vaziyetleri, objektif hukuk kaideleriyle tanzim olunur. Bu bakımdan vaziyetinin tâyininde şahsın rolü yoktur, sıfat ve derecesi esas ittihaz edildiği için aynı sıfat ve derecede olanların durumlarının farklı olmaması iktiza eder. Hukukî vaziyetinin tâyininde rıza ve muvafakatına lüzum olmadığından Devlet ve İdare objektif bir surette bunu değiştirebilir. Yalnız âmme hizmet teşkilâtında bulunanların hepsinin hukukî durumlarını aynı şekilde kabul etmek mümkün değildir. Bir kısmı âmme hizmetleri de muvakkat, istisnai ve arızî bir surette idare hesabına şahsî bir faaliyet icra eden kimseler tarafından yürütülmektedir. Bazı İdare Hukuku bilginlerinin «Yardımcı» tâbiriyle ifade ettikleri bu kimseler, İdarenin daimî, sabit ve normal kadrosuna dahil değildirler. Memurin Kanunumuzun birinci maddesi bunlar hakkında «Devlet işlerinde ücretle kullanılan ve memurin sicilinde mukayyet bulunmayan ve memurun hukuk ve salahiyetinden müstefit olmıyan kimselere müstahdem denir» ifadesini kullanmış ve böylece yardımcıların bir kısmını müstahdem namı altında toplamıştır. Bunların birincilerden farklı olan en mühim ciheti, memurların hukukî vaziyetleri objektif bir vaziyet olduğu halde, yardımcıların hukukî vaziyetlerinin esas itibariyle sübjektif ve akdî oluşudur. Devlet muvakkat mahiyette olan ve hizmet kaidelerine tâbi tutulmasına zaruret bulunmayan işleri yardımcılarına hususî bir iş sahibi gibi akitle tevdi eder. Bu akid işin ehemmiyet derecesine göre İdarî bir mukavele olabileceği gibi, bir hususî hukuk mukavelesi, bir hizmet akdi de olabilir. Nitekim Memurin Kanunumuzun 3 üncü maddesi «Müstahdemlere mukaveleleri mucibince muamele olunur. Mukavele bulunmadığı takdirde bunların tarz ve şeraiti istihdamları dairei aidisince tesbit olunur. Bu şartları kabul ile hizmet deruhte edenlerin bir günâ talep ve şikâyete hakları olamaz.» hükmünü vazetmekle bunu ifade eylemiştir. Daire ya bunlarla mukavele yapar veyahut müstahdemlerin istihdam şartlarını

evvelden yaptığı bir talimatname ile tesbit ve ilân eder. Bazan da yardımcılarla kendi arasındaki akid serbestisini tahdit eyleyecek kaideleri kanunlarla vaz eder. Meselâ ; bizde Devlet bankaların ajanlarına çok yüksek malî menfaat temin etmelerine mâni olmak için buralarda çalışan müstahdemlerin alabilecekleri ücretleri 3659 sayılı kanunla tanzim ve tesbit etmiştir.

Bu izahatımız Devlet memurlarının hukukî durumlarına taallük etmektedir. Yazımızın konusunu teşkil eden belediye memurlarının içinde buldukları hukukî vaziyet ise farklıdır. Belediye memurları, Devlet memurları statüsüne tâbi değildir. Zira, Memurin Kanununun 1 inci maddesine : (Kendisine devlet hizmeti tevdi olunan ve sicilli mahsusunda mukayyet olarak umumî veya hususî bütçelerden maaş alan kimseye memur denir.) şeklinde vazedilen hükmün yaptığı tarif, belediye memurlarım içerisinde almaktadır. Burada her şeyden önce maaşın hangi bütçeden verildiği hususu ajanın memur statüsüne girip girmediğini tâyinde esas alınmaktadır. Nitekim Devlet Şurası Deavî daireleri umumî hey'etinin bir kararında «Umumî bütçe tâbirinden maksat Devlet Bütçesi ve hususî bütçeden de Vilâyet hususî idare bütçeleri maksut olduğu ve belediye bütçelerinin bu iki bütçeden ayrı buldukları Büyük Millet Meclisince akdemce mesbuk karar iktizasından olmasına ve şu karar mucibince belediye bütçesi umumî ve hususî bütçeden madut olmayacağına...» denilmektedir. [*]

Kararda bahsedilen Büyük Millet Meclisi kararında ise «Umumî bütçe ile Devlet bütçesi ve Hususî bütçe ile Vilâyetlerin hususi bütçeleri kastedilmiş olup, belediye bütçelerinin bu iki bütçeden ayrı bulunmasına mebni belediye memurlarının Memurin Kanununun 1 inci maddesinde mezkûr devlet memurları âdâdına dahil bulunmadıkları» beyan edilmektedir. [**]

Böylece gerek Büyük Millet Meclisinin tefsir kararı ile, gerekse Devlet Şurası içtihadı ile belediye memurlarının memur statüsünün dışında. kaldıkları tereddüde meydan vermiyecek şekilde tebellür etmiştir.

Bununla beraber, devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair 3656 numaralı kanunun 23 üncü maddesi «Mülhak bütçeli idarelerle hususî idareler ve belediyeler dahi bu kanun hükümlerine tâbidir» hükmünü ihtiva etmektedir ki, buna göre kadroları Vekiller Heyetince tasdik edilmiş bulunan belediye memurları da malî hukuk bakımından

[*] E. : 37/321, K. : 37/308.

[**] 24/12/1928 gün ve 468 sayılı tefsir.

devlet memurları ile aynı vaziyette tutulmuştur. Bu memurlar devlet memurları statüsüne tâbi olmamakla beraber, mahsus bir statü ile durumları tayin ve tesbit edilmiştir. Belediye memur ve müstahdemler nizamnamesi bu maksadı temin için vazolunmuş ve Memurin Kanununun esaslarına uygun objektif kaidelerle gayeyi gerçekleştirmiştir. Bu bakımdan kadrolu belediye memurlarının vaziyeti de akdî bir vaziyet sayılamaz. Bunlar da alelâde yardımcı ajan olamaz. Belediyelerde de yardımcı ajan durumunda olanlar yine müstahdemlerdir.

Bizde kanun vazı memur statüsünün kanunlarla tanzimi sistemini tercih etmiştir. Ancak, belediye memurlarının statülerinin tanziminde nizamname esas alınmıştır. Nizamname ile belediye memurlarının hukukî vaziyetleri tesbit edilirken ana hatları itibariyle Memurin Kanunu esaslarına sadık kalmış, hattâ bazı hususlarda idareye mükellefiyet tahmil etmek ve belediyede hizmet alanları korumak gaye ittihaz-; edilmiştir. Mevzumuz olan Belediye memurlarının tedavi masrafları hususunda Belediye Memur ve Müstahdemleri Nizamnamesinin 73 üncü maddesine belediye tabibleri, belediye hastaneleri, belediye memur ve müstahdemleri ile zevç ve zevcelerini ve reşit olmıyan çocuklarını ve kanunen infak ve iâşe ile mükellef olduğu ailesi efradını parasız tedavi ederler» şeklinde vazedilen hüküm buna misaldir.

Memurin Kanununun 84 üncü maddesinin 3335 sayılı kanunla muaddel «D» bendi : «Yedinci ve ondan aşağı derecelerde bulunan memurlardan (Kadro dolayısıyla açıkta kalan memurlar dahil) memleket dahilindeki resmî ve hususî müessesatı sıhhiyede tedavileri lüzumu fennen sabit olanların tedavi ve yol masrafları ve Devletçe tedavi ettirilmekte iken vefat edenlerin cenaze masrafları mensup oldukları daire bütçesinden verilir», 87 nci maddesi de «Hükümet ve idare-i Hususiye ve Belediye tabibleri memurlarla nafakası bunların üzerine vacip olan aileleri efradını meccanen tedavi ederler» hükümlerini ihtiva etmektedir. Gerek bu hükümler ve gerekse memurların tedavi şeklini yeniden düzenleyen ve bu arada 84 üncü maddeyi de ilga eden ve meriyette bulunan 4598 sayılı kanun sadece memurin statüsüne dahil memurları şumulüne almakta bütçeye bağlı D ve E cetvellerine dahil geçici ve çeşitli hizmetliden yani yukarıda temas ettiğimiz statünün dışında kalan yardımcıları tedavi bakımından malî bir imkân sağlanmamış bulunmaktadır. Buna mukabil Belediye Memur ve Müstahdemler Nizamnamesi müstahdemlere ve müstahdemlerle memurların efradı ailelerine tedavi imkânını bahşetmiştir.

3656 sayılı kanuna tâbi memurların tedavi şekilleri ve tedavi mas-

rafları hususunda Maliye Vekâletince zaman zaman açıklamalar yapılmış, Divanı Muhasebatça da, intikal eden hâdiseler dolayısıyla, kararlar verilmiş ve ayrıca da meslekî mecmualarda yapılan neşriyatlarla konu tetkik ve tahlile tâbi tutulduğundan tereddüdü mucip bir husus kalmamak suretiyle aydınlanmış ve müstekar bir tatbikat da yer etmiş vaziyettedir. Bilhassa bu İçtimâî ve malî problem hakkında Divanı Muhasebat âzası Ragıp Ögel'in İdare mecmuası okuyucularına sunduğu faydalı neşriyatını zikretmek yerinde olur.

Ancak, mevzuun umumî olarak tahliline hasredilen bu yazılarda münhasıran 3656 sayılı kanuna tâbi memurların durumuna temas edilmiş ve bugünkü hükmü cari bulunan 4598 sayılı kanun ve bunun tatbik tarzına dair çıkarılan Talimatname hükümleriyle 3201, 912 ve 2771 sayılı kanun hükümlerine tâbi olmaları bakımından özellik gösteren emniyet teşkilâtı mensuplarıyla subay ve askerî memurların durumları incelenmiştir.

Yazımızın çerçevesi ise ayrı bir memur statüsüne tâbi olmaları cihetinden özellik arz eden belediye memur ve müstahdemleri ile efradı ailelerinin tedavi şekilleri ve tedavi masraflarıdır.

Yalnız burada bütün memurları alâkalandırması bakımından Memurin Kanununun 87 inci maddesine temas etmeyi faydalı bulduk. 4598 sayılı kanun ilga edilen kanun hükümlerini tadadî olarak zikretmiş ve bu kanuna aykırı diğer hükümleri ise ilga edilmiş olduğuna dair bir hüküm vaz etmemiştir. Bu bakımdan, Memurin Kanununun 87 nci maddesi halen mer'idir. 1926 yılındanberi yürürlükte bulunan ve hükümet, idareî hususiye ve belediye tabiplerine memurlarla nafakası üzerlerine vacip olan efradı ailelerini meccanen tedavi etmek mükellefiyetini yükleyen bu madde tatbikatta çok dar tefsir edilerek sadece hastalık halinde memurun muayenesine inhisar etmiş, memurların efradı ailelerinin muayenesi bile kanunî bir mükellefiyetten ziyade bu doktorların bir lütfu olarak telâkki olunmuştur. Bu vesile ile hem bu maddedeki, hem de belediye memur ve müstahdemler nizamnamesinin 73 üncü maddesindeki «Tedavi» tâbirine de temas etmek yerinde olur. Tedavi, tıp lûgatında muayene ve teşhisten farklıdır. Muayene, teşhis ve ilâç vermeyi de içerisine alan daha geniş bir kapsamı ifade eder. Ancak, hükümet ve belediye tabiplerinin mensup oldukları dairelerde verecekleri veya zerk edecekleri ilâç bulunmayabilir. Zikrettiğimiz maddelerdeki tedavi tabiri ile bu doktorlar tarafından yazılacak reçete bedellerinin memurun mensup olduğu daire bütçesinden ödeneceği ifade edilmek istenilmiştir. Belediye memurları dolayısıyla intikal eden ihtilâflar münasebetiyle Dev-

let Şurası tarafından verilen aşağıda temas edeceğimiz kararlardan da tedavi tedbirinin bu mânada alındığı anlaşılmaktadır.

3656 sayılı kanuna tâbi memurların 4598 sayılı kanuna tevfikân vukubulan tedavi şekilleri ve tedavi masrafları hususunda müstekar bir tatbikat seyrettiği halde, sarîh nizamname hükmüne rağmen belediye memur ve müstahdemleri ile aileleri efradının tedavi şekilleri ve tedavi masrafları hususunda tatbikatçılar son yıllarda mütereddît kalmış bilhassa belediyeler üzerinde bazı ahvalde merkezî otorite olarak vesayet hakkını kullanan Dahiliye Vekâletinin bu konuda yaptığı açıklamalar mevzua vuzuh verememiş, bilâkis tatbikatçıların tereddüdünü daha fazla arttırmıştır.

5/9/1949 gün ve 622-411/12227 sayılı Vekâlet tamiminde : «Belediye memur ve müstahdemler nizamnamesinin 73 üncü maddesi ; belediye tabiplerinin, belediye hastahanelerinin, belediye memur ve müstahdemleri ile aileleri efradını parasız tedavi edeceklerini âmir bulunduğuna göre, çeşitli hizmetlerin hastalıklarında tedavi reçetelerinin bu hükme istinaden belediyelerce sağlanması mümkündür» denilmektedir.

17/4/1957 gün ve 621-332/4226 sayılı bir tamimde de bu konu izah olunmakta ve tamimin birinci maddesinde Belediye memurları 3656 sayılı kanuna tâbi bulunduğundan bunlara 4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesi ve yönetmenlik hükümleri dairesinde yol ve tedavi masrafı verileceği, ikinci maddesinde de belediye memur ve müstahdemler nizamnamesinin 73 üncü maddesine tevfikân müstahdemlerin belediye tabipleri ve belediye hastanelerince tedavi edilecekleri, belediye hastanelerinde yapılan tedavi dolayısıyla ilâçların da hastanelerce verilmesinin icabettiği, belediye tabiplerince ayakta yapılan muayene sonunda verilen reçete bedellerinin belediyeye ödenmediği takdirde tedavinin yapılmamış olacağı, bunun için belediye tabiplerince verilen resmî antetli reçete bedellerinin belediye bütçesinden ödenmesinin nizamname hükmüne uygun bulunduğu izah olunmaktadır. Bu tamimlere rağmen tatbikatta birlik ve benzerlik sağlamak amacı ile yapılan 22/7/1955 gün ve 622 - 414 - 370/13954 sayılı bir tamimde ise 4598 sayılı kanun ve bunun sureti tatbiki hakkındaki talimatnamenin 9 uncu maddelerine istinat edilmekte ve bu hükümlerin belediye memurlarına hariçten aldıkları ilâç bedellerinin ödenebilmesi için, bunların ancak belediye veya resmî hastanelerde yatarak veya ayakta tedavi görmelerine müessesese doktoru raporu ile lüzum gösterilmiş olması ve tedavi maddelerinin yatarak tedavi sırasında gösterilen tıbbî lüzuma müsteniden hasta tarafından hariçten tedarik olunması şartına istinat edilmekte ve bu hüküm-

ler karşısında belediye memurlarının aile ve çocukları ile müteferrik müstahdemler hakkında belediye doktorunun vermiş olduğu reçeteye müsteniden ilâç bedellerinin tediyesine imkân bulunmadığı neticesine varılmaktadır.

Mesele, 4598 sayılı kanun ve bunu sureti tatbikini gösteren talimatname ve belediye memur ve müstahdemler nizamnamesinin alâkalı hükümleri kâle alınmak suretiyle kül halinde incelenmediğinden son tamimle ilk iki tamimde tam aksi kanaat ve neticeye varılmıştır. Vekâletin birbiri ile tezat teşkil eden bu tamimlerine mukabil Devlet Şurası bu konuda müstekar bir görüşe sahip bulunduğunu, akseden olaylar münasebetiyle, verdiği kararlarla teyit etmiş bulunmaktadır. Dahiliye Vekâletince ; tereddüdün izalesi maksadiyle bilhassa belediye memurlarının hasta olan çocuklarını belediye hastanesi addedilmeyen başka hastanelerde tedavi ettirmeleri halinde, tedavi masraflarının ödenip ödenmeyeceğine dair Devlet Şurasından istişarî mütalâa talep edilmiş, İkinci Daire tarafından zikrettiğimiz hükümler gözden geçirildikten sonra : «3656 sayılı kanun hükümlerine tâbi oldukları cihette belediye memurları çocuklarının memur ve müstahdemlerin mensup buldukları belediyelere ait hastaneler dışında kalan resmî veya gayıresmî her hangi bir hastanede tedavileri halinde tedavi masraflarının ve ilâç paralarının tediyesine imkân olmadığı» şeklinde verilen karar Genel Kurulca da 16/6/1952 gün ve 52/145, 52/138 sayı ile tasvip edilmiştir.

Yine ailesini kaplıcada tedavi ettiren İstanbul Belediyesi mezbaha veterinerlerinden birisinin kaplıcadaki tedavi masraflarının ödenmemesi üzerine Devlet Şurasına yaptığı müracaata karşı durum Beşinci Daire tarafından tezekkür edilmiş ve 8/11/1951 gün ve 51/2919, 51/2826 sayılı kararla «Belediye memur ve müstahdemler nizamnamesinin 73 üncü maddesinin belediyeye yüklediği mecburiyet, memurların zevç ve zevcelerinin ve reşit olmayan çocuklarının ve kanunen infak ve iaşesi ile mükellef olduğu ailesi efradının belediye tabip ve hastanelerince meccanen tedavi edileceği merkezinde olup, bunlara diğer sıhî müesseselerde tedavi ettirmek mecburiyetinde bulunmadıkları» gerekçesiyle dâva reddedilmiştir.

Bu kararlardaki esbabı mucibeler de göstermektedir ki, İdarî kaza uzvumuz da tedavi tâbirini muayene, teşhis ve ilâç vermeyi de içine alan bir muamele olarak almakta ve nizamnamenin 73 üncü maddesine göre de memurların efradı ailelerinin memurların mensup buldukları belediyelere ait hastanelerde tedavileri ile buna dair masraflarının tediyesini kabul etmektedir.

Devlet Şûrasının görüşü mevzuata uygundur. Dahiliye Vekâleti 1955 yılında yaptığı son tamimde 4598 sayılı kanunun şümülüne giren memurlara taallük eden hükümleri ele almakta ve bunlardan hareketle' belediye memurlarının aile ve çocukları ile müteferrik müstahdemler hakkında belediye doktorunun vermiş olduğu reçeteye müsteniden ilaç bedellerinin belediyelerce ödenemeyeceği neticesini çıkarmaktadır. Halbuki, mesnet alınan hükümler, belediye personelinden sadece 3656 sayılı kanuna tâbi olanların tedavi durumlarını ilgilendirir.

Yukarıda da temas ettiğimiz veçhile belediye memur ve müstahdemler nizamnamesi özel bir statüdür. Her ne kadar 3656 sayılı kanunun 23 üncü maddesine «Mülhak bütçeli idarelerle, hususî idareler ve belediyeler dahi bu kanun hükümlerine tâbidir) şeklinde hüküm vaz edilmiş ve memurlar arasında malî hukuk bakımından eşitlik sağlanmak istenilmiş ise de, bu hükümle sadece kadroları Vekiller Heyetince tasdik edilmiş belediye memurları kastedilmiştir. Belediye müstahdemlerinin bu madde ile alâkası yoktur. Teadül Kanununa konulan böyle bir hükümle de özel bir statüye tâbi olan kimselere tanınan hakların kaldırılması mümkün değildir.

Ancak, devlet teşkilâtında hizmet gören müstahdemlere ve aileleri efradına tedavi imkânları sağlanmadığı halde, belediye müstahdemlerinin ve efradı ailelerinin belediye tabiplerince ve belediye hastanelerince meccanen tedavilerinin yapılmasının hak ve nasafete uymayacağı derpiş edilebilir. İşte burada, yazımızın baş tarafında temas ettiğimiz müstahdemlerin hukukî vaziyetlerinin esas itibariyle sübjektif ve akdi oluşunu ve Memurin Kanununun müstahdemlerle, istihdam edenler arasında mukavele yoksa bunların tarz ve şeraiti istihdamları dairei aidesince tesbit olunur şeklindeki 3 üncü maddesi hükmünü hatırlatmak gerekir. Bunun için belediye memur ve müstahdemler nizamnamesinin 73 üncü maddesi idare hukuku esaslarına da uygundur. Bu bakımdan biz bu maddenin aynen mer'î. bulunduğu ve bu maddeye dayanılarak belediye müstahdemleri ile, memur ve müstahdemlerin aileleri efradı hakkında belediye tabiplerince verilecek reçeteye müsteniden ilaç bedellerinin belediyelerce ödenmesinin ve belediye hastanelerince de bunlarını meccanen tedavilerinin yapılmasının nizamname hükmü iktizasından olduğu kanaatındayız.

Bu konuda henüz Divanı Muhasebatça tetkik ve karara bağlanmış bir olaya rastlanamamıştır. Bu da şimdiye kadar Divanı Muhasebatın belediye hesaplarını sarf evrakını tetkik etmeden kesin hesap cetvelleri üzerinden tetkik ve muhakeme etmesinden ve belediye muhasiplerin-

ce de buna dair bir olayın buraya intikal ettirilmemiş bulunmasından ileri gelmektedir. Ancak 5999 sayılı kanunla 2514 sayılı kanunun 14 üncü maddesine eklenen fıkra ile Divanı Muhasebat Umumî Heyetine mülhakata ait vizenin mahallinde veya vilâyet merkezlerinde sarfdan sonra olmak üzere yapılmasına karar verme yetkisi tanınmasıyla murakıplar tarafından son yıllarda belediyelere ait sarf evrakının da tetkikine başlanmıştır.

Halen bazı belediye muhasipleri nizamnamesinin 73 üncü maddesini uygulamakta, bir kısımları ise Dahiliye Vekâletinin son tamimine uymak suretiyle müstahdemlerle memur ve müstahdemlerin efradı ailelerine belediye tabiplerince verilen reçetelerdeki ilâç bedellerini tediye edenlerdir.

Belediye Muhasebe Usulü Nizamnamesi'nin 27 nci maddesine tevfikan masrafın kavanin, nizamât hükümlerine muvafık bulunmamasının malî mes'uliyeti muhasibe ve deruhdei mes'uliyet halinde âmiri itaya ait olduğundan Dahiliye Vekâletinin tedavi masraflarının ödenmemesine dair yaptığı tamim belediye muhasiplerini tediye eden alıkoymaz. Şu var ki, 800 küsur belediye mensubunu ilgilendiren bu konunun tatbikatını muhasiplerin takdirlerine terk ederek, aynı statüye tâbi hizmet erbabını farklı muameleye tâbi tutmak da hem İçtimâî adaletle, hem de hak ve nasafetle bağdaşamaz.

Evveleminde Vekâletin tereddüt yaratan ve evvelki tamimleri ile tezat teşkil eden 1955 yılında yaptığı en son tamimin kaldırılması ve bilhassa malî mes'uliyetlere sıhhatli bir mesnet teşkil edecek olan Divanı Muhasebatın da bu konudaki noktâi nazarının biran önce açıklanması temennimizdir.

TERCÜMELER

BİZE RAĞMEN ÇOCUKLAR FRANSA İKİ ŞIKLI BİR MÜŞKİLLE MÜCADELE EDİYOR

İngilizce'den Çeviren :
ADİL DÜNDAR

Fransa'nın nesiller boyunca işleyen gizli çocuk düşürme tezgâhı uzaklara varan İçtimaî tahavvülâtta hasıl olan hararetili bir ihtilâfa temas etti.

Doğum kontrolünün açık münakaşası, bir Fransız kanunu onu ve doğum kontrolunda kullanılan tertiplerin imal, satış ve iltizamını cinaî bir suç saydığı 1920 yılındanberi mukadder olarak yasak edilmiştir. Kanun, aynı zamanda, çocuk düşürme için sert cezalar tâyin etti.

Birçok on seneler için Fransa yüksek bir doğum nisbetini teşvik etmeyi tasmin eden bir nüfus siyasetine sahipti. Fakat bu siyaset, Fransa'da uzun zamandanberi devam eden küçük aile örneğini değiştirmede. Aynı zamanda Fransız politikacıları, dinî liderler ve münevverler üzerinde mevzuat ve şiddetli öğütler an'anevî küçük aile örneğine güçlkle tesir ederek 30 sene evvelki adetâ intihara ait düşüklüklerden Fransız doğum nisbetinin son harpten sonra biraz yükseldiği doğrudur.

Anlaşmazlık ceryanı Fransız nüfus siyasetinde mühim değişikliklere başlangıç olabileceğinden önemlidir. Böyle değişiklikler mevcut kanunların halkın arzusunu aksettirmemesi sebebiyle çoktan vadesi gelmiş gibi görünüyor.

Bu durum, aynı zamanda doğum kontroluna ait millî siyaset anlaşmazlığı üstünde komünist partisindeki inkişaf eden ciddi ayrılığın muhtemelen haricî görünüşü olabilir. Bu hal partiyi, gebeliğe mâni olucuların kullanılmasına kuvvetle muhalefet edildiği sırada İktisadî ve İçtimaî sebepler yüzünden çocuk düşürmeği müsamaha ile karşılama gibi açıkça uygunsuz bir vaziyet içine sokar. Komünist taraftarları aralarında Fransız doktorları bulunan bazı parti üyelerinin uzun boylu parti siyasetini takip edememeleri sebebiyle kavgalı olmuşlardır.

Nüfus bülteninin okuyucuları anlaşmazlığa böylece kıymet vermediler. Ve onu hakikî görünüşü ile tesbit etmediler. Nüfus bülteninin bu nüshası onu ortaya koyan büyük tarihî ve bugünkü carî hâdiselere tahsis olunmuştur.

KISACA ANLAŞMAZLIK

1 — Fransız tababetinin en kıdemlisi 80 yaşında Dr. Benjamin Weill Halle'nin karısı büyüleyici ve dinamik feminist ve maruf kadın hastalıkları mütehassısı Dr. Marie Andre Lagroua Weill Halle,

2 — Paris Newspaper gazetesinde bir solcu, Liberation gazetesinin yazarları arasında şöhretli bir komünist yazar olan Jacques Derogy,

3 — Fransız komünist partisi lideri Maurice Thorez ve,

4 — Thorez'in karısı ve Fransız Millî Meclisinde komünist üye Vermeersch Jeanette mevcut anlaşmazlıkta esaslı simalardır. Diğer bir kaç kişi de küçük roller oynamışlardır.

Anlaşmazlık Dr. Weill Halle'nin 5 Mart 1955 de Fransız Ahlâkî ve Siyasî İlimler Akademisi'ne (istekli anneliğin düşünceleri) hakkında bir risale verdiği zaman ortaya çıktı. Dr. Weill Halle artırılmış bir doğum nisbeti hedefine varılmasında aşikâr surette muvaffakiyetsizliğe uğradığı, bununla beraber esaslı tesiriyle cinaî çocuk düşürme sayısının büyük mikyasta artması ile Fransa'da büyük bir İçtimâî mesele yarattığı mevzular üzerine 1920 kanununun ilga edilmesini müdafaa etti. Dr. Weill Halle doğum kontrolü veya gebeliğe mâni olucu tedbirlerden ziyade Fransa'da doğum nisbetine müsavi olduğunu tahmin ettiği yüksek çocuk düşürme nisbeti ile alâkalı görünüyör.

Geçen Sonbahar (bu makale 1956 da yazılmıştır) Liberation gazetesi birçok doğum kontrolü halleri ile ve pek gayri müsait şartlar altında çok miktarda yapılan pekçok gizli çocuk düşürme vak'aları ile alâkalı Derogy tarafından yazılan bir seri makaleyi acıklı bir surette neşretti. Derogy, aynı zamanda 1920 kanununun ilga edilmesinde İsrar etti ve doğum kontrolü bilgisinin yayılmasını ve çocuk düşürme meselesinin en müessir hal şekli olarak gebeliğe mâni olucu tertiplerin tevziini müdafaa etti.

Bu senenin başında Derogy'nın bize rağmen çocuklar (Des Enfants malgre nous) adındaki kitabı ciltli risale halinde neşredilmişti. O zamandanberi diğer birçok Fransız gazeteleri münakaşaya katıldılar. Meselâ

haftalık France Observateur lehte ve aleyhte Fransız doktor, rahip, öğretmen, politikacı ve sairelerin noktainazarlarını ihtiva eden 6 makalelik serileri bastı. Aynı zamanda komünist matbuatı da anlaşmazlığa çok dikkat sarfetti. İhtilâf parti dahili disiplini dışına doğru büyük bir inkişaf kaydetti. Maurice Tharez, partinin bir üyesi arkadaşı olan Derogy'yi doğum kontrolü üzerinde ısrarı, çocuk düşürme ve gebeliğe mâni olma meselesinde komünist partisinin aykırı düşüncesine ait durumu anlatması için açıkça muahaze etmekte idi.

Bu mevzudaki alâkanın genişliği bir Fransız tıbbî gazetesinin 170 sayfadan fazla olan bir nüshasını tamamiyle kanunî, tıbbî, İçtimaî, dinî ve sağlık nüfus istatistiklerine ait görüşleri muhtevi makaleleri ile çocuk düşürme mevzuuna tahsis etmesi hâdisesi ile gösterilmiştir.

Bu üç tarafı ihtilâf tamamiyle matbuatla hudutlanmamıştı. Millî Meclise 1920 doğum kontrolü mevzuatının ilgası için lâyhalar verildi. Mart'ta sebatkâr Dr. Weill Halle'nin liderliği altında Paris'te (Le maternie heureuse) mes'ut annelik adı altında plânlı bir ebeveyn teşkilâtı kurulmuştu.

Millî nüfus siyasetinin tesisinde tesirli olan Fransız sağlık ve nüfus istatistikleri mütehassıslarından çoğu mevcut anlaşmazlıktan tedbirli surette içtinap ettiler. Millî harekete uzun zamandanberi hakim olan doğum mütehassıslarının noktai nazarı bu âlimlere geniş surette işlenmiştir. Onlar esas olarak doğum kontrolü mevzuatının Fransız nüfusunun artması üzerindeki tesirleri ile alâkalıdırlar. Onlar doğum nisbetini azaltmaya meyyal tedbirleri kabul veya müdafaada çekingen olmuşlar ve hâlâ olmaktadır. Onlar çocuk düşürme ve doğum kontrolü meselesine İnsanî bağlardan ziyade, sağlık ve nüfus istatistiklerine ait bir mesele olarak bakarlar.

Bununla beraber, millî sağlık ve nüfus istatistikleri tetkikler enstitüsünün (Institut National d'études demographique) gazetesi olan Population'un Nisan - Haziran 1956 nüshası Fransa'da doğum kontrolü hakkında yazılmış bir makaleyi terviç etti. Bu makale mevzua karşı kat'î bir vaziyet almıyor, fakat, makalenin tonu en azdan bazı Fransız sağlık ve nüfus istatistikleri mütehassıslarının Fransız nüfus artışında ciddi bir eksilme neticesi doğurmayacak mukni adımlarla mevcut kanunlarda yapılacak bazı tadilleri kabule şimdiden hazır oldukları işaretini veriyor.

FRANSIZ NÜFUS ARTIŞI

30/Haziran/1956 da Fransa'da 43.600.000 nüfus bulunduğu tahmin olunmuştu. Bu Napolyon Devrinin % 15 inden Rus Asyası dahil Avrupa

nüfus yekûnunun tahminen % 7 si olmak üzere sert bir eksilmeyi ifade ediyor.

XVIII. Asrın sonundan beri Fransız nüfus artışının aşağıya doğru kaymasında esas olarak düşük doğum nisbetleri âmil olmuştur. Doğum nisbeti diğer Avrupa milletlerindekiinden çok daha erken azalmaya başladı ve İkinci Dünya Harbinin ilk kısmına kadar devam etti. 1881 den sonra kararsız nüfus muvazenesinde nüfus mukadder olarak doğum ve ölümlerle muvazene buldu. İki dünya harbine iştirak bilhassa Birinci Dünya Harbinde Fransa'nın insan kudretini ve insan kudreti kaynağını ileri derecede azalttı.

1942 de doğum nisbeti sert bir şekilde yükselmeye başladı ve 1947 de XX. Asırdaki en yüksek seviyesine yılda % 23.8 e yükseldi. O zamandanberi tedricî bir surette azaldı. 1955 de onsekiz buçuk olan Fransa'nın doğum nisbeti, yalnız İspanya hariç İtalya dahil herhangi bir kom şusundan daha yüksekti. Fransız ölüm nisbeti 1946 danberi 1955 yılı içinde Fransa için emsalsiz bir nisbet olan 12.0 ye düştü. Netice olarak normal artış nisbeti XIX. Asır bidayetinden beri bu nisbetin kıyaslanabileceği herhangi bir devreden daha yüksek olmuştur.

Her hangi bir memleket için en iyi nüfus fikri birçok karışık âmilleri ihtiva eder. Fransa'ya fayda verebilecek mutedil bir nüfus artışına inanılmıştır. Bununla beraber manzara asla vazih değildir. Fransız sanayiinde işçilik için daha çok insana devamlı ihtiyaç olduğu feryadı doğrudur. Bu ister az nüfusa, isterse modası geçmiş teknolojiye ait olsun bu münakaşanın şumulü dışında fazla uzatılmış kırtasiyeciliğe ve kaprisli bir Hükümete teveccüh eder.

FAZLA DOĞUM TARAFTARI HAREKET

Fazla doğum taraftarı hareket, yıllar boyunca kilisenin, Hükümetin ve münevverlerin desteğine malikti. Fakat dinî tesir, açık olmaktan ziyade, kapalı idi. Fransa gibi üstün derecede katolik olan bir memlekette evlenmeğe ve aileye karşı katolik kilisesinin malûm vaziyeti gebeliğe mâni olmanın herhangi bir şekline karşı asırlar boyunca kudretle tesirli olmuştur. Kilisenin modern görüşü daha müphemdir. Bu teşkilât tarafından doğumlara mâni olma usulü düzgün seyir takip ettiğinden beri görünüşte şimdi tasvip olunmaktadır. Fakat Fransa'da tahdit edilmiş aileyi teşvik etmek için teşkilâthi din tarafından kat'î ve vazih olmayan bir takım gayretlere girişilmiştir.

Fransız münevverleri dahi fazla doğum taraftarı olmuşlardır. 1721 de Montesquieu, çocukların sayısının istekli olarak tahdidine teessüf etti ve Rousseau 1756 de ve 1762 de nihayet Avrupa'nın nüfusunu azaltacak olan doğumları önleyecek utandırıcı usulleri ve tabiiyet hilelerini terennüm eden koroyu imâ ederek kudretli sesini ilâve etti.

XIX. Asrın başlangıcında Malthus'un tetkikleri neşredildikten sonra, Fransa'da nüfusun artmasına karşı olan düşünce havası değişti. Malthus'un nüfusun otomatik bir surette artacağı hususundaki kanaati münevverler tarafından geniş bir surette kabul olundu. Fakat 1854 ve 1855 de ölümler doğumları aştığı zaman bütün Avrupa'da Fransa'daki nisbetten çok daha çabuk bir surette nüfusun artması hâdisesi ile tahrik edilmiş olarak fazla doğum taraftarlarının ıstırapı hissedilir surette fazlalaştı.

1871 de Fransa'nın Almanya tarafından mağlûp edilmesi memleketi sarstı ve birçok yarı resmî cemiyetler ve Fransız İlmî cemiyetlerinin bazı üyeleri nüfus azlığını ileri sürerek feryada başladılar. Bu gün verim kabiliyetini artırmağa yardımcı olan münevver propaganda, Fransız kültürünün tamamıyla bir kısmını teşkil eder. Bir okuyucu Fransız sağlık ve nüfus istatistikleri mütehassıslarının resmî organı olan Population mecmuasının birkaç nüshasını baştan aşağı çabucak gözden geçirerek bu fikrin tesirini hemen hissedebilir.

Hükümet fazla doğum taraftarlarının en kuvvetli müttefiki oldu. Daha XVII. Asrın ortasında XIV. Louis'nin Maliye Nâzın Marquise Colbert evlenmenin itibardan düşmesine karşı nutuklar irat etmekte ve Hükümet için çok çocuğa bir kuvvet ve ihtişam menbaı olarak ihtiyaç olduğunu müdafaa etmekte idi. Harekette siyasî iştirakin inkişafı aile paylan ile doğumları teşvik etmeği tasmin eden ve çocuk düşürmeğe mâni olmaya ve gebe kalmayı tahdide yönelmiş tedbirlere müncer olabilir.

FRANSA'NIN FAZLA DOĞUM TARAFTARI NÜFUS SİYASETİ

Fransa'da hükümetin daha yüksek verim kabiliyetini teşvik etmesi XIV. ve XV. Asırlara kadar geriye uzayabilir. Evlenmeye yardım etmek ve vergide tenzilât sayesinde göçme ve diğer İktisadî tedbirler gibi yayılmış mahallî âdetler kurulmuştu. İlk geniş millî gayret ihtimal Colbert tarafından yazılmış ve ilân edilmiş olan 1666 Beyannamesi idi. Beyanname, evlenmiş genç çiftlere ve çok çocuklu ailelere vergi mua-

fiyeti bahşetti. Kalabalık aile reislerine mesken temin edildi. Bazı ahvalde berhayat çocuk sayısı esasına göre de aileye paylar temin olundu. Aynı zamanda hicret ve muhacerete teşvikler hakkında cezalar ihtiva eden konular kabul olundu.

Evvelce bahsedilen Malthus'un yazıları ile Fransız noktınazarında vukua gelen değişiklik kısa ömürlü oldu. Aile payları ile doğumları teşvik modem hareketi tahminen XIX. Asrın ortasında bir hususî sanayici fabrikası işçilerinin ailelerine ilâve ücretler verdiği zaman başladı. Buna benzer bir siyaseti kabul eden ilk hükümet teşkilâtı Bahriye Nezareti idi. Bahriye'nin daha aşağı derecesinde bulunan evli erkeklerin ücretlerine her çocuk için küçük bir ücret ilâve olundu. Birinci Dünya Harbi sırasında ve ondan sonra aile payı sistemi hükümet işçileri sınıfları arasına yayıldı ve hususî sanayide yer aldı.

Bu ilk plânların bütün nüfus siyaseti üzerinde bir kısım gibi anlaşılmasını ehemmiyetle beyan etmek lâzımdır. Daha doğrusu, bunlar çocuksuzluk ve bekârlık aleyhinde ebeveynin İktisadî müşkillerini azaltmaya yöneltmişlerdir. 1932 ye kadar aile payı sistemi hükümetin resmî nüfus siyasetinin bir parçası haline getirilmedi. O zaman fazla doğum taraftarı guruplar İktisadî ıstırapları hafifletmekle alâkalı guruplarla birleştiler. Neticede, nihayet hükümet mecburî aile payı kanununu Meclisten geçirdi. Bu kanun, hususî plânların şümülünden maişette daha fazla genişlik husule getirdiği halde gaye ve vasıtalarına karşı memnuniyetsizlik vardı. Nihayet aile payı sisteminin fazla doğum taraftarlarının ziyadece tesiri ile tam bir gözden geçirme ve basitleştirilmesi ameliyesi yapılarak 1939 Temmuzunda aile kanunu (Code de la famille) şeklinde kanuniyet kespitti. Bu gün Fransa'da yürürlükte olan bu sistem, esas itibariyle eski sistemin islâh edilmiş ve şümullendirilmiştir.

SİSTEM NASIL ÇALIŞIYOR

Kısaca şimdiki aile payı sistemi namzet annelere para tediyelerini, çocuk doğduğu zaman bir tediye, ikinci çocuk ve sonra gelen çocuklar için —birinci çocuk müstesna— sürekli payların ödenmesini ve aile içinde koca tek ücret kazanıcısı olduğu zaman ilâve olarak bir payın ödenmesini temin eder. Çocukların himayesi için yeter derecede tıbbî ihtimam teminatı, uygun besleme ve benzeri başka hükümler de vardır. Bekârlara nazaran aile reisine barındırmada ve İctimaî yardımda bazı menfaatler da artar.

Bu aile paylarının verimlilik üzerine tesiri hararetle münakaşa olunmuştur. Sağlık ve nüfus nezaretinden Dominique Ceccaldi ve Jacques Blondeau aile paylarına rağmen, ailenin maişet güçlüklerinin artırıldığında ve böyle siyasetlerin büyük ailelerin kurulmasını teşvik etmediğinde ısrar ediyorlar.

Sistemin ikinci ve daha fazla muntazam doğumları teşvik ettiğini ve tek çocuklu aileleri teşvik etmediğini tesbit eden Millî Sağlık ve Nüfus İstatistikleri Tetkikler Enstitüsünden Louis Henry tarafından ileri sürülen zıd bir noktainazar vardır. Her halde aile payı sistemi Fransız hayatında bir müessese halini aldı ve muhtemelen istikbalde de devam edeceği tahmin olunabilir.

ÇOCUK DÜŞÜRME, CİDDİ BİR MESELE TAKYİT EDİCİ KANUNLARI HIÇE SAYIYOR

Fazla doğum taraftarı harekette siyasî iştirakin diğer cephesi çocuk düşürmeler ve gebeliğe mâni olma tatbikatı tahditlerini ihtiva eder. Çocuk düşürmenin 1750 yılından evvel bile geniş surette tatbik olduğu görülür. Tatbikat o zamandanberi aşikâr bir surette arttı. 1920 de çocuk düşürme sayısını canlı doğumların sayısından daha çok tahmin eden bir yazar, çocuk düşürmeği birçok Fransızın taraftar olduğu bir müessese olarak karakterize etti.

Çocuk düşürme Fransa'da birçok yıllar için gayrimeşru oldu. 1810 tarihli ceza kanunnamesinin 317 nci maddesi, çocuk düşürmeği temin eden kadın için 5 - 10 yıl ve icra eden şahıslar için de 20 yıldan yukarı hapis cezaları tâyin etti. 1881 de çocuk düşürme için propaganda yapanlara 2 yıl hapis cezası ve para cezaları tâyin eden bir kanun kabul edilmişti. Fakat, jüriler bu kanunların hükümlerine göre herhangi bir kimseyi mahkûm etmekte çekingen davrandılar. 1882, 1888 ve 1908 de esas kanunda tadiller yapıldı ve 31/Temmuz/1920 de daha kuvvetli bir kanun kabul olundu.

1915 de bir mahkeme hususi ile çocuk düşürme halinde herhangi bir hakimın hafifletici sebepler bulunup bulunmadığını tayin edebileceğine karar verdi. Yeni kanunun kapatmaya gayret ettiği bu gibi kaçamak noktaları idi. Bununla beraber hâlâ mahkûmiyetleri elde etmek pek güçtü. 31/Temmuz/1920 ile 1/Mayıs/1924 arasında ancak 169 mahkûmiyet tesbit edilmişti. İlk defa 1920 kanunu aynı zamanda üçüncü maddede propaganda ister felsefi, İlmî veya İçtimai münakaşalardan

ibaret olsun, ister böyle propagandalarda gebe kalmaya mâni olucu bir mâna mevcut bulunsun tasmin edilebileceğini beyan ettiği halde, doğum kontrolü propagandasının yayılması için 2 yıldan fazla hapis cezası tâyin etti. Birkaç tadilât ve çocuk düşürme ve doğum kontrolü vaziyeti aleyhinde bir tefsirden sonra 1939 da aile paylarını da ihtiva eden Code de la famille kabul edildi. Burada 22 nci maddede çocuk düşüren kadınlar için ceza 2 yıla ve çocuk düşürmeleri icra edenlere de 10 yıla indirilmişti. Çocuk düşürmeğe birisi mahkeme tarafından tâyin edilen 3 doktor tarafından verilen rapor üzerine yalnız annenin hayatının kurtarılması için müsade edilmişti. Aynı zamanda 91 nci maddede bir çocuk düşürmeği husule getiren her hangi bir maddenin satışı için 2 yıldan fazla ceza hükme bağlanmıştır.

1942 de Vichi idaresi altında çocuk düşürme millî alâka muvacehesinde ölümle cezalandırılabilen bir cürüm oldu. Gerçekten 1943 de bir kadın idam edilmişti. Kurtuluştan sonra bu kanun 1930 daki cezalara avdet edilerek yumuşatılmışti. 1946 Şubat ve 1951 Kasım kararları hâkimin hususî bir vaziyeti gözönünde bulundurmakta hafifletici sebepleri takdir sahasını artırdı. Fakat bu gün bile çocuk dürmeye ait Fransız kanunları dünyadakiler arasında en şiddetlileridir. Haber yayılmasına ve propaganda yapılmasına karşı doğumların kontrolü ile ilgili kanun hâlâ yürürlüktedir. Müsadesiz gebeliğe mâni olucu ilâçların satışını yasak eden kanun da böyledir.

FRANSIZLAR AİLELERİNİ ASIRLAR BOYUNCA PLÂNLADILAR

Nüfus kaydı Fransa'da münevverler, siyasî ve dinî kuvvetlerin diğer sahalardan hepsinden mühim olan ferdî aile sahası hariç Fransız medeniyetinin bütün sahalara ve nüfus siyasetine hakim olan bir fazla nüfus taraftarı noktinazar vücuda getirdiğini gösteriyor. Burada nüfus kaydı mevzuata ve teşviklere rağmen Fransız halkının nesiller boyunca tahditli aile sistemini tatbik etmekte olduğunu gösteriyor. Fransa'da uzun zamandır hüküm süren düşük doğum nisbetleri aile plânlamasının kabul edilmiş önemli bir içtimaî değer olduğunu göstermiştir. XVII. ve XVIII. Asır yazarları doğumlarda tahdidatın o zaman bile tatbik olduğundan evvelce bahsedildiğini teyit ederler. Bu yazarlar çok fakirlikten bolluğa doğru yönelen tam değişikliği harekete getiren âmilleri münakaşa ettiler.

1938 de Üniversite Dükü Dr. Jaseph J. Spengler Fransa'da bir sağlık ve nüfus istatistikleri temayülâtının tahlilleri araştırmasını neşretti.

O ihtilâlden beri bu sahada Fransız halkının tavrını münakaşa ederek şöyle yazıyor :

Evvelâ Fransız İhtilâlinden önce Fransız doğum nisbetinin düşüp düşmediği tâyin edilemezken XVIII. Asrın bidayetinde doğum tahdidine müsait İçtimaî ve ruhî bir durum mevcut olduğu aşikârdır. İkinci olarak, Fransız doğum nisbeti ve verim kudreti 1789 dan evvel diğer Avrupa memleketlerinkilere benzer, 1785 - 1815 de diğer Avrupa memleketlerindekiinden daha aşağı bir seviyeye düşmüş ve harp sonu devresine kadar düşük seviyede kalmıştır. Üçüncü olarak doğum nisbetindeki azalma küçük aile sisteminin yayılması ve evlenenlerin verim kabiliyetinin azalması neticesidir. Yoksa Fransız nüfusunun yaş değişiklikleri ve evlilik hayatına ait terkipler neticesi değildir. Dördüncü olarak azalmanın izinden derhal artan doğum kontrolü tatbikatına gidildiği neticesine hükmolunabilecektir. Aile içinde güdüm halen cevap verilmemiş bir meseledir. Fakat doğumların kontrol olunduğu hakikati münakaşa olunamaz. Bu güdücü âmiller şimdi ne ise ve mazide ne olmuşsa olsun hükümet, kilise ve münevverler, bütün fazla doğum taraftarlarının Fransız ailelerinin durumunu aksettirmedikleri ve aksettirmeyecekleri aşikârdır.

PLÂNLİ VELİLİK HAREKETİ

Fransa'da plânlı velilik hareketinin sahası pek mahdut oldu. Bu hareketin akıllıca başlangıcı insanın mükemmelliğine inanan XVIII. Asır filozoflarının ve Condorcet'in yazılarında bulunabilir. Malthus'un yazıları nüfus meselesinin münakaşası için kuvvetli bir muharrik idiler ve XIX. Asır zarfında Fransız yazarlarının çoğu Fransa nüfusunun batî bir şekilde artışını yükselen Fransız medeniyet ve refahının delili olarak gördüler.

Fakat XIX. Asrın son yarısı zarfında Fransa'da düşünce iklimi ziyadesiyle değişti. O zaman doğum kontrolünü müdafaaya devam edenlerin partisi cesaret buldu. Nisbeten kuvvetli yeni İngiliz Malthus hareketi ile tahrik edilmiş en az bir Fransız atılganlık gösterdi. 1896 da Paul Robin (Regeneration) isiminde bir gazete ile birlikte (La ligne de la regeneration humaine) m buldu. O zamandan Birinci Dünya Harbi'nin başlangıcına kadar Fransa'da doğum kontrolünü müdafaa eden bir çok basılı risaleler türedi.

Fransanın Birinci Dünya Harbi esnasında ağır insan kaybı doğum-

ların kayıtlanmasına karşı müessir bir propaganda meydana getirdi. Doğum kontrolü taraftarı gazeteler resmî olarak sansüre tâbi tutuldular. 1920 senesi kanunu böyle her hangi bir propagandayı ve doğum kontrolü için tertipler kullanılmasını açıkça menetti, İlmî şekilde hâlâ yürürlükte bulunan bu kanun, geniş mikyasta herhangi bir doğum kontrolü hareketi imkânını sona erdirdi.

1920 den beri harekete uygun risaleler neşrolundu. 1931 de Eugene Humbert (La grande reforme) adında bir plânlı velilik gazetesi neşretmeğe başladı ve İkinci Dünya Harbinden öldürülünceye kadar mahdut sürümde neşre devam etti. Kurtuluştan sonra dul karısı yazarlar gurubunu tekrar düzenleyerek gazeteyi (La Nouvelle Reforme) namı altında tekrar neşretmeye çalıştı. Böyle bir yükü üzerine almak için çok az yardım görebilmesi sebebiyle son nüsha Mayıs 1949 da göründü.

Mazide Fransa'nın siyasî nizamı ve kilise plânlı velilik hareketine bütün kudretleriyle muhalefet ettiler. Teşkilâtlı gurupların ekserisi aynı veçhile esaslı bir surette fazla doğum taraftarı idiler. Fakat yıllar boyunca Fransa'nın ferdî ailelerinin vaziyeti uzun zamandanberi plânlı ailenin kabul edilmiş içtimaî bir değer olduğunu, fazla doğum taraftarı hareketin Fransa'da daha büyük toplulukta topluluğun üyelerinin ferdî vaziyetlerine ve değerine tesir etmediğini göstermeğe hizmet ediyor. Bu gelişmede anlaşmazlık cereyanı Fransız siyasetinin ve hareket tarzının ayrı kutuplar olduğunu beyana yarar.

NÜFUS ÜZERİNDE KOMÜNİST NOKTAİ NAZARI

Fransa'da doğum kontrolü münakaşası cereyanının büyük kısmı Jacques Derogy'nin doğum kontrolünü savunan makaleleri ve 1956 bidayetinde neşredilen Des enfants malgres nous adındaki evvelce bahsedilen kitabı etrafında toplanır. Makaleler L'Humanite gibi komünist olmadığı ve daima solcu ve Marx'cı noktainazarda olduğu kabul edildiği bir zamanda Paris'te günlük olarak intişar eden Liberation gazetesinde göründü. Marx'cıları temsil eden doğum kontrolü müdafaasının değerindeki büyük değişikliği anlamak için bu mevzu üzerindeki Marx'cı doktrine önem verilmelidir. Mars'ın Maithus'un nüfusun artması üzerindeki menedici engeller fikrine az alâka ve sempati göstermiş olduğu tamamıyla aşikârdır. Maithus'un hiç bir yerde evlenmeden sonra doğumların kayıtlanmasını veya doğum kontrolünü müdafaa etmediği düşünölmelidir. Onun menedici engelleri bekârlığı ve evlenmenin tecilini ihtiva eder.

Marx işçilerin kendi çoğalma nisbetlerini sermaye terakümü nisbetinden aşağıda tutmaya gayret etmeleri için zaruret olmadığını —az gelişmiş memleketlerde pek ziyade revaç bulmuş İktisadî inkişaf teorisinde hemen hemen mevcut bir hakikat olan bir kaiye— ve mevcut kaynaklar üzerinde nüfusun tazyiki olmadığını, bununla beraber nüfusun mevcut İktisadî teşkilât üzerinde tazyik yaptığını iddia eder. Netice şudur ki, komünist teşkilâtı işçi için fazla nüfusu ortada bırakmıyacak bir surette kâfi iş yaratmaya muvaffak olacaktır.

Engels bu mühim noktayı Garbî Amerika ve Cenubî Şarki Avrupa'da tabiat tarafından verimli hale getirilmiş hudutsuz mıntakalarda nüfus tazyikinin dikkata alınmasını yazdığı makalede teyit etti. O nüfus tazyikinin sebebinin halkın sayısında olmadığını imâ ederek (pek az husule geldi) demiştir.

Modern komünist noktalarını Sovyet Rusya'da yeni İktisadî siyaset 1920 de tatbik mevkiine konduğu zaman kısa bir devre hariç bu esas Marx'cı fikirden yalnız tafsilâtta ayrılmış görünüyor. Bundan dolayı sonradan kullanılan gebeliğe mâni olucu usuller muvaffakiyetsizliğe uğradığı zaman öğretici kampanyalar çocuk düşürme ve gebeliğe mâni olma kliniklerinden istifadeye önem verdi. Rusya'da doğumlar o kadar sür'atle azaldı ki, bu siyaset 1936 da esaslı bir şekilde değiştirildi.

Rusya'da doğum tahdidine karşı tazyik edici usuller takip edildi. Son zamanlara kadar orada Amerika'daki gibi tıbbî sebeplerle çocuk düşürmeyi temin etmek zordu ve iki ve daha ziyade çocuklu ana ve babalar için boşanmak hemen hemen imkânsızdı. Rusya'da nüfus siyaseti üzerindeki son yeni malûmat elverişlidir. Fakat Sovyet ilim akademisinden T. U. Ryabushkin'in 1954 de Dünya Nüfus Konferansındaki açıklamaları istifadeli olmuştur. O Marx ve Engels'in esas prensiplerinin hâlâ tutulduğunu beyan ederek bu tezlerin parlak bir surette teyid edildiğini, Malthus'cuların doktrinlerine muhalif doktrinlerin hakikatta nüfus artışlarının istihsal vasıtalarının artışından daha yavaş olması sebebiyle tamamiyle mânâsız olduğunu söyledi. Böylece komünist noktalarını böyle bir nüfus meselesi olmadığını ve doğum kontrolünün hâlâ sermayeci inhisarlar tarafından tamamiyle vazih olmayan bir isi tamamlamak için kullanılan Makyavel'ci bir nev'i hile olduğunu teyit eder gibi görünüyor.

Kasım 1955 de Rusya'da komünist parti çocuk düşürme hakkında durumunu bir defa daha değiştirdi. Çocuk düşürme klinikleri yeniden açılmıştı. Eskiden menedilen çocuk düşürme usulleri ziyadesiyle gevşe-

misti. Sonradan münakaşa olunan sebepler çocuk düşürmeyi serbestleştirmek için komünistleri razı etti.

Engels'in çalışmaları Kremlin şeflerinin nüfusu kontrol etmeğe karar verdiklerinde lüzumlu bir usul olarak kullanılabilecekları bir kaçamak hazırladı. Engels, Kautsky'e yazdığı bir mektupta, istikbalde nüfus artışının tahdidi lüzumu hatıra gelebileceğini ve malların istihlâkinin ve sermaye terakümünün tanzimi gibi beşerî varlıklar olaylarının tanziminin de mühim yer alacağını söylüyor. Mademki şimdiden bir işçi sınıfı diktatörlüğü vardır. Böyle bir tanzimin diğer memleketlerde doğumların arzuya bağlı olduğu gibi, şayanı arzu olacağı farz olunur. Maamafih, hiçbir yerde mazide veya son zamanlarda komünist akidesi, Komünist Çin'deki ürkütücü son vekaiyin ve bahsedilen 1920 senesi bidayeti ile 1930 senesi ortasındaki kısa zamanın istisnası ile doğum kontrolü tatbikatını tasvip etmemiştir. Derogy'nin carî yazılarının ve müstakbel anlaşmazlığın tetkik edilmesi lüzumu bu gayri vazıh olan mantıkî geliştendir.

BİZE RAĞMEN ÇOCUKLAR

Hedefleri Fransa'daki çocuk düşürmeğe ve gebeliğe mâni olmaya muhalif olan kanunları ilga etmek ve modern gebeliğe mâni olucu bilgi ve kolaylıkları umumî sağlığa faydalı bir hale getirmek olan yeni bir harekete kendisini hasreden Derogy komünist bağlarına rağmen beynelmilel bir kanun yazarı olarak görünüyor. Beyan ettiği fikirler partinin hareket hattından esaslı bir inhiraf kaydediyor.

Teknik noktainazardan Derogy'nin bize rağmen çocuklar kitabı bir sağlık ve nüfus istatistikleri mütehassısı veya doktordan ziyade bir gazeteci olduğu işaretini ihtiva ediyor. Müellif nüfus istatistiklerine ait ve tıbbî birçok sayıda teknik hatalar yapıyor. Sık sık temiz yüreklidir. Âlimâne bir çalışmadan ümit edilen ciddi tenkitler yapar. Meselâ çocuk düşürmelerden mütevellit olarak yılda 10.000 ilâ 60.000 kadının öldüğünü tahmin eder. Fakat Fransız istatistiklerindeki ölüm nisbeti bunu göstermez, 1954 de 15 - 44 yaşında bulunan 12.400 kadın muhtelif sebeplerden dolayı ölmüştür.

Kitap ilimden mahrum olduğu halde tesadüfi mantıkî ses fısıltılarından ve sert tahlillerden fazlasını ihtiva etmez. Kitap yarı tetkiklerle mevcut çocuk düşürme korkularını, alkolizmi, akıl hastalıklarını, fuhşu ve saireyi açıklar. Hepsi doğrudan doğruya çocuk düşürme ve do-

ğum kontroluna ait makul bir politikanın mevcut olmaması ile alakalı sonuçlardır. Kitap Fransa'da çocuk düşürme ve istekli doğum tahditlerinin tarihçesinden ve çocuk düşürmeğe ve doğum kontroluna muhalif kanunların gelişmesinden bahseder. Bu, mazinin tezyik edici usulleriyle tesirsiz, bir münakaşa ile takip olunmuştur. Ve Derogy aynı devre zarfında tahmin edilen çocuk düşürmeler sayısına karşı kanuna göre dâva ve mahkûmiyet istatistiklerini beyan eder.

Derogy son olarak çocuk düşürme sahasında Sovyet Rusya'nın siyasetini ele alır. Burada komünist temayülü aşikârdır. 1936 - 1955 devresi zarfında Rusyada çocuk düşürme kanun dışı sayıldığı zaman Sovyet sahalarında İktisadî zorluğun —ona göre çocuk düşürmede esaslı muharrik kuvvet— bertaraf olduğunu, böylece çocuk düşürmelere zaruret olmadığı iddia eder. O Sovyet Rusya'da 1955 de çocuk düşürme kliniklerinin meşruiyetinin orada hiçbir nüfus problemi mevcut olmadığı hususundaki Sovyet beyanını inkâr etmediğinde İsrar eder.

(Sovyet Hükümeti çocuk düşürmeleri hiçbir tarzda teşvik etmez. Fakat nüfusun kâfi derecede yetişmiş olduğunu, müsait analık şartlarının kâfi derecede emniyet altına alındığını ve çocuklara kâfi derecede ihtimam olduğunu, bunların onore edildiklerini bu sahada bütün taziyk edici hareketlerin faydasız olduğunu kabul eder.)

Kitap İngiltere, İsveç ve Birleşik Devletler dahil, dünyanın bazı kısımlarında doğum kontrolü ve plânlı velilik hareketinin tarihçesi ile gelişmesini gözden geçiriyor. 1920 ve 1939 Fransız kanunlarının geçişini ihata eden şartları tetkik ettikten sonra Derogy üç büyük sahadaki doğum kontrolü tenkitlerini cevaplandırmayı üzerine alıyor. Katolik kilisesi, tıbbî meslek ve sağlık ve nüfus istatistikleri mesleği. Ümit olduğu gibi dinî itirazlara karşı cevabı çetin ve tesirlidir. Kilisenin tasvip ettiği düzgün hareketli usulden başlayarak kilisenin doğumları kontrol etmek için bu tek usulü tasvip edip, diğer bütün usulleri tasvip etmemesinin mantıken ve ahlâken arzettiği müşkilâtı gösteriyor. Tıbbî itirazlara karşı münakaşası zayıftır. (Artışa engel olma) dediği gebe kalmaya mâni olma itirazım ortadan kaldırmayı tasarladığı zaman sade samandan bir adamı yere devirmeyi tasarladığı görülüyor. Doğum kontroluna karşı sağlık ve nüfus istatistikleri mütehasıslarının itirazlarının münakaşasında Derogy biraz daha dikkatli oluyor. O, istatistik mütehasısları doğum kontroluna karşı 2 itiraza sahiptirler, diyor. Düşük bir doğum nisbeti daha zayıf bir nüfus kalitesi neticesi vücuda getirilecektir. Birinci itiraza cevabında Derogy Fransa'da bildirilen çocuk düşürme ve doğum kontrolü tatbikatının çoğunun daha az kadın ölüm-

leri ile neticeleneceğini ve çocuk düşürücü ilaçların kullanılmasından sonra daha az kısırlık vücut bulacağını söylüyor. Bütün ölenlerle kısır kalanların çocuk düşüren kadınların % 25 i kadar yüksek olduğunu söylüyor. O tam neticenin düşük doğum nisbetinden daha yüksek bir doğum nisbeti olacağına inanıyor. Eğer nüfusta çocuklara sahip olmanın değer taşıdığı fikri yerleşirse ve eğer annelere ve çocuklara ihtimam için elverişli tedbirler alınırsa doğum nisbetinin yükseleceğini beyan ediyor. 1932 den 1950 ye kadar Birleşik Devletler, Hollanda, İngiltere, İsviçre, İsveç ve Fransa'da normal artış istatistiklerinin Fransanın doğum nisbetinin tazyik edici usullerle bu devre zarfında 6 memleketin her hangi birisindeki doğum nisbetinden daha aşağı olduğunu gösterdiğini söylüyor.

Beşerî neticeleri ihtiva eden sağlık ve nüfus istatistiklerine ait —daha aşağı sınıflardan ziyade, daha yüksek sınıflara faydalı böyle usullerin malûm olduğu zamandanberi doğum kontrolünün nüfusun müstakbel kalitesini bozacağı— itirazına gelince Derogy lüzumlu kolaylıklar gösterildiği takdirde daha aşağı sınıfların plânlı veliliği sür'atli olarak kabul edeceklerini, mevcut doğumların muvazenesinin işçilerin fazla çocukları ile bozulmayacağını ve bilâkis işçilerin şimdikinden daha az çocuklara sahip olacaklarını cevaben bildiriyor.

Derogy dâvasını birkaç memlekette şimdi kullanılan doğum kontrolü usullerini hülâsa ederek bitiriyor. Vaziyetini fazla doğuma muhalif olmadığını fakat annelerin saadeti taraftarı olduğunu beyanla telhis ediyor. Programının fert ve aile arasındaki bağda kadınların hürriyetine teveccüh ettiğini, bu mes'ut fert ve ailelerin sırası ile daha büyük olan cemiyet ve millet için faydalı olacağını ve hükümetin mes'uliyet zincirinin fert ve aileninki kadar olmadığını, hükümet mes'uliyetinin fert ve ailenin sıhhati için olduğunu ileri sürüyor. Dr. Weill Halle'den bahsederek derhal doktorların cinsî meseleler hakkında tavsiyede bulunmalarına ve icabında gebeliğe mâni olucu reçete yazmalarına müsaade edecek bir program teklif ediyor. Aynı zamanda cinsî terbiye ve plânlı velilik için uzun vâdeli bir programı müdafaa ediyor.

THOREZ VE DEROGY

Derogy'nin kitabının hedeflerinden biri, doğum kontrolü ile alâkalı komünistlere ait cari ahlâkiyatı değiştirmeye çalışmak olabilir mi idi? Derogy kitabının bir kopyasını (yalnız komünizm tarafından elde edilecek olan kadınların hürriyetine mütevazi bir şekilde yardım edeceği ümi-

diyle derkenar yazısını yazarak Fransız Komünist Partisi Başkanı Maurice Thorez'e takdim etti.

Thorez hemen münakaşaya iştirak etti. Derogy'e yazdığı açık mektubu gündelik komünist L'Humanite'de 2 Mayıs'ta neşredilmişti. Mektupta Derogy'nin tekliflerinin ne kadınların hürriyetini temin edeceğini, ne de komünizme yardım edeceğini iddia ediyor. Thorez delilini Malthus'a karşı Marx, Engels, Lenin'in an'anevî vaziyetlerinde ortaya attı. Herhalde komünistlere ait İçtimaî ıslahat çocuk yetiştiren bazı ailelerin içinde buldukları şimdiki sefaleti görüp gözetecektir. Thorez, Lenin'den naklediyor :

(Orta sınıf istikbalinden ümidini kesiyor ve doğumları tahdit etmekte bir kurtuluş arıyor, işçi kendi sınıfının muzaffer olacağını biliyor. Böylece o yeni Malthusyenizmin mutlak düşmanıdır. Çocuklarının daha mes'ut olması için mücadele ediyor ve mücadeleleri ile kendi muzafferiyetini hazırlıyor.)

Thorez, Derogy'nin teklif ettiği programın genç çiftlerin yerleştirilmesi ve annelere ihtimam olunması için tedbir bulmadığını, işçi sınıfının mazide anneler ve çocuklar için kazandığı aile payları ile diğer avantajları kaldırmaya veya azaltmaya temayül ettiğini göstererek hücumuna devam ediyor. Thorez burada tehlikeli bir surette ailevi ferdiyetçilik noktai nazarına yaklaşmaktadır. Ve çocuk düşürmelerin sebebinin İçtimaî şartlar olduğunu ve kadınların çocuk düşürme klinikleri ile değil, fakat, İçtimaî inkilâpla kurtulacaklarını, Fransız Komünist Partisinin millet kadar işçi sınıfına karşı mes'uliyeti olduğunu müdafaa eden Komünist Partisinin (kadın, anneliği refüze etmek hakkını haiz değildir) sözlerini söyleyerek, böyle karışıklıkları düzeltmek için acele ediyor.

Thorez, bilâhara, doğum kontrolü meselesini L'Humanite'de 11 Mayıs'ta neşredilen Fransız Komünist Partisi Merkez Komitesinin 2 sayfalık bir raporunda tekrar gözden geçirdi. Thorez bu raporda, Derogy'ye yazdığı bir taraflı yazıya cevap olarak yalnız 6 mektup almış olduğundan şikâyet etti. Bunların hepsi Komünist Partisi âzalarından idiler ki, bunlar ; 1 — işçi sınıfından değildiler, 2 — Neo Malthüsyenizmin tatbikatçılarına muhaliftiler ve 3 — Doğrudan doğruya çalışan sınıfa ve komünizm noktai nazarının millî alâkasına muhalif şahsî noktai nazar sahibi idiler. Thorez 1936 dan evvel Sovyet siyasetindeki muvakkat değişme için özür dileyerek kontrol edilmiş doğumlara ait Sovyet ahlâkiyatını tekrar münakaşa ediyor. Bu devre zarfında doğumların tahdidini müdafaa etmekle komünizmin hata yapmış olduğunu ve o zamandanberi hayatı düzeltilmiş olduğunu söylüyor. Doğum kontrolünün millete ve işçi

sınıfına karşı mes'uliyet kabul etmediğini söyleyerek anarşiye ait olarak vasıflandırıyor. Çocuk düşürme ve gebeliğe mâni olmak kolaylıkları olmayan yerlerde mevcut ferdî vaziyetlerin hakikî güçlükler yaratabileceğini kabul ve itiraf ediyor ve fakat Komünist Partisinin bu gibi haller için bir hal tarzına malik olduğunu iddia ediyor.

Thorez, Fransız Komünist Partisinin tedavi maksadına matuf ve İçtimaî sebeplerle çocuk düşürme imkânını hazırlayan İçtimaî yardım ödeyecek bir kanunu arzu ettiğini ilk defa beyan ediyor.

THOREZ VE Dr. WEILL HALLE

Derogy bu mektubu cevaplandırmadı fakat, Dr. Weill Halle, Thorez'e haftalık France Observateur'da 10 Mayıs'ta basılan bir açık mektupla cevap verdi. Thorez'in (böyle kabaca ifade edilmiş, tamamiyle kat'i bir vaziyet) ine itiraz etti ve Derogy'nin kitabının hakikaten Lenin'i inkâr etmediğini beyan etti. O, Lenin'in şüphesiz kapitalist hastalıkların daha çirkinini tevlide hizmet eden şu kanunların tanzimini istediğini beyan etti. O, Thorez'in kendisini doğum kontrolü üzerinde muktadir bir salahiyet addetmediğini, çünkü doktor olmadığını ve ikinci olarak gebelik hâdisesi ile karşı karşıya gelen talihsiz Fransız kadınlarının ihtiyaç ve arzuları ile ünsiyet peyda etmediğini kuvvetli bir şekilde imâ etti. Bu kadınların sadık bir surette Derogy'nin delillerine yardım ettiklerini beyan etti. Dr. Weill Halle, Thorez'i Fransız doğum kontrolü mevzuatını tekrar gözden geçirmek cinsiyet ve veliliğin bütün vaziyetleri üzerinde umumî bir terbiye programı tesis etmek üzere açılacak bir kampanyada birleşmeye teşvik etti.

Thorez'in Dr. Weill Halle'ye cevabı L'Humanite'nin başmakalesinde 18 Mayıs'ta görüldü : (Komünist Partinin Neo Malthüsyenizme yazılı muhalefeti) Thorez Fransız cemiyetinde bir komünist değdi, İçtimaî durumu yüksek bir doktora hitap ettiğinden cevabı Derogy'e yazdığı mektuptan biraz farklı tonda idi. Thorez hata eden bir parti âzasını Derogy'i tekdir için Fransız Komünist Partisinin umumî kâtibi olarak hakkım müdafaa etti. O daha sonra doğum kontrolü hakkında Lenin'in beyanlarının bir izahını yaptı ve Lenin'in gebeliğe mâni olmayı değil, serbest çocuk düşürmeyi müdafaa ettiğini izah etti. Thorez'e göre Lenin, bütün çocuk düşürme kanunlarının kaldırılmasını istedi. Fakat, ne o Malthüsyenizm demek olan gebe kalmaya mâni olma için bir usule sahip değildi. Doğrusu Lenin kontrol edilmiş doğumların mutlak düşmanı idi. Thorez, Lenin zamanındaki anarşistlerin madde ferdiyetçiliği

müşahede ettiklerini, fakat milletin ve işçi sınıfının menfaatlarından ferdiyetçilerin menfaatlarının karışık olduğu zamandanberi onların ha: ta ettiklerini beyan etti. Her hangi bir doğumda alâkalı üç taraf vardır. Erkek, kadın ve cemiyet...

Dr. Weill Halle Fransız tıp mesleği namına kendisinin ve Derogy'nin verdiği program dahilinde konuşur görünüyor. Neticede Thorez bütün Fransız komünist doktorlarına bir beyanname göndererek bu yeni doğum kontrolü dalâleti hakkında açıklamada bulunmalarını istemişti. Sonradan Le Monde tarafından iktibas edilen bir komünist doktorun imzasız cevabı Liberation'da basıldı. Bu doktor, doktorların doğum kontrolünü hıfzıssıhhaya mâni olucu addettiklerini, her vaziyeti nüfus siyasetinin bir kısmından ziyade, bir ferdî mesele olarak tetkik etmekte olduklarını kuvvetle beyan etti. O, 1920 tarihli sert kanunun kaldırılmasının ferdî hallerde alâkalı doktoru basirete dönmeğe sevk edeceğini yazdı. Doktor, ne Thorez'in karısı Jeannette Vermeersch'in işa programının ne de bizzat Thorez tarafından Derogy'yi tenkidinin büyük ekseriyetle doğum taraftarı olan ve böyle kalmaya niyetli olan doktorlar üzerinde her hangi bir tesir yapmayacağını söyledi.

POLİTİKACILAR KANUNLARDA LİBERAL DEĞİŞİKLİKLER TEKLİF EDİYORLAR

Bu münakaşa süresince halkın fikrini hisseden veya hissettiklerini sanan politikacılar, dâvayı ele almaya başladılar. Derogy'nin şefi Liberation'un sahibi Marquis Emmamel d'Astiör de la Vigerie ve diğer terakkiperver iki mebus Derogy'nin tekliflerinden çoğunu cemedan bir kanunu Meclise sundular. Charles Hernu tarafından idare olunan birkaç radikal mebus benzer bir kanun teklif ettiler.

Komünist parti tevazula kendi teklifini Meclise sundu, kanun teklifinin şefi Jeannette Vermeersch idi. Diğer 9 komünist mebusla birleşmişti. 3 kadın ve 6 erkek, 26 Mayıs'ta L'Humanite kanuna ve mukaddemesine bir kaç pusluk yetmiş sütun ve bütün bir sayfa başlığı tahsis etti : (Çocuk dürmelerin önüne geçilmesine riyakâr şekilde çalışan orta sınıfa karşı annelerin hakkı için komünist parti tarafından bir kanun teklifi) Mukaddeme beyanının önsözü komünist partiyi filozofların ve XVIII. Asır cumhuriyetçilerinin an'anevî mirasçısı olarak tasvir ediyor. Diderot sayılar ve kuvvette, Condorcet halkın sayısının artmasına yardım eder İlmî terakkiyatta, Saint Just'un fakir sefaletinin bir imti-

yatalı sınıfın mevcudiyetinin neticesi olduğu noktai nazarı. Mukaddeme devam ediyor. Muhafız olan Mathus ilmi sosyalizm tarafından tekdüz oldu. Yeni doğum kontrolü mes'uliyete sahip olmayanlar namına mes'uliyet sahiplerinin kurtarılması için yapılmış eski basit teşebbüstür. Fransa'da çok çocuk düşürüldüğü bilinmektedir. Fakat bu çocuklara sahip olmak arzusunun yokluğundan doğmuş bir netice değildir'. Mes'ut annelik prensibi kabul edilmiştir. Çocuk düşürmelerin sebebi iktisadidir. Fakir, çocuk yetiştirmeğe muktedir değildir. Bir kadın için çocuklara sahip olmayı reddetmenin suç olmaması lâzımdır. Fakat doğum kontrolüne karşı tekrar teyid olunmuş bir muhalefet vardır. Bazı hallerde çocuk düşürmenin bir tedavi olarak düşünülmesi lâzımdır.

Kanun teklifi; 1 — 30/ Temmuz/1920 kanununun ilgasını, 2 — Ceza. Kanununun 317 inci paragrafının üçüncü maddesinin ilgasını, 3 — Mütihazsız olmayan bütün çocuk düşürücülerine ve kendi kendine çocuk düşüren kadınlara umumî af temini, 4 — Şayet üç veya daha fazla çocuklu kadınlardan sıhhati fena olanların şartları İctimaî vaziyet teşkil ediyorsa (bu, İktisadî ve İctimaî güçlükleri ifade eder) çocuk düşürmelere müsaadeyi, 5 — Gebelikleri İctimaî bir vaziyete taallük eden tek kadınların çocuk düşürmelerine müsaadeyi temin edecektir. Kanun teklifi doktorlardan, işçi üyelerden ve kadın guruplarından teşkil olunmuş bir komisyonun (temsilî nüfus komisyonu) ve birkaç başkasının çocuk düşürmelere ne zaman müsaade olunacağını ve hangi çocuk düşürmelerine İctimaî yardım ödeneceğini tesbit etmesini temin ediyor.

Komünistlerin bu teklifi Weill Halle - Derogy programından bidayette mahkûm edilen doğum kontrolü tatbikatı bahsinde ayrılıyor, ihtilâfin yarattığı mevcut İctimaî rahatsızlık havası üzerinde bu çocuk düşürme hakkında komünistlerin durumunu izah ediyor. Ve ihtilâfin yarattığı mevcut İctimaî rahatsızlık havası üzerine kapitalize edilen açık bir teşebbüstür. Yüksek derecedeki çocuk düşürmelerden mütevellit ölümlere ve kısırlığa mâni olmaya karşı Fransız münevver annesine ve cari tıbbî noktai nazara uygun kontrol edilmiş tedavi kolaylıkları, ihtisaslı çocuk düşürme tekrar gözden geçiriliyor.

BİR PERİŞANLIK PARADOKSU BU NE DEMEKTİR

Nüfus meselesine nazaran bu gün dünyada baştanbaşa mevcut olan şaşkınlık hissi, Fransa'da mes'ut annelik ihtilâfinin şiddetini gösteriyor. Kısaca bu şaşkınlık ferdiyetçilerden çoğunu tam karşılamadıkları insanlı-

ğa ait olayların hakikati tarafından tevhit olunmuştur. Bu ihtizarı tetkik ederek D. J. C. Flugel, önce cinsî memnuiyetin âlemşümül mevcudiyetini —ki, bir veya diğer şekilde bütün insan cemiyetlerinin ve şüphesiz garp kültürümüzle en az gelişmiş olanların görünüşüdür— beşeriyetin Malthus'un prensiplerine karşı kabul ettiği birbirine zıt hislerin durumunda biraz acaip rol oynayan cinsî bakımdan hasıl olan ruhî anlaşmazlıklarla birlikte nazarı dikkata aldı ve her hangi birisi buna bütün makul ve insaniyetli nüfus siyasetlerinin inkişafı meselesini katabilir. Flugel aynı zamanda bir yasağın iki harekete delâlet ettiğini kaydediyor —(Bir iğrenme hareketi veya cazibe ve arzuyu kaplayan bir yasak— çünkü insanlar hiç bir kimsenin ifasına tahrik etmediği hareketlere mâni olunmasından ıstırap duymazlar.)

Bertrand Russell küçük aile örneği garp dünyasının beşer terbiyesi inkılabına yaptığı en büyük iştiraktır, demiştir. Bu örnek Fransa'da XVIII. Asrın bir zamanında hatta Şimali Avrupa memleketlerinde teessüs etmeden evvel vücut bulmaya başladı ve modern Fransa'nın örneği olarak mevkiini muhafaza etti. Modern demokrasi —ki, farazi olarak halkın arzusunu aksettiren hükümet şekli— keza Fransa'da XVIII. Asır bidayetinde başlamıştır. Uzun zaman Fransız filozofları içtimai mukaveleyi insanın hükümetin yarattığından ziyade, yaratıcı gibi görünmesi fikrini ileri sürdüler. Böyle fikirler Amerikan ihtilâli için geriden geriye fikirleri besleyen Thomas Paine'e ve risale yazarlarına ilham verdi.

Halkın reyî ile seçilen modern Fransa Hükümeti mefhuz olarak halkın arzusunu infaz etmek vekâletini haizdir. Fakat istatistikleri tetkikten ihtiraz hükümetin nüfus siyasetine aksettirilmişdir. Bu siyaset halkın temsilcileri tarafından yapılan kanunlardakinin tamamen aksine halkın çoğu tarafından ailelerin plânlanması için verdikleri kararlarda açıklandığı veçhile cereyan etmektedir. Komünist Partinin vaziyeti hayattaki nüfus vak'aları ile karşılaşmaktan kaçınmak suretiyle yaratılan daha ziyade birbirine zıt fikirlerle işaret olunmuştur. Âlemşümül terbiyenin yardımcı olan insan ailesine karşı her hangi bir totaliter rejimin hissettiği vaziyet daha fazla karışıktır. Aile, an'aneleri muhafaza etmesi dolayısıyla totaliter hükümetin düşmanıdır. Bununla beraber, hükümet vatandaşları ihtiva etmesi sebebiyle aileyi kaldıramaz. Rus ihtilâlinde beri Komünist Partinin siyaseti zıt ihtiyaçların husule getirdiği zıt fikirleri aksettirdi. Parti Başkanı Thorez'in vaziyeti açıkça Marxizm nazariyatçısını taklittir. O, çocuk düşürmeğe müsamaha etmekle ve doğum kontrolünü işfa etmekle —Moskova'nın yeni bir beyanını, faşist yamyamlardan nefret eden insan uydurmasını iktibas etmek için— Marxim'-

in cinsiyet yasağı üzerine bina edildiğini sonradan Fiorell O La Guardia'ya tarzileriyle ilham ediyor.

İnhirafçı Jacques Derogy'nin vaziyeti o kadar vazıf bir şekilde tasvib olunmamıştır. O doğrudan doğruya parti siyasetine aykırı bir programı kasten mi tavsiye etmiştir. Yahut partinin aykırı düşüncesine ait durumunu tashih etmeğe yöneltmiş ve şişirilmiş bir deneme (isyan) mıdır ?

Dr. Marie Andree Lagroua Weill Halle'nin durumu doğum kontroluna karşı tazyik edici mevzuatın Fransa'da doğum nisbetinin artırılması hedefini elde etmeğe muvaffak olamadığına ve bunun yerine bir ıstırap ve cürüm bataklığı meydana getirdiğine inanan bir nisaiye mütehassısı, bir feminist ve bir insanîyet perveri andırıyor. O şimdiki halde Fransız kadınları ve ailesi için artan merhametsizlik ve insafsızlıkları tashih etmek için plânlı aile hareketi arkasından büyük bir cehitle sürüklendi.

Bu acaip aykırı düşünce perişanlığı ve şaşkınlığı arasında bir hakikat vazıf olarak ortaya çıkıyor. Herhangi bir millette küçük aile örneğini yerleştirmek arzusu halkta kuvvetli olarak mevcutsa buna ait usuller bulunabilir. Bu tarzda dünyada baştanbaşa geliştirilen usuller tamamiyle değişiktirler. Bunlar sıkıcı kanunların menfi hilelerini ihtiva ederler. Fransa'da olduğu gibi, geç evlenme İrlanda'da olduğu gibi, çocuk düşürmeği kanunileştiren uygun tedbirler, Japonya'da olduğu gibi ve ahlâkî mevzuatın adlî müsamahalarla gevşetilmesi, Birleşik Devletlerde olduğu gibi. Orada 1873 den beri hâlâ değişmeyen nizamnameler vardır. Bu bir kelime ile cinsiyet yasağını —belki bu günün nüfus meselesine makul şekilde yaklaşmaya en kuvvetli mânidir— ve bir çok memleketlerde artan bir şekilde tetkike arzolan bazı acaip heyûlâların hasıl olmasını ifade eder. Doğrusu teşvik edilmekte olan bu gibi meselelere daha İnsanî ve makul bir şekilde yaklaşılması için artan bir istek vardır.

**MİLLETLERARASI İDARİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ 1957
YUVARLAK MASA / OPATİJE HAZİRAN 20 - 25**

Mevzu No. : 1 — Daha büyük makamlardan, kendilerine bağlı olmayan daha küçük makamlara ve daha küçük makamlardan büyüklerine salâhiyet devriyle ilgili şimdiki temayüller.

Çeviren :
Tarık ÖLMEZOĞLU

20 Haziran toplantısı, saat : 11,30

Toplantıya katılanlara dağıtılmış olan çalışma programı gereğince mevzuun açıklanmasını raportörden rica eden Alman Federal Cumhuriyetinden Mr. Hans Reschke'nin Başkanlığında oturum açıldı.

Raportör İngiltere'den Mr. Brian Shapman : «Ademi Merkeziyet - decentralisation», «tevsii mezuniyet - deconsentration» ve «salâhiyetin devri - devolution of power» tabirlerinin Fransız ve İngiliz dillerindeki farklı mânalarından doğan karışıklıklar sebebiyle muhtelif millî raporlarda mevzua aynı vüsat ve ehemmiyetin verilmediğini söylemiştir. Bu itibarla raporunun sonuna bu tabirlerin her biri için standart tarifler eklenmiştir.

Bu tarif tasarıları, faydalı olmakla beraber, yalnız hukukî sistemler arasında değil, muhtelif memleketler arasında da son derece değişik şekiller alan bir hâdisenin mudilliğini gidermeyi yine mümkün kılamayacağını bildirmiş, fakat güçlüğü gidermek için, tatbiki kabil bir vesika (workong document) olarak, Fransız Prof. Drago tarafından teklif olunan âmme hizmetleri tasnifinin tadil edilmiş şeklinin kabulünü tavsiye etmiştir. Bununla beraber, salâhiyetin devri mevzuunda daha geniş münakaşaya yer verilmesinin ve muhtelif memleketlerde görülen temayüllerin tetkik edilmesinin arzuya şayan olduğunu demecinde belirtmiştir. Bu maksatla, memleketler 3 guruba ayrılabilir diyerek, her gurup hakkında şu izahatı vermiştir :

«a. İngiliz camiası (Common Law) memleketlerinde fiilen salâhiyet devirleri yapan İktisadî ve İçtimai bünyeli müesseselerin sayısın-

da devamlı bir artış görülür. Avustralya ve Kanada raporlarında bu nevi birçok misaller zikredilmiştir.

b. İdarî Hukuk Sistemi memleketlerinde, bilhassa Fransa'da, aynı temayül göze çarpar. Bu memlekette, diğer birçoklarında olduğu gibi, işler daha da ileri gitmiş ve büyük ölçüde değişik statülü müesseselere doğru gelişen bir hareketle birlikte bir nevi değişik kılıklı (gizli, üstü örtülü) salâhiyet devri yer almıştır. Şartların zorladığı tatbikat fiilen kanunların sınırlarını aşmıştır. Belçika son (Mart 1954) kanunları ve Mısır bu sahadaki gayretleri sistemleşirmiş veya rasyonel hale koymuştur, diğer memleketlerde de muhakkak aynı ihtiyaç hissedilmiştir.

c. Sosyalist memleketlerde, Polonya, Yugoslavya ve bilhassa Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği raporlarında çok açık olarak gösterildiği üzere, salâhiyet devri meselesi hususî bir şekil almıştır. Ortaya attıkları meseleler muhakkak ki derinliğine ve genişliğine tetkik edilmelidir. Bununla beraber, o meselelerin yanı başında, istisnasız olarak diğer memleketlerin çoğunda ortaya çıkan umumî meseleler de faydalı bir şekilde incelenmelidir. Dokümanın sonunda dört başlık altında bu umumî meseleler hülâsa edilmeye çalışılmıştır. Salâhiyetin devriyle ilgili umumî temayüller, şimdi zikredilen umumî meseleden önce, toplantıda münakaşa olunmalıdır.»

Mr. Chapman'ın yüksek derecede ilgi çeken raporunu öven Fransa'dan Mr. Henry Puget'ye göre : «Ele alınan mevzu, klâsik olmakla beraber, yeni hususiyetler arzeden meseleler arasından seçilmiştir. Ancak salâhiyet devrinin, en geniş anlamında, ne dereceye kadar yer aldığı araştırılmalıdır. İdare olunan şahısların menfaatlarının merkezî hükümet ile mahallî veya bölge idareleri arasında muvazenesi esaslı bir mesele olarak çok zaman önce ortaya çıkmıştır. Zaman zaman merkeziyete ve ademî merkeziyete meyleden muvazenenin tarihî seyri gözden geçirilmelidir. Salâhiyetlerin ademî merkezileşmesi, XX. Asırda İktisadî ve İctimaî tekâmülün bir neticesi olarak yeni bir şekil almıştır. An'anevî Liberal devlet usul ve tatbikatı tarihe karışmış ve her hususta ayrı nizamları ile yeni bir idare şekline, ihtisaslaşmış bir İktisadî muhite salâhiyetler devredilmiştir. Bu nev'i salâhiyetler devri, önceden düşünülmüş bir plân veya tasarıya dayanmaksızın, şartların zorlaşmasıyla meydana gelmiş ve yayılmıştır. Bütün dünyada müşahede olunan salâhiyetlerin devri hâdisesinin hakikî ehemmiyetinin de tâyin edilmesi gerekeceği cihetle, sadece tasnifler ve ayrımlar yapmak, kıymetli olmakla beraber, kâfi değildir. Dikkate değer fayda ve mahzurları da tet-

kik olunmalıdır. Lehte olarak belirtilmelidir ki, salâhiyetlerin devri yetkili makamların halkla daha yakından temasa getirmiş ve bazı iktisadi, sınai veya İçtimai hizmetlerin daha yumuşak ve elverişli bir şekilde idaresini sağlamıştır. An'anevî sınırlar dışında gelişen salâhiyet devri ise mahzurlu olmuştur. Başta, mahallî haksız hükümlere yol açmış, partizanlığı teşkil etmiş ve devletin birliğini zedelemiştir. Bir bakıma, iyi anlaşılmalı ve muvazeneli bir merkezîyet daha mülayim ve daha mesut gelişmeler sağlayabilir. Bundan başka, gözden uzak tutulmaması gereken bir vakıa da salâhiyetlerin devri umumî muhasebeyi ilgilendiren sıkı ve an'anevî kaide veya nizamların gevşetilmesi yüzünden, kötüyü kullanılabilen bir serbesti yoluyla, malî israfı sürükleyebilir. Keza, bu gibi salâhiyetlerin devri merkezî kudrette bir zayıflama mânasına gelir. Müsbet ve menfî neticeleri iyi tartılmak ve salâhiyetin devri hususunda, şüphesiz en akıllıca yol, devlet ile vatandaşların menfaatları ve yukarıda belirtilen tehlike ve faydaları arasında bir muvazene tesis ve muhafaza imkânları araştırılmalıdır.»

Polonya'dan Mr. Mieczyslaw Kowalik memleketinde salâhiyetlerin devrinin geçirdiği safhalar hakkında kısa bir açıklamada bulunarak raporunu şöyle tamamladı : «Birinci safhasında merkezîyetçilik Sosyalist rejimi müessesesinin büyük ölçüde gelişmesine hizmet etmiştir. Fakat eskiden edinilmiş taahhütlerle sınırlı salâhiyetler devri ve ademi merkezîyeti de içine alan sakat düzen kendini sür'atle açığa vurdu. İkinci safhasında, salâhiyetlerin devrine daha geniş ölçüde tesir edecek bir takım kanunî tedbirler alındı. Bu tedbirler, elde edilen tecrübe ile bir arada, usullerin tedricî İslahını sağladı ve böylece Vekiller Heyeti, doğrudan doğruya karar almaksızın, verdiği talimatın yerine getirilmesini nezaret ve murakabe suretiyle işleri koordine etti ve mahallî makamların çalışmalarını düzenledi. Hakikaten, Mr. Puget'nin belirttiği üzere, yine bu hususta sağlanması gereken bir muvazene vardı, fakat bu, heyet halinde ve ferdî kararlar arasında idi. Üçüncü safhada, 1956 yılında kendiliğinden husule gelen bir hareket neticesinde, bilhassa hürriyet hareketi ile, teşebbüslere yeni bir salâhiyetlerin devri ameliyesi başladı. Polonya raporu, o muhitte yer almakta olan umumî tekâmülün açıkça göstermiştir.»

Yugoslavya'dan Mr. Lado Vavtetic'in kanaatine göre : «memleketinde salâhiyetlerin devri meselesi iki zaviyeden tetkik edilebilir; Birincisi Federal makamlardan daha aşağı makamlara salâhiyetlerin devridir. Bu çeşit devir, sadece teknik değil, aynı zamanda, memleketin raporunda belirtildiği üzere, siyasi ve İçtimai mahiyettedir. Diğeri ise, muhtelif nevi teşkilâtlara salâhiyetlerin devridir ki, bu bir muhtariyet

meselesidir. Yugoslavya'da 1950 yılındanberi bu cereyan bilhassa mühimdir. İdarî teşkilâtlar, müstakil teşkilâtların ellerindeki içtimai idareye devletlerin doğrudan doğruya müdahalesini mümkün merteye bertaraf eden, demokratik bir Sosyalizme doğru yönelmektedir. Bir ara Bürokratik gecikme tehlikesi başgöstermişti, fakat âmme hizmetlerinin idaresinde bu salâhiyetlerin tatbikına katılanların devamlı artışıyla bu gecikme önlenmiştir.»

Toplantıya saat 12,30 da ara verildi ve saat 15,30 da tekrar başlandı.

Alman Federal Cumhuriyetinden Hans Reschke'nin başkanlığında oturum tekrar açıldı ve münakaşanın bir icmali yapıldı.

Başkan, Millî raporlardaki vakıalara dayanan bilgilerin teksir edilerek dokümana eklendiğini ve dolayısıyla konuşanların o bilgileri tekrarlamamalarını, bununla beraber, bunun lüzumlu izahlarda bulunulmayacağı mânasına alınmamasını belirtti.

Raportör, Mr. Brian Chapman, dedi ki ; «Birinci toplantıda ilgi çekici birçok demeçlerle salâhiyetlerin devri sahasında bilgi edinildi. Umumî mesele müteakip günde mütalâa edileceği cihetle münakaşa faydalı bir şekilde o sahaya hasrolunmalıdır. Tatbikatta, sadece üst makamlardan daha aşağı makamlara yapılan salâhiyetlerin devri dikkate alınmalıdır, çünkü merkezî makamlara yapılan devirler nadirdir, yalnız bir millî raporda zikredilmiş bulunmaktadır ki, o da Alman Federal Cumhuriyetinde zabıta salâhiyetlerinin devridir.»

Portekizden Mr. Antonio Pedrosa Pires de Lima memleketinde, bilhassa mahallî seviyede, uygun görülen hizmetlerin ifasında devletin halkı işbirliğine dâvet ettiği salâhiyet devri meselesini şöylece özetledi : «Aynı esas, Portekiz raporunda sıralanan diğer bir çok âmme menfaati teşekkülleri için de câridir. Bu, mahallî menfaatlarla işbirliği unsurlarından birisi olarak özel bir devlet anlayışının neticesidir. Bununla beraber, bu teşekküllerin murakabesi ile ilgili hususlarda devlet otoritesi muhafaza olduğu için, salâhiyetlerin sınırlanmış bir devri bahis mevzuudur. Mr. Puget'nin çok doğru olarak belirttiği üzere, muhtelif temayüller arasında bir muvazene sağlama meselesi vardır, zorluk da âmme kudretinin makul hadde tutmak için en elverişli hâl çaresini bulmaktadır.»

Polonya'dan Mister Maurycy Jaroszynski'ye göre ; «Salâhiyetlerin devri muhtelif memleketlerde mahiyet ve mâna bakımından değişmektedir. Sosyalist devlette, Proletarya diktatörlüğünün merkezîyetçiliğın tasfiyesi hususunda, zarurî kıldığı kaçınılmaz ve lüzumlu temayülün

neticesidir. Bir zaman geldi ki merkezîyetçiliğin o şekli sosyalizme zararlı oldu ve salâhiyetlerin devrine müracaat edildi. Müşahede olunmalıdır ki, 3 Sosyalist memleket o yönde yer aldı, Yugoslavya bunlardan birincisidir ve çok ileri gitmiştir. Polonya ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği de aynı yolu takip etmiştir. Sonuncusu da Yüksek Sovyet Şûrası son oturumda İktisadî idarede salâhiyetlerin devrine dayanan bir ıslahat kabul etmiştir. Kabul edilen salâhiyet devri şekilleri, Sosyalist memleketlerde ihtiyaçlara ve şartlara göre değişiktir, fakat temayüller ve siyaset aynıdır. Açık bir netice olarak kısaltılabilir ki, muayyen bir gelişme seviyesine yükselen bir Sosyalist memlekette salâhiyetlerin devri hayatî ve kat'î bir zaruret halini almıştır. Bunun, bir tevsii mezuniyet değil, salâhiyetlerin ve kudretin ademi merkezileşmesi olduğunda şüphe yoktur. Sosyalist olmayan devletlerde, ademi merkezîyet meselesi mevcut devlet işlerinin ıslahından ibarettir ve, muhtelif makamlar arasında olduğu kadar, makamlarla halk arasında daha yakın münasebetleri tazammun eder. Sosyalist devletlerde, dâva başkadır. Salâhiyetlerin devri daha derin bir mâna taşır ve devlet teşkilâtında daha geniş tesiri olur. Sosyalizm, çalışan insanlar tarafından salâhiyet ve kudretin kullanılışı mânasına gelir ; sadece Parlâmentodaki temsilcileri vasıtasıyla değil, aynı zamanda doğrudan doğruya salâhiyetlerin devri mekanizmasıyla önce siyasî ve sonra idari olan iki unsurun konması suretiyle bu kudret veya salâhiyetin halk tarafından kullanılışı demektir. Kanunî sistemin aksettirdiği salâhiyet devri ademi merkezileşmiş teşkilâtlara verdiği muhtariyet (autonomy) derecesi bakımından asılsızdır. Binaenaleyh, Sosyalist memleketlerde salâhiyetlerin Demokratik devrinin elde edilmesinde, bir dereceye kadar, bir muvazene meselesi vardır.»

Liberya'dan muhterem Grigsby dedi ki ; «Salâhiyetlerin devri memleketinde umumî olmakla beraber, daima istenilen neticeleri vermemektedir. Akıllıca tatbik mevkiine konan salâhiyet devirlerinden, şimdiki işi Vekâlet idare işlerini ıslah olup, son derece tatmin edici şekilde çalışan Ziraat İstihsal Konseyi dahil, birçok misaller verilebilir. Aynı şey maden imtiyazları sahasına tatbik olunduğunda salâhiyetlerin devrinde pek iyi neticeler alınmıştır ve birçok benzeri misaller zikredilebilir. Halka daha büyük menfaat sağlayacağı anlaşıldığı zaman büyük makamlardan daha ehemmiyetsiz makamlara salâhiyet devri hususunda gittikçe büyüyen bir temayül vardır.»

İspanya'dan Miss Beatris Gonzales De Andin memleketinin raporuna ithal edilmeyen ve münakaşa edilmekte olan mevzuyla tesadüfî ilgisi bulunan iki husus hakkında, tevsii mezuniyet ve mahallî idare fa-

aliyetleri hakkında, şöyle bir açıklama yaptı : «Birinci sahada, mühim bir değişiklik yapılmakta ve hükümetin daha aşağı makamlara salahiyetlerinin devri hususunda vekillere bir yıllık mühlet tanıyacak bir kanun çıkmak üzere bulunmaktadır. Son mevzuatta görüldüğü üzere, salahiyetlerin devri konusunda İspanya'da tam bir ameliyeye intizar edilmektedir. Mahallî idare faaliyetlerinde tekâmül ise, başlangıçta sıkı bir merkezîyetçilikten bir ara bölgecilige kaçan geniş bir ademi merkezîyete doğru seyrettiği kısaca belirtilebilir. Kendi kendini idare hususunda artan gelişmeye muvazi olarak âmme hizmetleri icraatının da mahallî idarelere intikali yer almaktadır. Mahallî idare müesseselerindeki gelişme, ulaşılmaması güç bir seviyededir. Çünkü, İspanyol kanununda, salâhiyet çevresi veya sınırı bakımından bütün müracaat yolları bu hususlarda ekseriya elverişli olan İdarî kanunlara atf suretiyle yer vermiştir.»

Fransa'dan Mr. Olivier Roques'un düşüncesine göre : «Salahiyetlerin devrinde, devletin kudretiyle vatandaşların hürriyeti arasında bir muvazene tesisi için ahlâkî ve siyasî unsura yer ayırmalıdır. Salahiyetlerin ademi merkezîleşmesinde teklif edilen muvazene, diğer birçok şekiller arasında, salahiyetli makamların halkla daha yakından temasa geçmek isteğidir. Bu bakımdan Fransız kanununda, tevsii mevzuniyet (deconcentration) ile ademi merkezîyet (decentralisation) arasında çizilen farkın sadece nisbî, hatta tâli derecede, ehemmiyette olduğu görülür. Bu iki mefhum arasında, her hususta, muayyen bir ziddiyet veya birbirine uymama bahis mevzuu değildir. Müessir veya kifayetli idare isteği ve teknik ve pratik düşünceler halkla daha yakın temas sağlanan salahiyetlerin ademi merkezîleşmesi sistemine millî âmme hizmetlerine salahiyetlerin intikalini ve salahiyetlerin devrini eklemiştir. Mr. Chapman tarafından ortaya atılan Fransızca devolution de pouvoirs (salahiyetlerin devri) tâbiri benimsenebilir ve iki dil kolayca bir hizaya getirilebilir, yani bu tabir İngilizce ve Fransızca'da aynı mânaya gelebilir. Salâhiyetlerin devri, kanunî statüden ziyade, İdarî ve malî muhtariyete dayanır, bu sadece hizmetlerin görülmesi için salahiyetlerin intikal ettiği muhtar idare (kendi kendini idare) ihtiyaçlarını tatmin etmek üzere kullanılan vasıtalarından birisidir. Sonrakiler arasında, âmme uzuvları çok sayıda kalmış, fakat hükümet ve parlâmento kontrolünü zayıflatmıştır. Mr. Puget'nin dediği gibi, salahiyetlerin devri suiistimal tehlikesine ve halk parasının israfına sebep olmuştur. Her ne hal ise, meydana getirdiği müesseseler, otoritesinden bir kısmını kaybetmeksizin devletin vazgeçemeyeceği, kontrollardan kurtulmaya çalışmıştır. Binaenaleyh, kat'î bir zaruret halinde ve ancak istisnâî bir şekilde salahiyetin devri yoluna gidilmelidir.»

Danimarka'dan Mr. Erik - Pers Lassen'in ifadesine göre memleketinde 4 çeşit salahiyet devri vardır :

1 — Merkezî idare, bilhassa sosyal eğitim sahasında, mahallî makamlara ehemmiyetli İdarî salahiyetler tevkiil etmektedir. Bu konu üzerinde durmayacaktır.

2 — Yine merkezî idare hemen bütün Vekâletler tarafından ihdas edilmiş olan hizmetleri idare eden Valilere de geniş salahiyetler vermektedir.

3 — Danimarka'da halen heyet halinde çalışan bazı kurullara teşrii vekâlet vermek temayülü vardır.

4 — Tevsii mezuniyet yoluyla bir dereceye kadar mahallen karar verme yer almaktadır.

Sözlerini aydınlatıcı misallerle destekleyerek, son 3 salahiyet devri şekillerini anlatmış ve netice olarak, İdarî makamlarla, halk arasında sıkı işbirliği kurulmuş olduğunu belirtmiştir.

Fransa'da Mr. Andre de Laubaderre'in düşüncesine göre : «Salahiyetlerin devri mefhumu müphemdir. İlk önce, «salahiyet» kelimesi tahdit edilmiş mânasına göre alınır, nakil veya devir iş salahiyetleri esasî üzerine yer alır ve tek taraflıdır. Geniş mânasında, salahiyetlerin devri, çok değişik şekiller alan, ademi merkeziyet mânasına gelir. O takdirde, nakil veya devrin, iş salahiyetleriyle değil, ekseriya İktisadî ve sınaî mahiyette idare ile ilgisi vardır. Bu gibi devirlerde, dar ve geniş mânada olmak üzere her iki temayülü tarif etmek ve fayda ve mahzurlarını sayıp sıralamak suretiyle ayırım iki safhada tetkik edilebilir, idare hayatındaki salahiyetlerin devri temayüllerinin tasviri ayırımları ortaya koyar. Hususî teşekküllere yapılan bu gibi devirler Fransa'da tipiktir ve iş salahiyetlerinin devrinde, kanunî statüsü biraz sakat olan ve meslekî uzuvları içine alan yeni teşekküller her zaman yer almaktadır. Bu teşekküller ekseriya nizamnameler çıkarırlar, âzalarına mecburî işler yüklerler ve kendi muhitlerinde devlet gibi icraatta bulunurlar. Bu düşünceler, salahiyetlerin devri kıymetinin takdirinde, Mr. Puget'nin açıkladığı hususlara uygundur. Fiilen, karar verme salâhiyetlerinin devri başlıca meseledir. Fransa'da meslekî uzuvların kararlarına karşı vatandaşî korumak maksadıyla Devlet Şurası'nın yeni içtihadlara zorlamıştır. Mevzuun umumî tetkikinde, salahiyetlerin devrinde, az çok ayrılmaz görünen, fakat ayrı hâdiselerle ilgili olan, devir veya naklin iki derecesi arasında bir ayırım yapılmalıdır.»

Hindistan'dan Mr. V. K. N. Menon : İis dokümanlarında zikredilen memleketiyle ilgili bir iki noktayı, yapılan tecrübelerle dayanarak, genişletti. Muhtelif derece ve sahalarda salahiyetlerin devri yapılmış ve Hindistan'ın bağımsızlığa kavuşmasında kısmen tesiri görülmüş olduğunu açıkladı. Tekâmülü, bilhassa ilk iki 5 yıllık plânların cihazlandırılmasıyla ilgili hususları, anlattı ve iş dokümanlarında zikredilen kontrol ve koordinasyon meselelerinin ehemmiyetini belirtti.

Başkan tarafından konuşulanları icmale dâvet edilen raportör, İngiltere'den Mr. Brian Chapman, salahiyet devrinin ne zaman yer alması gerektiğinin bilinmesini mümkün kılacak müşterek bir siyaset olmadığı zaman böyle bir vazifenin ne kadar zor olduğunu açıkladıktan sonra ademi merkeziyetin tehlikeleri üzerinde ısrarla duran bazı memleketlerin görüşleri mi, yoksa dikkatlerini salahiyet devrinin müsbet taraflarına temerküz ettiren diğer milletlerin düşünceleri mi kabul edilmelidir, hususunu gelecek toplantı belki aydınlatılabilir, diyerek sözlerini bitirdi. Oturuma saat 17.30 da nihayet verildi.

21/Haziran/1957 günü saat 10.00 da Alman Federal Cumhuriyetinden Mr. Hans Reschke'nin başkanlığında toplantı oturumu açıldı.

Hollanda'dan Mr. Gerrit Abraham van Poelje yapılan münakaşanın aldığı seyri gözönünde tutarak ikinci asamble icra komitesinin ademi merkeziyet meselesini gündeme alış sebeplerini hatırlattı: «Eski okul kitaplarında bahis mevzuu olan meselenin tekrar gözden geçirilmesi için değil, çok daha karışık olan yeni idare ihtiyaçları sahasında ortaya çıkan meselelere hâl çareleri araştırmak için toplanılmıştır. Bu bakımdan, bu günkü realitenin hakiki bir tetkikına dayanmayan ve Alman asıllı XIX. Asır ideoloji ve doktrinleri eseri olan «kudretli devlet» (all - powerful State) nazariyesinin reddi münakaşaların dayanak noktası olmalıdır. Bundan başka, hatta eski düzende (nizamda) bile, devlet kadiri mutlak olmaktan uzaktı ve Hanse denen ticarî birliklerden korporasyonlara kadar, birçok ekonomik ve sosyal üniteler merkezi hükümete bağlı değillerdi. Buna binaen, binlerce meslekî, İçtimaî, İktisadi ve şirket bünyeli diğer teşekküller devletin kudretini, imkânlarını, bu gün olduğu gibi, sınırlamak, kısaca devlet yeniden keşfolunmalıdır. Bu gibi teşekküller, hem kendi âzalarıyla, hem de bütün olarak cemiyetle muamelelerinde, çok zaman devletten daha kuvvetli ve tesirli dirler. Muasır devletin çatısı budur ve münakaşa bu vakiyaya dayanmalıdır. »

Finlandiya'dan Mr. Kauko Sipponen de muasır devletin gelişmesinin ehemmiyetini belirtti : «Finlandiyada devlet, diğer konuşanların te-

mas ettiği muvazenenin muhafaza ve idamesi için, salahiyetlerin devri yoluna gitmiştir. Tatbikat, bilhassa işbirliği sahasında, muhtelif şekiller almıştır. Resmî makamların murakabesi altında çalışan ve personeli mülkî hizmet nizamnamesine benzer nizamlara tâbi olan hususî teşebbüslere salahiyetlerin devri vasıtası olarak devlet yardımlarında bulunmuştur ve bu da diğer memleketlerde görülenlerin aynıdır. Bu gibi teşekküllerin gelişmesi tabii nazik meselelere yol açabilir, fakat salahiyetlerin devri demokrasinin hayatî bir şekli ve ayrılmaz cüz'ü olduğu da yine bir vakiadır.»

Sili'den Mr. Ricardo Sanes Aviles memleketinde yapılan son İdarî ıslahatta en çok salahiyetlerin devrini faydalı bulduklarını anlattı. Bu gibi bir ıslahattan önce yapılan araştırma devresinde İdarî ilimlerin rasyonelleştirilmesi âmme hizmetleri mekanizmasını ishal için salahiyetlerin muhtelif şekillerde devrini zarurî kılmış olduğunu belirtti.

Belçika'dan Mr. Charles Wathour Belçika'da 18/Mart/1954 kanununun, meselenin esasıyla hakikî bir şekilde meşgul olmaksızın, âmme menfaati gayesiyle kurulan müesseseler üzerinde bütçe ve malî kontrol tesis etmiş ve her şeyden önce teknik ıslahlarını gözetmiş bulunduğunu açıklayarak memleketinin raporunu şöyle tamamladı : «Keza, Belçika'nın hayatî meselesi âmme müesseselerinin kararları hakkında önleyici murakabe tesisidir. Bu murakabe, devrelerin zarurî faaliyeti ile vazifelerinin ifasında lüzumlu bulunan salahiyetleri haiz müesseselerin muhtar idaresi arasında muvazeneyi tazammun etmelidir.»

Seylandan Mr. Hamilton Amer - Singhe memleketi bağımsızlığa kavuştuğu zaman, özel yatırımların yokluğu sebebiyle, devlet bazı sınaî hizmetlerin idaresini üzerine almak zorunda kaldığı için memleketinde salahiyet devrinin en çok sınaî sahada yer aldığını belirterek : «Bunun neticesi, kurulan ve finanse edilen âmme korporasyonlarının, parlâmentoya sundukları senelik bilânçolar ve idare meclislerindeki hükümet temsilcileri vasıtasıyla devlet tarafından murakabeleri sağlanmıştır. Belirtilen bünye, söz konusu müesseselerin işleyişinde gereken nisbî siyaset ve İçtimaî yeknesaklığı temin etmiştir» dedi.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinden Mr. M. W. Krutogolov salahiyetlerin genişletilmesi neticesi ekonomik, sosyal ve kültürel sahalarda, bilhassa sanayi idaresi ve ticaret bakımından, mahallî teşkilâtteki gelişmeyi bahis mevzuu eden memleketini raporunu övdükten sonra aşağıdaki açıklamayı yaptı : «Önce demokratik bir merkezîyet meydana gelmiş ve yerini bir derece salahiyetlerin devrine bırakmıştır. İstikbalde teşebbüsler, merkezdeki vekâletler tarafından değil, Federal

Cumhuriyet seviyesindeki mahallî uzuvlar tarafından idare olunacaktır. Mahallî İktisadî teşekküllerin Federal Cumhuriyet Hükümetlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak duruma gelmiş olmaları neticesi bu Cumhuriyet Hükümetleri daha geniş salahiyetleri elde etmiştir. Mayıs 1957 tarihinde tedvin olunan kanun gereğince yapılan ıslahatla memleketin İktisadî idaresinde daha büyük yumuşaklık meydana gelmiş ve İktisadî idareyi merkezî idare kollarının kontrolü altında tutan eski sistem terk edilmiştir. Bu sadece bir misaldir, salâhiyetlerin devrine doğru temayül Sovyetler Birliği bünyesinde de göze çarpar, daha önce kendilerinden alınmış olan salahiyetlerden bir kısmı da Federal Cumhuriyetlere iade olunmuştur. Buna ilâveten, titizlikle merkeze hasrolunan salahiyetlerin de devrine geçilmiştir. Bu suretle Federal Cumhuriyetlerin artan bağımsızlık ve harekât serbestliği gelişmesi ile merkezî idare arasında ahenkli bir işbirliğine gayret edilmektedir. Bu ahenkli terkip Federal Cumhuriyetlerden her birinin ve bütün olarak memleketin ekonomi ve kültürünün gelişmesini sağlamaktadır.»

Yugoslavya'dan Mr. Milorad Vukovic; salahiyet devri derecesinin tâyini her devletin tarihî, siyasî ve İçtimaî tekâmülü dikkate alınmaksızın yapılamayacağı düşüncesindedir. Hakikaten, salahiyetlerin devri meselesi halk ile devlet idaresini birbirine bağladığı için merkeziyet ile ademi merkeziyet arasında arasındaki muvazene daha ziyade teknik bir iş olduğunu ; salahiyetlerin devri, halkın idare işlerine, yalnız secimler yoluyla değil, aynı zamanda doğrudan doğruya katılmasını sağlayan esaslı bir vasıta teşkil ettiğini ; Yugoslavya'da son birkaç yıl içinde bütün tekâmülün bu yola yöneldiğini belirttikten sonra bu temayülün bir neticesi olarak, bilhassa âme hizmetlerinin merkeziyet veya ademi merkeziyet idaresiyle mi daha iyi görüldüğü ve hangi idare usullerinin en iyi şekilde halkı refaha götürdüğü hususlarında muhtelif meseleleri gözden geçirmiş ve devletin bünyesi hakkında umumî mahiyette kısaca bilgi vermiştir.

Fransa'dan Mr. Henry Puget Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği raporunu tekrar ele almış ve Mr. Krutogolov'un nutkunun son dedece alâka çekici olduğunu açıkladıktan sonra, sözlerine şöyle devam etmiştir :

«Memleketinde gelişen İdarî değişme olağanüstü ehemmiyet taşıyan bir meseledir. Salahiyetlerin devri sahasında, son 10 yıl içinde, üç büyük yenilik vuku bulmuştur:

- a) 1957 İtalyan Anayasasında bölgecilğin benimsenmesi,

b) Yugoslavya'da 1950 yılından beri İktisadî idare sahasında yapılan değişiklik,

c) Sovyet Rusya'da gelişen değişme. Bilinen vak'alardan anlaşıldığına göre gelişmekte olan ıslahat büyük ölçüde değişikliklere, salâhiyet devirlerine ve memur nakillerine yol açacaktır. Mr. Krutogolov şu 4 soruyu cevaplandırırsa kendisini minnettar kılacaktır :

1 — Söz konusu değişiklikler, Stalin zamanında birçok tadillere uğrayan 1936 yılı Anayasa çerçevesi içinde mi yapılmıştır, yoksa bunları yürürlüğe koymak için Anayasanın ıslahına ihtiyaç duyuluyor mu?

2 — Sanayi ve yapı işleri idaresi hakkında 11/Mayıs/1954 kanunu hükümlerine göre 15 Federal Cumhuriyetin İcra Heyeti Reisleri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kurulunun tabii âzalarıdır. Gerçi İtalya'nın Sicilya ile ilgili muamelelerinde böyle bir emsal vardır, fakat bu, Sicilya ile ilgili işler gündeme alındığı zaman konuşulacaktır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde Federal Cumhuriyetler İcra Heyetleri Reisleri Birlik Bakanlar Kurulunun her toplantısına katılırlar mı, yoksa sadece Federal Cumhuriyetle ilgili muayyen meseleler konuşulduğu zaman mı toplantıya çağırılırlar?

3 — Yeni Ekonomi Konseyleri Federal Cumhuriyetlerin mahalli İktisadî siyasetlerinden sorumludurlar ve kendilerine bağlı olan teşekküllerin bünye ve faaliyetleri faydalı bir şekilde açıklanmalıdır.

4 — Salahiyetlerin devri ilgili memurların ve memuriyetlerin nakline şâmilidir. Nakil ve yerleşmeler neticesinde bu memurlar mahallî Federal Cumhuriyetin memuru mu olurlar, yoksa Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin hizmetinde mi kalırlar?»

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinden Mr. Krutogolov bu soruları şöyle cevaplandırmıştır :

«1 — Sanayi ve Yapı İşleri İdaresi teşkilâtındaki İslâhat bu iki kanunun mevzuunu teşkil etmiştir. Bununla beraber, aynı zamanda Anayasanın tadilini de gerekli kılmıştır. Toplantıya katılanlardan isteyenler bu kanunların metnini hemen tetkik edebilirler.

2 — Federal Cumhuriyetlerin İcra Heyetleri Reisleri, nazarî olarak, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kurulunun aynı salahiyetleri haiz âzalarıdır ve dolayısıyla bütün oturumlara katılabilirler.

3 — Sanayi ve Yapı İşleri idaresi hakkındaki 2 kanun Ekonomi Konseyleri Teşkilâtını meydana getirmiştir. Bu Konseyler, azalan Federal Cumhuriyetler İcra Heyetleri tarafından tâyin edilmek suretiyle, kurulmuştur. Bazı hallerde, bu Konsey âzaları, İcra Vekilleri Heyeti âzaları arasından da seçilebilir ve bu takdirde âza Vekilliği Federal Cumhuriyetin İcra Vekilleri Heyeti toplantısına da katılır.

4 — Bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği memuru bir Federal Cumhuriyette vazifeye çağırıldığı takdirde, Birliğin memuru olmaktan çıkar, o Federal Cumhuriyetin memuru olur.»

Polonya'dan Mr. Janusz Bielski memleketinde İktisadî teşebbüslerin idaresinde salahiyetlerin devrine ait tekâmülü tafsilâtlı bir şekilde anlattı. Sıkı bir merkezîyetçilikten nisbî bağımsızlığa geçişle birlikte daha iyi teşkilât ve hiç aksamadan işleyen bir âmme hizmeti hakkında bilgi verdi. Bu gelişmede tesiri görülen muhtelif unsurları kısaca özetledikten sonra, bu çeşit bir reformda aranan sosyal karakter üzerinde ısrar ile durdu. Bu suretle, lüzumsuz bir çok memura, halen 25.000 civarında, devlet tarafından iş bulunması ve çok zaman mesleğe tekrar intibakları ve dolayısıyla, teknik veya insan bakımından, büyük ölçüde zorluklar çıktığını belirtti.

Fransadan Mr. Jaues Ribas çalışma programında (working documents) zikredilen işbirliği meselesiyle meşgul oldu. Bu meselenin, salâhiyetlerin devri keyfiyetinde bir termometre vazifesi gördüğünü, yapılan işbirliğinin derecesi salahiyet devrinin azlığını veya çokluğunu gösterdiğini, bununla beraber, işbirliğinin çok taraflı bir tahlile tâbi tutulması gerektiğini, çünkü yanlış anlaşıldığı veya ifrata gidildiği takdirde söz konusu salahiyetlerin devrinde sınıır aşılması olacağını açıkladı. Böyle bir vakiayı açıklayan birçok misaller gösterilebileceğini belirttikten sonra sözlerine şöyle devam etti: «İlk önce, Milletlerarası sosyal kanunlar sahasında ahenk sağlanması (Dünya ölçüsünde bir milletlerarası kanun teşkilâtı veya bir bölgeyi içine alan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği gibi) âza memleketlerin sosyal hizmet sahasında salahiyetlerin devri imkânının bazan tahdidi gibi bir seri milliyet sınırlarını aşan şartların mevcudiyetini tazammun eder. Bundan başka, teknik ilerleme ve bunun İktisadî neticeleri zarurî olarak devletlerin ekonomik politikalarında, umumî bir plân "dahilinde olmamakla beraber, bir ahenk husule getirdi. Nihayet, bir çok memleketlerde hayat seviyesinin eşitliğine doğru müşterek temayül de işbirliğinin gerçekleşmesine hizmet eden bir unsurdur. Aynı şey, bazan bir elle verilene, diğer elle geri almak üzere kullanılan malî teknik için de doğrudur. Bazı komünlerin ve-

ya âmme teşebbüslerinin açıkları kendilerini devletin yardımına başvurmak zorunda bıraktı ve bu durum, bazı şartlar altında, kendisine salahiyet devredilen teşkilâtın muhtarlığını daraltabilirdi. Tabii hemen umumi bir karara varmamak veya umumî bir netice çıkarmamalı, fakat, bu düşüncelerin ışığında, memleketin İktisadî bünyesinin bir cüz'ü olarak salahiyetlerin devri vakıasını da hesaba katmak suretiyle serbest işbirliği ihtiyacı dikkati çekmelidir. Bir başka ifade ile, meseleye hangi zaviyeden bakılırsa bakılsın, İktisadî teşkilât yine bir nevi muvazene ister.»

Yugoslavya'dan Mr. Lado Vavpetic dokümanda açıklanan işbirliğine temas ederek büyük ölçüde salahiyetlerin devrini lüzumlu kılan geniş iş bölümünün kaçınılmaz gerilemelerini azaltmak için işbirliğinin esaslı bir unsur olduğunu belirterek şöyle devam etti : « Bu haller yüzünden, en müessir ve İdarî bakımdan en elverişli umumî usullere uygun olarak bütün hususlarda işbirliği aynı tarzda hedef ittihaz olunmalıdır, işbirliği, halin icabına göre, mahallî veya merkezî idare sahasında geniş ölçüde tatbik olunabilir.»

Yugoslavya'dan Mr. Leon Gerskoviç, raportör tarafından kaleme alınan tarifi uygun bulmuş, fakat salahiyet veya kudreti halka ve cemiyete ait tanıyan hakikî demokratik bir sosyal düzende «Salâhiyetlerin devri» tabirinin tatbiki güç ve bu yüzden her hangi bir ademi merkezîyetin faydasız ve hattâ imkânsız olduğunu bildirmiştir. Bugünkü dünyada, devlet mekanizmasının milletten çıkan kudreti kullandığını ve bu sebeple bu kudret veya salahiyet tekrar halkın eline geçtiği zaman «devir veya intikal» kelimesi kullanıldığını belirtmiştir. Yine müşahede olunmalıdır ki, cemiyet dışı bir teşkilât haline gelen kapitalist devlette ferdin hürriyeti tehlikededir ve bu kudret makinesi istikbalde kaybolmağa mahkûmdur, demiştir. Bu vakıaya dayanarak, devletin kudret ve salâhiyeti ihtiyacı karşılayacak bir hadde indirilmeli ve diğer bütün meselelerin halli İdarî makamlarla halk arasındaki işbirliğine dayanmalıdır, diyerek sözlerini bitirmiştir.

Fransa'dan Mr. Jean Milhaud şunları söylemiştir : «Salahiyetlerin devri meselesi düşünülürken hususî şahıslara ait büyük sınaî teşebbüslerde ne olduğunu araştırmak esastır. Büyük hususî teşebbüslerde salahiyetlerin devri tetkik olunursa, ademi merkezileşmiş teşekküller muhtar olmayı (kendi kendilerini idare etmeyi) ister, bağımsızlık için çırpınır ve umumiyetle teşebbüsün mevcudiyetini tehlikeye sokacak tarzda hareket ederler. Bu gibi teşebbüslerin teşkilâtlarındaki gelişmeye bakılırsa merkeziyete, ademi merkeziyete ve tekrar merkezileşmeye doğru

birbirini takip eden temayüller görülür. Yeniden her merkezileşme safhası daha önceki bazı ademi merkezîyetlerin zaruret hallerinin tetkikini ihtiva eder, lüzumsuz veya hatalı sanılan ticarî teklifler tasfiye olunur. Öyle bir benzerlik çizmiştir ki, böyle bir durum âmme idaresinde görülene benzemekten hali değildir.»

İtalya'dan Mr. Lorenzo Acquarone Prof. Lucefredi tarafından millî raporda belirtilen memleketindeki salâhiyetlerin devri prensiplerini kısaca hülâsa etmiştir.

Başkan, raportörden münakaşanın umumî neticelerini özetlemesini rica etti. Raportör, İngiltere'den Mr. Brian Chapman, münakaşanın umumî seyrini 2 esaslı noktada toplamak mümkün olduğunu belirterek şu özeti yaptı:

«1. Mahalli idare sahasında uzun bir mazisi olan eski memleketler dikkate alınırca, merkezîyete ve onun zıttı olan salâhiyetlerin devrine doğru temayüllerin birbirini takiben yer aldığı görülür. Vuku bulan bu ameliye çok girifttir ve aldığı şekiller güçlükle tasnif edilebilir. Fakat genç memleketlerde, devlet, millî birliğe veya bağımsızlığa nisbeten yakın zamanlarda kavuşmuş bulunmanın bir neticesi olarak, büyük bir kudret kazanmıştır ki, bu da tedricen bir ademi merkezîyet ve salâhiyetlerin devri ameliyesine doğru gelişmelidir.

2 — Teknik bakımdan, salâhiyetlerin devri ameliyesi pek çok zaman karışıklık ve anarşi içinde yer alır. Hem kanun, hem de vakıa bakımlarından temayüller çok zor ayırt edilebilecek bir hale gelir. Onun içindir ki, münakaşalara bir esas olmak üzere tarafımdan bir kaç tarif ortaya atılmış ve bu tarifler müsait bir şekilde karşılanmıştır.

Mr. Puget ve diğer konuşanlar tarafından hayatî bir mesele ortaya atılmıştır : merkezîyete ve salâhiyetlerin devrine doğru yönelen temayüller arasında iyi bir muvazene tesis ve idamesi. Bu, siyasî, İktisadî ve İçtimâî bünyeleri dikkate alınmaksızın bütün memleketlerde ortaya çıkmıştır. Devlet ile cemiyet arasında bu muvazene aranmalı ve her türlü gayret bu iki temayülün ortası olan mes'ut hedefe yönelmelidir. Muvazeneyi sağlama temayülü o kadar kat'îdir ki, toplantı devam ettiği müddetçe konuşanlardan hiç birisi, âmme işleri idaresinde bir vasıta olarak yerini kaybettiği açıkça görülen, merkezîyetin faydalarını savunmamıştır. »

Başkan, raportör Mr. Chapman'a teşekkür etti ve harikulade raporu ve katıldığı münakaşalarda hareket tarzı sebebiyle kendisini tebrik etti. 1 numaralı mevzu üzerinde münakaşayı kapatırken alâka çekici iştirakleri sebebiyle konuşanlara teşekkür etti. Toplantı saat 12,30 da nihayet buldu.

**MİLLETLERARASI X. İDARİ İLİMLER KONGRESİ
YAYINLARINDAN
İDARİ REFORMLAR İÇİN KOMİSYONLAR**

Fransızcadan çeviren :
Yusuf YAKUPOĞLU
Bor Kaymakamı

Dokümanların tefsir; karakteri :

1. — Milletlerarası X. İdarî ilimler Kongresi «İdarî reformların hazırlanması ve tahakkuku hakkında etüd» gündeminin III. temi, önceden M. William F. Finan ve Alan L. Dean tarafından kaleme alınan doküman üzerinde tartışılacaktır.

Bu dokümanın birinci kısmında söylendiği gibi, bu tem, teknik ve sistem olarak müzakere usulleri ile, millî hükümetler ve federe devletler tarafından, idareî ıslahatın tanzim ve tahakkuku yolunda bir zaruretin ifadesi olarak başvurulmuş usullerin tamamı ile ilgilidir. Fakat «İdarî reformların hazırlanması ve realizasyonu için komite ve komisyonlara müracaat keyfiyeti» İspanyol uzmanlarının isteklerine uygun olarak, kongreye sunmakla şeref kazandığımız farklı bir doküman muvacehesinde etüt edilecektir.

Bununla beraber 3 numaralı faaliyet dokümanında tem ünitesinin arzusu veçhile, raportör MM. Finan ve Dean, idari reformlar için, bilhassa III. kısmın 3 C, 5 ve 6 D ve 4 E metinlerinde komisyonlarla ilgili çeşitli tezahür şekillerini izah ve maharetle inkişaf ettirmişlerdir. Dokümanın müellifi yukarıda bahsedilen paragraflardaki ifade tarzı ile tam bir ahenk temin etmiş vasiyettedir.

İncelenen İpotez :

2. — Bir İdarî Reformun hazırlanması ve tahakkukuna matuf faaliyetler, kurumlar veya idare etme yetkisine sahip organlar (Servisler, Üniversiteler, istişarî uzuvlar v.s.) tarafından icra edilebilir yahut aksine özel organların teessüsüne yer verilebilir. Biz bu dokümanda bi-

rinci ipotезle, meşgul olmayacağız, çünkü bu şekilde hareket bizi çok uzaklara götürür. İdarenin mahiyeti veya onun sinesinde anlaşılması ile ilgili olması dolayısıyla, biz, —İdarî reformları hazırlamak ve tahakkuk ettirmek için— özel bir organizasyonun meydana getirilmesi imkânlarını düşünmekteyiz.

İdarî reformlar için heyetlerdeki ilmi organlar :

3. — Gerek ferdî teşekküller ve gerekse öğretim müesseseleri. idarenin ıslahına matuf herhangi bir faaliyet için vazifelendirilebilir. Birinci halde, faaliyet veya salâhiyet, müstakil olarak her personel veya fonksiyonların muayyen bir tarzı tarafından meydana getirilen, faaliyetlere mâni olan veya onları hareketsiz kılan tabiiyet veya hiyerarşi münasebetiyle icra edilebilir ; diğer hallerde ise bunların yaptıkları işler (raporlar, etüdler, teklifler, kararlar) ferdî bir personelin eseridir. Aksine heyet sistemi takip edildiği zaman, birbirlerinden ayrı olarak çalıştıklarından dolayı, bunları ifa eden ferdî personeller faaliyetlerini müştereken yapabilirler, bunları birleştirebilirler, heyetin diğer üyeleri ile tartışma yapabilirler, müşterek bir neticeye ulaşmak için gayret sarfetmek zorunda kalırlar ve kendilerinin de iştirak ettiği teşkilâtlanmış bir gurubun eseri olarak kendilerini gösterirler. Ekseriyet fikrinin ayrılması ve hususî bir kanaatin formüleştirilmesi imkânı, şahsî hürriyete hürmetle muvafık bir istisnadır ; fakat bu imkân pratik bir cereyan aldığı takdirde, sistemin muvaffakiyetsizliğine muadil olur. »

Heyetlerdeki ilim organlarının çeşitli tipleri :

4. — Heyetlerdeki ilim organları çeşitli adlar alır. Terminoloji çeşitli memleketlerde aynı anlama gelmekten uzaktır ve bunların her birinde teknik bir sertlikle kullanılmaz. Sık sık şu kelimeler kullanılır : Kousey, Komite. Ayrırma çok defa kendilerinin de iştirak ettiği birçok üye tarafından tesbit edilmiştir. Takribi bir unvanla komite aşağı yukarı 3-7 üyeden teşekkül eder ; Konsey ise 20 veya fazla üyeyi içine alır ; komisyona gelince bu bir mutavassıt topluluğundan ibarettir. Bundan ayrı olarak kendilerine «Assemblée=Meclis», «Pleins» veya diğer benzer isimler verilen bir çok üyelere müteşekkil heyetlerdeki ilim organları mevcuttur. Son olarak belli bazı ihzari veya teklifi işler için daha küçük, daha mahdut üyeli gurupların içinde komisyon, komite v.s. nin teşkiline gidildiği görülmektedir.

Netice itibariyle komisyondan, devamlı veya geçici karakteri ile özel bir fonksiyonu olan, mahdut üyeli bir heyetteki bir ilim organını anlamak mümkündür.

Vazifelere göre sınıflandırma :

5. — Yetkileri bakımından İdarî reform için teşkil edilen komisyonlar basit olarak enformatif olabilirler. Bunlar faaliyetlerini kendilerinin bağlı bulunduğu otoritedeki teklif veya projelerin tanzimine kadar yayabilirler, belli işlerde karar verme yetkileri olabilir ve son olarak bizzat kendilerinin veya diğer organların karar verecekleri şeyi icra salâhiyetleri de vardır. Nitekim bizde haberleşme, istişarî, icraî ve karar veren komisyonlar mevcuttur.

İdarî reformla ilgili daha genel mânada olan şey, komisyonların karar verici ve istişarî bir karaktere sahip olmalarıdır. Kararlar İdarî otoritelere ve istişarî bir karaktere sahip olmalarıdır. Kararlar İdarî otoritelere veya teşriî organlara bırakabilirler, fakat umumiyetle icra hükümete veya yetkili bakanlığa racidir.

Komisyon usulüne gidilmesinin sebepleri :

6. — Bir komisyonun —İdarî reformların hazırlanması ve tatbikında— vazifelendirilmesini icabettiren sebepler pek çeşitlidir. Başlıcalarını işaret edelim.

Tahakkuk ettirilmek istenen reform çok defa, bu mânadaki bir iş için organizasyondan mahrum yüksek otoriteler bir tarafa, hepsi için müşterek bir otorite mevcut olmadığından, çeşitli hizmetler, kurumlar ve bakanlıklar üzerinde tesir icra eder. Bu halde şefler veya hizmetlerle. bakanlıklar veyahut reforma tâbi İdarî sektörler tarafından teşekkül ettirilmiş bir komisyonun meydana getirilmesi faydalı olabilir. Bu usulle bir koordinasyon gayesine varmak mümkündür.

Müesseselerin kaldırılmasını istihdaf eden reform nadirdir. Memurlarla ödevlilerin azaltılması veya tekrar gruplandırılması, hizmetlerin yeniden teşkilâtlandırılması veya jestiyon usullerinin tadili de bu şekilde mütalâa edilmelidir. Bu neticelerden her biri doğrudan doğruya veya dolayısıyla menfaatlere veya kazanılan haklara tesir eder. Çok zaman vazifeliler ve âmme hizmetlerinde çalıştırılan memurlar bahis konusudur ; diğerleri, imtiyazlılar veya istihdam edenler, en fazla da özel menfaatler gözden uzak tutulmamalıdır. Reformun tezahürü üzerinde ka-

naat sahibi olmak, değerini ölçmek, onların tasvip ve tahakkuku yolunda ciddi müşküllerle karşılaşmayacağından emin olmak için, bu menfaatların incelenmesine reform içinde mütalâa edilenlerin arzu ve hissiyatlarının bilinmesine ve bu suretle şüphesiz meydana gelecek diğer meselelerin cümlesine temas etmek son derecede lüzumludur. İdare için bu meseleleri, ilgili şahısların her birisi ile ayrı ayrı alakası olan menfaatlerin temsilcileriyle etüt ve münakaşa etmek yerinde olur. Buradan ilgililerin temsilcileriyle aslı ; idare tarafından teşekkül ettirilen komisyonların ikinci bir sebebi ortaya çıkmaktadır, ister reforma karar verilmeden önce, isterse bir defa verilsin ve tatbikat yoluna gidilsin, bu komisyonlar vazifelendirilebilir. Şayet bahis konusu menfaatler çok çeşitli mahiyette iseler, her sektör için ; temellük ve kazanılmış haklar ; zarara düşer olabilecek endüstri ve faaliyetler ; alâkalı serbest meslek erbabı ve durumları değişecek memur ve görevliler için çeşitli komisyonlar teşkil edilecektir.

Genel olarak İdarî reformlar basit anlayış ve fikir tatbikatlarıdır. Genel bir gayeye ulaşmak için umumî bir arzunun mevcut olması veya mesele olan sosyal zaruretin herkes tarafından benimsenmesi halinde bile, bu gayeye ulaşmak veya bu zarureti tatmin etmek hususunda çeşitli fikir ve politik vaziyetlerin pek yaygın olduğunu kabul etmek lâzımdır. Bu taktirde, kendi noktai nazarlarını kabul ettirmek için çeşitli hal şekillerinin musir müdafilerini, bu hal tarzlarının münakaşa ve denenmesini, karşılıklı olarak mutavassıt bir çare bulunmasını ve bütün noktai nazarları tatmin etmek için komisyon usullerine başvurulmalıdır.

İdarî bir reformun ortaya atılması ve yürütülmesi bahis konusu olduğu zaman komisyon usulünün kullanılması için dördüncü bir sebep de tekniğin terakkisidir. Bu halde, ister idareden ileri gelsin, ilmî araştırma veya öğretim merkezlerinin rolü olsun veya özel sahaya ait bulunsun, ihtiyaç hissedilecek çeşitli hallerde, komisyonlar teknik kudretleri olan şahıslar tarafından itmam edilir. Bu çeşit komisyonlar pratikte olduğu kadar bir reformun hazırlanmasında da yaygın ve faydalıdır.

Komite veya komisyon sisteminin tercihi, meselenin mevcut olduğu memleketlerde, serbest veya ferdî çalışmada ekip halindeki faaliyet sisteminden istifade eden büyük bir üstünlüğe istinat etmektedir. Öyle gözüküyor ki — hatalardan ne derece salim olursa olsun— Lâtin ve Cermen memleketlerinde, teklif bir tek şahsa bağlı da olsa her etüt konusu araştırma sistemi durumu daha iyi bir hale getirmektedir ; halbuki Anglo-Sakson memleketlerde gelenek ekip faaliyetini teşvik etmektedir. Birinci halde bile, etüt konusu kısımlara ayrılan bir komisyon, sektörle-

rin veya bölümlerin herbiri tarafından tahakkuk ettirilen ferdi faaliyetlerde bir üniteye ulaşılması halinde faydalı olabilir. Ekip halindeki faaliyet için komisyon sistemi en iyisidir.

İdarî reform konusunda komisyon sistemini teşvik eden diğer bir sebebi de zikretmeliyiz. Bu da, işbirliği halinde, çalışmayı temin etmek veya hiç olmazsa —her türlü menfaatin tarafsızlığı ve istiklâli intibasını vermek bakımından— âmnenin menfaatini unutmamaktır. Vasıl olunacak gaye bu olunca, komisyonda ve hususî olarak onun riyasetinde, büyük prestij sahibi şahısları ve fikir sektörlerinin geniş sathı üzerinde kontrol ve tesir sahibi olan elemanları ihmal etmek mümkün olamayacaktır.

Komisyonların birleştirilmesi ve üyelerinin seçimi :

7. — İdarî reform komisyonları üyelerinin tayininde birleştirme ve çeşitli usul tarzları birtaraftan belli kaideleri kabul etmemekte, diğer taraftan bahis konusu edilen memleketin siyasî ve sosyal adetleri veçhile, düşülen gayenin tabiatına yer vermektedir.

Üyelerin ekserisini ilgilendiren hususlarda zabıt tutmak ve ağırlıktan kaçınmak için, gelenek olarak mutabakat hasıl olmamıştır. Bununla beraber, çeşitli ideoloji, menfaat ve teknik sektörleri ve keza, üyeler tarafından teşkil edilen komisyon ve komitelerde faaliyeti kısımlara ayırmak için bir ilerleme müşahede edilecektir.

İdarî reform komisyonları üyelerinin tayininde çok çeşitli kriterlerin yer alacağına şüphe yoktur.

Çeşitli bölüm ve servislerde koordinasyona ulaşma konusunda bunların şefi veya tayin edilen bir görevli komisyona girecektir.

Menfaatlerin, doktrinlerin veya görüşlerin ahenkleştirilmesi bahis konusu olduğu zaman, iki nazik mesele kendisini meydana koyacaktır ; Her sektöre bağlı üye adedinin çokluğu ve ilgili gruplar veya otorite tarafından ileri sürülecek temsil işi.

Eğer komisyonun ancak basit ihbarî ve istişarî vazifeleri varsa en iyi hal tarzı çeşitli anlaşma yolları veya ahenk işini aksettirecek durumun bahis konusu olması halinde, her sektöre tefrik edilecek temsilci miktarının fazla olmasının büyük bir önemi yoktur. Aksine eğer komisyonun karar serbestisi mevcutsa, her grubun temsili ve bunun reel önemini gözönüne almak zarurîdir.

Tefrik işine gelince, ilgililerin iştiraki tercihe şâyandır veya muayyen bir şekle bağlanmak suretiyle temsilcilerinin intihabı kendilerine bırakılmalıdır; ve daha iyisi itiraz veya veto'dan kurtulmak için 3 kişinin teklifi veçhile belli şekiller tahtında bu iş halledilmelidir.

Başkanın seçimi işinde, her ne kadar seçme yetkisi üyeleri arasından veya dışarıdan asıl komisyona bağlı olacak bir mesele ise de, bu işin komisyona tâbi otorite tarafından yapılması yerinde olur.

Teknik komisyondan bahsedildiği zaman, her üyenin bir yeri işgal etmesine göre genel olarak bir usul takip edebilir. Böyle bir yer kabul edildiği takdirde yalnız ölüm, ademi mevcudiyet ve hastalık halinde değil, fakat bir üyenin arzusuyla çekilmesinde de, bütün seanslarda hatta asillerin bulunmaması halinde de bütün yerlerin dolmuş olması zaruridir.

Çalışma :

8. — İdarî reform komisyonlarının çalışma usulleri, hemen hemen üniversal karakteri ile, İdarî reform komisyonlarının özellik ve selbiliğinden hiçbir şey kaybetmemek şartıyla, bütün kolektif organlarda cari olan usullere göre kolayca tesbit edilebilir. Sonuç olarak davet, ekseriyet, teklif, ıslahat, oy, özel oy, zabıtların tanzimi, mutabakat, icra v.s. gibi hususlarda usulî bakımdan ileri sürdüğümüz teklifleri yeter buluyoruz.

Yayın :

9. — Son mutabakat (teklifler sonuçlar veya projeler) yayın otoritesine intikal ettirilmelidir. Gelenek olarak keza bir yayın konusu vardır.

Mutabakata ulaşmak için takip edilen usullerde ileri sürülen diğer bütün dokümanları ve tartışmaları aksettiren zabıtlara gelince, her şey konunun, ona verilmek istenecek aleniyetin, bunları neşretmek veya yayın dairesinde basit olarak arşivlerde sınıflandırmak maksadıyla asıl dokümanların müzakere ve ortaya atılan ekonomik vasıtaların önemine bağlıdır.

Ekonomik vasıtalar :

10. — Enteresan ve tatbikatta komisyon usulünün tercihi üzerinde büyük bir tesiri olan mesele komisyonun işleminde ve faaliyetinde mühim rolü olan ekonomik imkânlar meselesidir.

Bu mesele ile ilgili çeşitli haller bir tek memlekette bile büyük önemi haizdir. Çoğu da mutlak surette ekonomik imkânlardan mahrum komisyonlara aittir. Üyeleri bir ücrete nail değildir. Toplantıları bir daire veya servisin bir odasında cereyan eder ve bazan mevcut olmayan yardımcı personeli bahis konusu reform tarafından icra edilen servislerce temin edilir. Diğer hallerde, komisyonun üyelerine verilen çalışma karşılığı, yardımcı ve prim sistemi yolu ile pek mahdut bir nisbette tahakkuk etmektedir. Sonuç olarak diğer hallerde, komisyonun teşkilinde, ona, masrafı karşılamaya yetecek derecede bir kredi açılır ve muvazeneli olarak, yardımcı personel temin etmek araçları almak, yayın ve anket masraflarını karşılamak, rapor ve etütleri yapabilmek için faaliyeti idare edenler bu krediden istifade ettirilir. Söylemeğe lüzum yoktur ki, bu en iyi hal tarzıdır.

Komisyon sisteminin üstünlüğü ve mahzurları :

11. — Komisyon sisteminin üstün ve çok defa tabiatından zuhur eden ve içtinabı gayri mümkün hattâ ve kötüye kullanmalara yol açan mahzurlu tarafları vardır.

Başlıca üstün tarafı büyük çapta kompleks meseleleri ortaya atmak, incelemek ve halletmek için müessir olması ve pek çeşitli menfaat, inanış ve kanaat sektörlerini harekete getirmesidir. Delegasyonlardan herbirinin temsili sayesinde, vuku bulacak anlaşmazlıklar başkan tarafından idare edilen münakaşa ve müzakereler reforma müteveccih yolu, kolayca buldurabilir. Bu gayeye ulaşmak için komisyonun iyi teşkil edilmesi, başkanının kendisinden beklenen maharet ve iyi idare kabiliyetini taşıması ve bütün üyelerin müştereken, süratle ve isteyerek faydalı neticeye ulaşma hususunda aynı arzuyu izhar etmeleri elzemdir.

Bu elemanlar hata yaptıkları, komisyon üyeleri bir reformda müşkilât çıkardıkları veya onların itidali uzlaşmaz olduğu zaman, komisyon sistemi basit bir gecikme vasıtasından başka bir şey olmaz.

Komisyon usulünün belli başlı mahzuru umumiyetle kaçınılmaz olan ağırlığıdır. Teşkilatlanma, dâvet ve ekseriyet işinde birbirine bağlı for-

maliteler, seansların zarurî olarak sınırlandırılan süresi, her zaman bu işte, genel olarak ulaşılmaması mümkün olmayan diğer işler ve faaliyetler için üyelerin eşit surette kendilerini bütün işlere hasretmelerindeki pratik zorluk, münakaşanın sık sık cereyanı ve gayeden ayrılması, reformun acele olarak tahakkukunun istenmesi halinde, gözden uzak tutulmaması lâzım gelen faktörlerdir.

Aksine hareket tarzında belli bir zamanın icapları, komisyonun sinesinde meydana gelen menfaat ve kanaat aykırılıkları, âmme efkârını ve basını ona hasreden büyük alâka ve büyük işbirliği başarının ve reformun hazırlanması ve uygulanmasında tarafsız hareketin teminatıdır.

Herhalde MM. Finan ve Dean'ın mükemmelen işaret ettikleri gibi, İdarî reformlarda özel komisyonların faydası vazifelerinin itina ile hazırlanmasına ve üyelerinin titizlikle seçilmesine bağlıdır.

İlave edelim ki, diğer bir başarı şartı, reformla ilgili bölümlerle servisler arasında veya bu varlığın şefleriyle vazifelileri muvacehesinde zıddiyet ve münafaret meydana getirilmemesi ile son derece alâkalıdır. Aksi halde komisyonlar onların tesirli yardımlarının ve noktai nazarlarının etkisi altında kalır.

Madrid, Ağustos 1956

DIŞ MEMLEKETLERDE YENİ OLAYLAR

Memurların tekliflerinin değeri :

Sen yıllarda büyük teşekküllerin çoğu memurlarını teşkilâtın islahı yolunda teklifler yapmağa teşvik için usuller koymuşlardır.

Birleşik Devletlerde bu tatbikat hükümetin bütün alanlarına yayılmış olup, neşredilen rakamlar dikkati çeken neticeler meydana getirmektedir. Meselâ, 1956 da Federal Hükümet, memurlarından bir sene evvelkine nazaran üçde bir fazla olarak 300.000 teklif almıştır. Bunların 24.000 tanesinden istifade edilmiş ve hizmetin islahından ayrı olarak 100 milyon dolar da tasarruf sağlanmıştır. Federal memurlar fikirlerinin mükâfatı olarak takriben 6 milyon dolar almışlardır. Memurların teklifleri New York eyaletinde 1956 da memurlara mükâfat olarak verilen 10.000 dolara karşılık, 65.000 dolarlık bir tasarruf sağlamıştır. New York şehri jeografik haritaları daha ucuza mal etmek konusundaki fikrine mükâfat olarak bir memura verdiği 500 dolara karşılık her yıl 100.000 dolar tasarruf edecektir. Los Anjel şehri, mükâfat olarak 1.000 dolar almış olan 26 memurun teklif ettiği daha iyi çalışma usulleri sayesinde yılda 27.000 dolar tasarruf sağlamıştır. Wiskonsin eyaletinde, Madison şehrinin, İdarî bölgenin vergi defterleri üzerinde ileri sürülecek bir tadil teklifi mukabilinde 125 dolar vermeği kabul etmesi kendisine şimdiye kadar 3.700 dolar tasarruf yapmağa imkân vermiştir.

Havanın zehirlenmesi konusunda (OMS) m konferansı :

Geçenlerde Milâno'da (OMS) Dünya Sıhhat Teşkilâtınca yapılan konferanstan sonra bir yerin sağlığını koruma konusunda havanın zehirlenmesi, Avrupa milletlerini tehdit eden büyük ve en mühim bir tehlike olduğu anlaşılmıştır.

Havanın zehirlenmesi konusunda şimdiye kadar yapılmış Milletlerarası ilk toplantı olan bu konferansın gayesi, bozulmuş havanın zararını önlemek için bu alanda, her memleketin bilgi ve tecrübelerini ortaya dökmek idi.

Konferanstan sonra anlaşılan bazı hâdiseleri belirtelim : Dumandan zehirlenmiş sis'in Taymis vadisinde 1952 Ocak ayında 3.000 - 4.000 ölüme sebep olduğu hesap edilmiştir. Paris'te yapılan incelemeler havanın zehirlenmesine % 30 - 40 motorlu nakil vasıtalarının, ve tahminen % 50 de evlerin ısıtılması için yakılan kömürün dumanının sebep olduğunu göstermiştir.

Parasız verilen pamuktan yapılmış çuvallar işe yaramayan

kâğıtların toplanmasını çoğaltıyor :

Büyük Britanya'da Burnley şehri işe yaramayan kâğıtları toplama faaliyetini arttırmak için son yıllarda önemli gayretler sarfetmektedir ; bu hareket büyük başarı sağlıyor. Belediye temizlik ve taşıma, servisi şefinin 1956 - 57 yıllık raporunda 10 yıl içinde toplanmış miktar hakkında dikkati çeken tafsilât vardı. Rapora göre, işe yaramayan kâğıtların toplanmasını arttırmağa en çok yardım eden âmiller şunlardır: İşe yaramayan kâğıtları koymak için ev kadınlarına parasız pamuktan yapılmış çuvallar dağıtmak, devamlı ilân ve toplananlara biriktirilen miktara göre) bir prim verilmesi. Bu teşebbüse başlanılan 1950 yılından beri 11.000, 1956 - 57 yılında da 2.018 pamuktan çuval dağıtılmıştır.

Bundan başka özel olarak yapılmış 2 tonluk bir kamyon, istekleri üzerine kendilerine çok büyük çuvallar verilmiş olan ticarî kumullardan işe yaramayan kâğıtları toplamak için devamlı olarak çalışmaktadır.

Devlet Şûrası İkinci Daire

E. No. : 1424

K. No. : 705

Köy İhtiyar Hey'eti İstimplâk Kararları H.

442 sayılı Köy Kanununun 6250 sayılı kanunla değiştirilen 44 üncü maddesinin ikinci bendine göre, Köy İhtiyar Meclislerince ittihaz edilecek istimplâk kararlarına, mal sahibi tarafından ne kadar müddet zarfında İdare Hey'etine müracaat ve itirazda bulunabileceği hakkında istişarî mütalâa talebini mutazammın Yüksek Başvekâletin 3/5/1955 tarih ve 80 - 28/1389 sayılı yazılıyla Devlet Şûrası Riyasetine gönderilen Dahiliye Vekâletinin 27/4/1955 tarih ve 631-537-8/8285 sayılı yazısı dairemize havale edilmiş olmakla okundu :

Dahiliye Vekâletinin yukarıda tarihi ve numarası zikredilen yazısında : (İstanbul Valiliğinden alınan 29/3/1955 tarih ve 136 sayılı yazıda : 442 sayılı Köy Kanununun 6250 sayılı kanunla değişik 2 nci bendinde İhtiyar Meclisleri lüzumu halinde köy sınırları içindeki gayrimenkulleri değer pahasıyla satın alırlar. Mal sahibi razı olmazsa köyün bağlı bulunduğu kaza veya Vilâyet İdare Heyeti işi gözden geçirir ve idare heyetinin kararma söz yoktur) denildiğinden bahsedilerek mal sahibinin rızasını hangi müddet zarfında beyan edeceği ve rızası olmadığı takdirde kaç gün içinde İdare Hey'etine müracaat ve itirazda bulunulacağı sorulmaktadır.

Bilindiği üzere 442 sayılı kanunun 6250 sayılı kanunla değişik 2 nci bendine göre köyde istimplâk muamelesi ; biri satın alma ve diğeri istimplâk olmak üzere iki safha arzeder.

Satın alma safhasında ; ihtiyar meclisinin mal sahibi ile bir anlaşma zemini hazırlaması lâzımdır. Bu maksatla, ihtiyar meclisinin mal sahibini meclis huzuruna çağırması veya muayyen (ve meselâ en çok 15 gündür) bir mehil vererek cevap istemesi icabeder.

Eğer malsahibi satışa muvafakat etmişse gayrimenkul satın alınır. Eğer menfi cevap vermişse veya tâyin olunan müddet içinde ihtiyar

meclisi cevap vermemişse, gayrimenkulün istimlâki cihetine gidilir. Bu suretle istimlâk safhasına geçilmiş olur.

İstimlâk safhasında, istimlâka müteallik gerekli muamele yapıldıktan sonra ihtiyar meclisince istimlâk kararı verilir. Ve bu karar mal sahibine tebliğ edilir. İşte bu tebligatta ; muayyen bir müddet içinde (ve meselâ Belediye İstimlâk Kanununa kıyasen 15 gün içinde) İşbu istimlâk kararı aleyhine ilgili İdare Heyeti nezdinde itirazda bulunabileceği ve bu müddet zarfında itiraz edilmediği takdirde istihlâk kararının kesinleşeceği anlaşılmaktadır.

Bu suretle kanundaki boşluğu dolduracağı, âmme hizmetlerinde aranan istikrarın temin edileceği mütalâa olunmakta ise de, (keyfiyetin bir kere de Devlet Şûrasınca tetkik edilerek istişarî karara bağlanmasına müsaade buyrulmasını saygı ile arz ederim), denilmektedir.

Gereği düşünöldü : Teşkilâtı Esasiye Kanunundan mülhem olarak tedvin edilen ve hizmetlerin hususiyetlerine göre ayrı usulî hükümleri ihtiva eden muhtelif istimlâk kanunlarının tetkikinde göröleceği veçhile ; istimlâkin müşterek vasfı, istimlâk gayesinin menafî umumiye için lüzumlu olması ve değer pahasına peşin verilmesi keyfiyettir. Hepsinde de mülk sahibinin itiraz hakkı mahfuz tutulmuştur. Bu itiraz hakkı bazılarında hem istimlâkin esasına ve hem de istimlâk edilecek gayrimenkulün cins, miktar ve bedeline, bazı istimlâk kanunlarında ise yalnız cins, miktar ve bedeline yahut sırf bedeline münhasırdır.

Umumiyetle istimlâk kararları ; ittihaz edilmekle değil ve fakat, kanunların tayin ve tasvip ettiği makam veya heyetlerin tastikinden sonra lâzımülicra bir mahiyet iktisap ederler.

Bu prensipler, (Menafîumumiye için istimlâk kararnamesinde) 3710 sayılı Belediye İstimlâk Kanununda ve 8887 sayılı Millî Müdafaa ihtiyaçları için yapılacak istimlâk hakkındaki kanunda yer almış bulunmakta ancak hiç bir suretle itiraz hakkı tanınmaması sebebiyle (Devlet Demiryolları için İstimlâk Kanunu) bir istisna teşkil etmektedir.

442 sayılı Köy Kanununun 6250 sayılı kanunla değışen 44 üncü maddesinin ikinci bendi de nev'i şahsına münhasır bir istimlâk hükmünü ihtiva etmektedir. Bu hüküm, (İhtiyar Meclisi bu kanunun) 13 ve 14 üncü maddelerinde yazılı mecburî ve ihtiyarî işleri yapmak için lüzumu halinde köy sının içindeki gayrimenkulleri değer pahasiyle satın alır. Mal sahibi razı olmazsa köyün bağılı bulunduğu Kaza veya Vilâyet İdare Heyeti işi gözden geçirir. İdare Heyetinin kararına söz yoktur), şeklinde formüle edilmiştir.

Burada, diğ er istimlâk kanunları da yer alan (mülk sahibinin itiraz hakkı), mal sahibinin razı olmaması) şeklinde ifade edilmiştir. Bu iki mefhum arasında mahiyet itibariyle fark vardır. İtiraz hakkı yapılan bir muameleyi müteakip kullanıldığı halde ; (mülk sahibinin rızası alınması) muameleye takaddüm eder. Bu husus gözününde tutularak kanun maddesi mütalâa edilirse ; Köy hizmetleri için alınacak gayrimenkuller hakkında iki safha kabul etmek icabeder.

a) İhtiyar Hey'eti gayrimenkul sahibine başvurarak mülkünü satın alacaklarım sebepleriyle birlikte izah edecek ve tesbit edeceği muayyen bir müddet sonunda muvafakat ve ademi muvafakati hakkında cevap vermesini istiyecektir. Tayin edilen müddet zarfında mal sahibi muvafakatim bildirdiği takdirde mesele halledilmiş olacaktır.

b) Mal sahibinin ademi muvafakati halinde veya tâyin edilen müddet zarfında cevap vermediği takdirde istimlâk mevzuubahis olacaktır.

Mal sahibi mükeddema, muvafakat etmediği hakkındaki iradesini izhar etmiş olduğundan, köy ihtiyar heyeti ittihaz etmiş olduğu istimlâk kararım — mülk sahibinin razı olmaması sebepleriyle birlikte— yeni bir itiraz beklemeden otomatikman köyün bağlı olduğu vilâyet veya kaza idare heyetine gönderecektir. İdare Heyetince tasvip olmadıkça köy ihtiyar heyetinin almış olduğu istimlâk kararı kabili icra olamaz.. Çünkü, kanun, İdare Heyeti kararını kesin adetmiştir.

Mal sahibinin itiraz hakkına gelince : Kanunen bir mecburiyet olmamakla beraber umumî hükümler ve hukuk prensipleri muvacehesinde itirazına mâni bir halde tasavvur edilemez. Kanunda sarih bir hüküm bulunmadığından itiraz müddeti de mevzuubahis olamaz. İdare- Heyeti kararının istihsaline kadar her an mülk sahibinin itiraz hakkını kabul etmek zaruridir. 555 sayılı tefsir kararı da bunu teyit etmektedir.

Bu mucip sebeplere binaen :

1 — Köy işleri için lüzumlu gayrimenkullerin rızaen alınmasından,, mülk sahibinin, muvafakat veya ademi muvafakat cevabını, köy ihtiyar hey'etince tâyin ve alâkalıya tebliğ edilecek müddet zarfında bildirilmesi lâzımgelir. Kanunî bir müddet aramasına lüzum olmadığına,

2 — Mal sahibi, tayin edilen müddet zarfında ademi muvafakat beyan eder veya bu müddet içinde cevap veremezse köy ihtiyar heyeti, almış olduğu istimlâk kararını doğrudan doğruya mensup olduğu İdare Heyetine göndermekle mükellef olup, İdare Heyetince tasvip olun-

madan istimlâk kararının lâzımülcra bir mahiyet iktisap edemeyeceğine,

3 — Mal sahibinin itirazı hususunda kanunda bir sarahat olmamakla beraber umumî hükümler ve hukuk prensipleri muvacehesinde bir mâni bulunmadığına ve bu itirazın ; İdare Heyeti kararının istihsaline kadar kabulünün zarurî bulunduğuna ve keyfiyetin heyeti umumiyeye arzına 10/5/1955 tarihinde ittifakla karar verildi.

Devlet Şûrası Umumî Heyeti

E. No. : 55/140

K. No. : 141

442 sayılı Kky Kanununun 6250 sayılı kanunla değiştirilen 44 üncü maddesinin ikinci bendine göre köy ihtiyar meclislerince ittihaz edilecek istimlâk kararına mal sahibi tarafından ne kadar müddet zarfında idare heyetine müracaat ve itirazda bulunulabileceği hakkında istişarî mütalâa talebini mutazammın olup Yüksek Başvekâletten 3/5/1955 tarih ve 80 — 28/1389 sayılı yazı ile gönderilen Dahiliye Vekâletini 27/4/ 1955 tarih ve 631 -537/8-8285 sayılı yazısı üzerine İkinci Dairece müttihaz 10/5/1955 tarih ve 1424/705 sayılı kararı havi ilişik mazbata, işin idari dâvaya mevzu olacak mevattan bulunması hasebiyle Dâva Daireleri Reis ve Âzaların iştirak etmedikleri Umumî Hey'et toplantısında okundu.

Gereği konuşuldu ve düşünöldü :

Üçüncü Daire Reisi Cemal Yorulmaz (Devlet Şûrasının 27/10/1939 günlü ve esas 36/363 karar 39/295 sayılı içtihadı birleştirme kararında aynen :

(Köy Kanununun 44 üncü maddesinin 2 nci fıkrası ile köye faydalı olan gayrimenkullerin istimlâki için köy ihtiyar meclisine salahiyet verilmiş olup, istimlâk olunacak bu gayrimenkullerin gerek istimlâkin esasları ve gerek bedelleri hakkında vaki olacak itirazların kat'î ve nihaî olarak kaza idare heyetlerince karara bağlanacağı mezkûr fik-

ranın sarahatından ve Büyük Millet Meclisinden sadır olan 27/3/1930' tarihli ve 555 sayılı karardan anlaşılmakta ise de gerek köy ihtiyar meclislerinin ve gerek bunları derececi saniyede tetkik eden kaza idare heyetlerinin kararları İdarî mahiyette bulunmalarına göre bunlar hakkında Devlet Şûrasına dâva açılması tabîi bulunmaktadır), diye yazılmıştır.

Köy Kanununun 44 üncü maddesinin tefsiri hakkındaki talep ve teklif üzerine, metni yukarıya alınan içtihadı birleştirme kararında bahis mevzuu edilen Büyük Millet Meclisi kararı ile tasvip buyrulan Dahiliye Encümeni mazbatasında da :

(Mezkûr kanunun ikinci fıkrası açık olarak yazılmış olup, bu sarahata göre istimlâkin köylü için faydalı olup olmadığı hususuna veya bedelin miktarına karşı yapılacak itirazların kat'î ve nihaî surette Kaza idare Heyetlerince karara raptı lâzım geldiğinden bu hususta tefsire muhtaç bir cihet görülmediği) beyan ve ifade edilmiş bulunmaktadır.

Su hale göre, 442 sayılı Köy Kanununun mer'iyete girdiği tarihten beri bu kanunun 44 üncü maddesinin ikinci fıkrasındaki (İhtiyar Meclisi mektep, cami, hamam gibi köylüye faydalı olan işleri yapmak için istediği yeri değer parasiyle satın alır. Mal sahibi razı olmazsa Kaza idare Meclisi işi gözden geçirir. Kaza idare Meclisinin kararına söz yoktur.) diye yazılı bulunan ibare ; gerek teşriî organ ve gerekse en yüksek İdarî kaza mercii tarafından, mal sahipleri razı olmadıkları takdirde köy ihtiyar meclislerinin o gayrimenkul hakkında kat'î ve lâzımülicra mahiyeti haiz istimlâk kararı almağa yetkisi bulunduğu ve bu kararlardan mutazarrır olan mal sahiplerince işin itiraz yoluyla idare heyetlerine götürülmesi lâzım geleceği ve idare heyetlerince de hâdisenin kazaî mahiyette tetkike tâbi tutulacağı suretinde imal edilmiş ve Dahiliye Vekâletinin bu defâki yazısından, ötedenberi olduğu veçhile halen dahi tatbikatın bu mukarrerata uygun bir tarzda cereyan edeceğine tekrar anlaşılmakta bulunmuştur.

Binaenaleyh köy ihtiyar meclislerinin istimlâk mevzuundaki yetkilerinin tam ve kâmil bulunduğu her türlü şüpheden varestede olduğu cihetle hâdisenin hakkında Dahiliye Vekâletinin talebine hasren mütalâa beyanı zaruridir.

Kazalara bağlı bulunan köylerin ihtiyar meclislerince ittihaz olunacak istimlâk kararlarına karşı ne müddet zarfında itirazda bulunulması lazım geleceği hakkında mevzuatımızda hiçbir hüküm yer almadığına ve âmme kanunlarıyla bu iş için ayrı bir sukutu hak müddeti tâ-

yân ve tesis kılınmış olmadıkça mal sahiplerinin, istimlâkin esası veya bedeli üzerinde yapacakları itirazlara dair idare tarafından kıyas yolu ile bir sukutu hak müddeti ihdası da hukukan mümkün bulunmayacağına binaen mevzuatta bir değişiklik yapılmaya kadar kazalara bağlı bulunan köylerin ihtiyar meclislerince ittihaz edilen istimlâk kararlarına alâkalıların yapacakları itirazların bir müddet takyidi asla düşünülmez.

Vilâyet merkezlerine bağlı bulunan köylerin ihtiyar meclislerince alınacak istimlâk kararlarına karşı ise 5442 sayılı İller İdaresi Kanununun 62 nci maddesindeki sarahat mucibince 91 gün içinde itirazda bulunulması icabedeceği) mütalâasında bulunmuş ise de 11/7/1939 tarihinde neşrolunan Köy Kanununun muaddil 2481 sayılı kanunun birinci maddesinin değiştirilmesine ve mezkûr kanuna bazı hükümler ilâvesine dair kanunun 4 üncü maddesiyle köy ihtiyar meclisince salınacak salma tevzi cetvellerinin 15 gün müddetle ilânı ve hariçte bulunanlara tebliği ve bu ilân ve tebliği üzerine alâkalıların ilân ve tebliği müddetlerinin hitamından itibaren 10 gün içinde itirazlarını köy muhtarına söylemeleri veya yazı ile bildirmeleri ve müracaatlarını, tutulacak deftere yazdırarak bir ilmühaber almaları ve köy ihtiyar heyetinin bir hafta içinde itirazlara bakarak kararını verip itiraz edenlere bildirmeyi ve bu kararlar aleyhine tebliği tarihinden itibaren 15 gün içinde merkez kazasında Valiye, diğer kazalarda kaymakamlara müracaat edebilecekleri hususu tayin ve tesbit edilmiş olmasına rağmen bu tadilden 15 sene sonra 19/2/1954 tarihinde 6250 sayılı kanunla muaddel Köy Kanununun 44 üncü maddesinin 2 nci fıkrasındaki hüküm: (İhtiyar Meclisi bu kanunun 13 ve 14 üncü maddelerinde yazılı mecburî ve ihtiyari işleri yapmak için lüzumu halinde köy sınırı içindeki gayrimenkulleri değer bahasiyle satın alır. Mal sahibi razı olmazsa köyün bağlı bulunduğu kaza veya vilâyet idare heyeti işi gözden geçirir.

(İdare heyetinin kararına söz yoktur.) dan ibaret olup azamî haddi 20 lirayı aşmayan köy salması hakkında kanun vasımın ilân, tebliği, itiraz, ihtiyar heyetince tekrar tetkik edip karar vermek ve yine alâkalıya tebliği tarihinden itibaren bu kararlar aleyhine 15 gün içinde İdare Heyetlerine müracaat hakkı tanımak gibi bir sürü formaliteleri kabul etmek suretiyle gösterdiği hassasiyeti Teşkilâtı Esasiye Kanununun teminatına mazhar bir mülkün istimlâkinden göstermemiş olduğunu kabule Köy Kanununun 15/2/1954 günlü ve 6250 sayılı kanun ile tadil edilen 44 üncü maddesinin ikinci fıkrasının ihtiva ettiği hükümler müsait değildir.

Bu hükümlere nazaran mal sahibinin razı olmaması halinde ihtiyar heyetinin istimlâki tazammun eden bu kararın istihsal etmedikçe gayrimenkule el koymasına mahal olmadığına göre bu muamele aleyhine mal sahibini itiraz yoluna şevkin ve bunun için yine mal sahibine müracaat için bir müddet verilmesinin kanun vazının köy istimlâklerinde ihtiyar ettiği usul ile telifine imkân görülmemektedir. Maamafih köy ihtiyar heyetince idare heyetine intikal ettirilen muameleye mal sahibinin itirazına mâni bir hal de yoktur. Dilerse bu heyetlerce karar verinceye kadar bu heyetlere itirazlarını dermeyan edebilirler.

İstimlâk bedeline matuf itirazların mercii tetkikinden düşülen tereddüdü izale eden 555 sayılı Büyük Millet Meclisi kararında itirazdan bahsedilmesinin de bu sebebe mebni olduğu düşünülebilir.

Tevhidi İctihad kararının hedefi ise başkadır. Bu kararın istişari mütalâa mevzuunu teşkil eden mal sahibine itiraz için müddet verilmesi lâzım gelip gelmeyeceği yolundaki düşünce ile hiç de münasebeti yoktur. Bu kararda da itirazdan bahsedilmiş olması esasen mal sahiplerini bu haktan men eden bir hüküm bulunmamış olmasından ileri gelmekte olduğu cihetle daire kararının istinat ettiği mucip sebeplere binaen tasvibine 30/5/1955 tarihinde ekseriyetle karar verildi.

Devlet Şûrası Üçüncü Daire

E. No. : 55/18

K. No. : 55/17

ÖZETİ : Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun geçici 28 inci maddesi mucibince emekliliğini talep edenlerden 25 yıl ve daha fazla hizmeti olanlara emekli ikramiyesi de verilmesi icab edeceğine dair.

Terme Muayene ve Tedavi evi Sağlık memuru iken istifa eden ve ondan sonra da isteğiyle emekliye ayrılan ve 25 yıldan fazla fiili hizmeti bulunan (.....) ikramiye verilip verilmeyeceği hakkında Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı ile Maliye Vekâleti arasında husule gelen ihtilâf hakkında 5434 sayılı kanunun 9 uncu maddesinin (B) fıkrası gereğince mütaâa talebini mutazammın olup Yüksek Başvekâletten havale buyrulan Maliye Vekâletinin 28/2/1955 günlü ve Bütçe ve Malî Kontrol Umum Müdürlüğü 2895/1156/115607 sayılı yazısıyla eki bulunan dosya tetkik olundu.

Maliye Vekâletinin sözü geçen yazısında aynen: (Terme Muayene ve tedavi evi Sağlık memuru iken 10/5/1949 tarihinde istifaen görevinden ayrılan ve 23/10/1953 tarihli dilekçesine istinaden isteği ile emekliye sevk edilen (.....) 25 yıl 26 gün fiilî, 3 yıl 3 ay 12 gün itibarî olmak üzere 28 yıl 5 ay hizmetine ve 250 lira vazife aylığına karşılık 1/11/1953 tarihinden itibaren 121.50 lira emekli maaşına ait Emekli Sandığı İdare Meclisince ittihaz olunan 7/12/1954 tarihli ve 7894 sayılı karara ait dosya ilişik olarak sunulmuştur.

Dosyanın incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, 7894 sayılı kararla ; adı geçen hakkında uygulanan 5434 sayılı kanunun geçici 28 inci maddesinin (a) fıkrasında, 21/12/1954 tarihli ve 4805 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden sonra ayrılmış olanlara hizmet müddetleri üzerinden bu kanım hükümlerine göre aylık bağlanacağı veya toptan ödeme yapılacağı hakkındaki hükme temasla, bu maddede emeklilik ikramiyesi verileceği hakkında bir kayıt mevcut olmadığı zikredilmekte ve bu hâdiselerin hadis olduğu zamandaki hükümlere tâbi olması prensibi muvacehesinde istifa tarihi olan 1940 yılında fiilî hizmeti 25 ile 30 yıl ara-

sında bulunanlara ikramiye verileceğine müteallik bir hüküm mevcut olmaması dolayısıyla adı geçene ikramiye tahakkuk ettirilmemesine karar verilmiş bulunmaktadır.

5434 sayılı kanunun geçici 28 inci maddesinin (a) fıkrasında (21/12/1945 tarihli ve 4805 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinde sonra ayrılmış olanların geçmiş müddetleri için geçici 19 ve 23 üncü maddelere göre sandığa para ödenir.

Hizmet karşılıkları bu suretle Sandığa ödenenlerin : adı malüllüklerinde veya 60 yaşını doldurmalarında kendilerine veya ölümlerinde dul ve yetimlerine yazı ile sandığa müracaatları tarihini takip eden aybaşından itibaren (Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı'nca hizmet müddetleri üzerinden bu kanunun hükümlerine göre aylık bağlanır veya toptan ödeme yapılır.) denilmekte olup durumları bu fıkra şumulüne girenlere bu kanun hükümlerine göre muamele yapılacağı ifade edilmektedir. Fiili hizmet müddeti 25 yılı geçmiş olan (.....) hakkında yukarıda zikredilen geçici 28 inci madde hükümlerine uyularak bu Kanun hükümleri tatbik edilmek suretiyle emekli aylığı bağlandığı gibi aynı kanunun 6122 sayılı kanunla değişik 89 uncu maddesi mucibince de emekli ikramiyesi verilmesinin icabedeceği, diğer taraftan geçici 28 inci madde hükümleri 5434 sayılı kanun yürürlüğünden önce emeklilik hakkı tanınan vazifelerden ayrılmış olanlar hakkında da bu kanun hükümlerine göre muamele yapılmasını âmir ve ilgilinin durumu da bu maddeye uygun bulunduğuna göre, hâdiselerin hâdis olduğu zamandaki hükümlere tâbi olması prensibini bu mevzu ile bir ilgisi bulunmadığı, bu sebeplerle durumun bu yönden bir kere daha tetkiki Emekli Sandığı Genel Müdürlüğüne yazılmıştır.

Bu defa sözü geçen Genel Müdürlükten cevaben alınan yazıya bağlı Sandık İdare Meclisinin 11/1/1955 tarihli ve 245 sayılı karar ile, birinci kararda İsrar edilmekte olduğundan, 5434 sayılı Kanunun 9 uncu maddesinin (b) fıkrası gereğince bu konuda Devlet Şûrasının mütalâasının alınmasına müsaade buyrulmasını saygıyla arz ederim). denilmektedir.

Gereği konuşulup düşünüldü :

5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun geçici 28 inci maddesiyle :

bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce 1683 sayılı kanuna tâbi vazifelerden istifa ve sair sebeplerle ayrılmış olanlardan hizmet karşılıkları sandığa ödenenlerin adı malüllüklerinde veya 60 yaşını doldurmala-

rında kendilerine veya ölümlerinde yetimlerine bu kanun hükümlerine göre aylık bağlanacağı veya toptan ödeme yapılacağı yazılı olup, 5434 sayılı kanunun 89 uncu maddesiyle bu maddeyi tadil eden 6122 sayılı kanunun beşinci maddesi gereğince kendilerine ilk defa emekli aylığı bağlananlara emekli ikramiyesi verileceği de yazılı bulunmaktadır.

Bu hükümlerden sarahatan anlaşılacağı üzere emekli ikramiyesi ; muayyen hizmet süresi olanlar için, emeklilik statüsüne dahil olmakla beraber tahakkuk ve tekevvün eden malî bir hak olup memurun istifa ettiği tarihteki statünün emekli ikramiyesi verilmesine esas itihaz edilmesinin hukukan tecviz edilemeyeceği derkârdır.

Bu itibarla Emekli Sandığına tesis edilen muamelede kanunî isabet görülmediğine ve Maliye Vekâletince dermeyeran olunan düşüncelerin kanun hükümlerine ve hukuk esaslarına uygun bulunduğuna 18/3/1955 tarihinde ittifakla karar verildi.

Devlet Şûrası Umumî Heyeti

E. No. : 55/85

K. No. : 97

Terme Muayene ve Tedavi evi Sağlık memuru iken istifa eden ve ondan sonra da isteğiyle emekliye ayrılan ve 25 yıldan fazla fiilî hizmeti bulunan ikramiye verilip verilmeyeceği hakkında Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı ile Maliye Vekâleti arasında husule gelen ihtilâf hakkında 5434 sayılı kanunun 9 uncu maddesinin (B) fıkrası gereğince mütalâa talebini mutazammın olup Yüksek Başvekâletten havale buyrulan Maliye Vekâletinin 28/2/1955 günlük ve Bütçe ve Malî Kontrol Umum Müdürlüğü 2895 - 11567/115607 sayılı yazısı ile gönderilen evrak üzerine 3 üncü dairece müttihaz 18/3/1955 tarih ve 18/17 sayılı kararı havi ilişik mazbata, işin İdarî dâvaya mevzu olacak mevattan bulunması hasebiyle Dâva Daireleri Reis ve âzalarının iştirâk etmedikleri Umumî Heyet toplantısında okundu :

Gereği konuşulup düşünöldü :

İstinat ettiği mucip sebeplere binaen daire kararı 31/3/1955 tarihinde ittifakla tasvip olundu.

İSTİŞARÎ VE İDARÎ KARARLAR

Devlet Şûrası 1 Daire

E. No. : 55/11

K. No. : 55/15

ÖZETİ : Şehir ve kasabalar dahilinde sakin olup, jeolojik olay ve tabii âfetlere maruz bulunanların da İskân Kanununun muaddel 8 inci maddesi mucibince başka mahallere nakillerinin mümkün olup olamayacağı hakkında :

Devlet Vekâletinin 31/3/1955 tarihli ve Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü Başmüsavirliği 3706-76-334-14174 sayılı istişarî mütalâa talebini mutazammın olup, Yüksek Başvekâletin 80/22 ve 1074 sayılı ve 16/4/1955 tarihli teskeresine bağlı yazısı dairemize havale edilmiş olmakla tetkik edildi.

(2510 sayılı İskân Kanununun 5098 sayılı kanunla tadil edilen 8 inci maddesinde, jeolojik olaylar ve tabii âfetler dolayısıyla bir mahal halkının yerlerini terketmesinde lüzum ve zaruret bulunduğu, kendilerinin başvurmaları veya ilgili Bakanlığın teklifi üzerine Merkezî İskân Komisyonunca yapılacak inceleme sonunda anlaşıldığı takdirde Bakanlar Kurulu kararıyla o mahal halkı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca başka yerlere yerleştirilir denilmektedir.

Madde metninde (bir mahal halkı) tâbiri bulunduğuna ve başkaca bir serahat olmadığına göre ; jeolojik olay ve tabii âfetlere maruz ve bu sebeple yerlerini terketmelerinde lüzum ve zaruret bulunduğu fennen sabit görülen herhangi bir mahal halkı olursa olsun, o mahal sâkinlerinin bu madde hükmüne tevfikân başka yerlere yerleştirilmeleri icabedeceği gibi bir netice çıkarılmaktadır.

Halbuki ; 2510 sayılı kanunun 8 ve bu maddenin 2848 sayılı kanunla tadil edilen eski metinlerinde, kanunda yazılı muhtelif sebeplerle başka mahallere naklen yerleştirme keyfiyetini yalnız köy sakinlerine inhisar ettirmiş bulunmaktadır.

Her ne kadar tabii âfetlere maruz bulunmaları hasebiyle başka yerlere naklen yerleştirilmeleri için yapılan müracaatların ekseriyetini köyler teşkil etmekte ise de ; şehirde kasalar halkından da bu kabil müracaatlar olmakta ve 2510 sayılı kanunun muaddel 8 inci maddesi hükmünden bunların faydalanıp faydalanmayacakları hususunda tereddüt edilmektedir.

Şehir ve kasabalar dahilinde bu kabil hayatî ehemmiyet arzeden tehlikelerin önlenmesi ve bu hususta bilcümle tedbirin ittihazi, belediyelerin vezaifi cümlesinden olması icabeder.

Köylerde ekser ahvalde köyün bir kısmı veya tamamı sel ve heyelân gibi tehlikelere maruz bulunduğundan ve köy şahsiyeti maneviyesinin maddî ve malî imkânlarıyla da bu kabil tehlikeler giderilmiyeceğinden, vazıkanunun madde hükmünün yalnız köyler halkına tatbik edilmesi lâzım geleceği gayesini istihdaf ettiği de düşünölebilmektedir.

Esasen mezkûr 8 inci madde hükmünü şehir ve kasabalara teşmili cihetine gidilecek olursa bu kabil kimselerin içtimâî vaziyetlerine ve yaşayış durumlarına göre yine şehir ve kasabalar dahilinde veya şehir ve kasabalara civar yerlerde yeni mahalleler teşkili sekinde ve eklemeler yapmak suretiyle yerleştirilmeleri icabedecektir.

Halbuki belediye hudutlar dahilinde hâzineye ait bilûmum arsalar 6188 sayılı kanunla belediyelere devredilmiş bulunmakta ve istimlâk suretiyle tedariki İskân Kanunlarına göre halen mümkün görölmemektedir.

Arsaların para ile satın alınması ve yeniden yaptırılacak plânlara göre yolları, su, kanalizasyon, elektrik gibi lüzumlu tesislerin inşası suretiyle ve şehir tipi evler yaparak yerleştirilmeleri de muazzam malî külfetlere katlanılmasını ve bu işleri yürütebilecek geniş miqyasta teknik eleman mevcut olmasıyla kaimdir. Halbuki Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğünün gerek bütçesindeki tahsisat miktarı ve gerekse teknik eleman mevcudu, bu kabil nakil ve yerleştirmeleri yapmağa hiç bir zaman kâfi değildir.

Bu imkânsızlıklar karşısındadır ki, Denizli Vilâyetinin Tavas Kazasına bağılı ve heyelâna maruz Kale Nahiyesinin başka bir yere nakli için 6409 sayılı hususî bir kanun tedvin edilmiş bulunmaktadır.

Yukarıda arz ve izah olunan sebeplere binaen şehir ve kasabalar dahilinde meskûn olup da jeolojik olay ve tabii âfetlere maruz bulunanların da 2510 sayılı İskân Kanununun muaddel 8 inci maddesi hükmüne tevfikân başka mahallere nakillerinin mümkün olup olamayacağı hususunda tereddüde düşöldüğünden keyfiyetin bir kere de Devlet Şûrasınca tezekkür edilerek istişarî bir karara bağlanmasında fayda mülâhaza edilmekte olduğıu denilmektedir.

Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü Hukuk Müşaviri Naci Yüksel'den icap eden izahat alındıktan sonra gereği konuşulup düşünüldü :

2510 sayılı İskân Kanununun 8 inci maddesi (Türkiye içinde toprağı dar veya azmaklık, bataklık, ormanlık, dağılık ve taşlık olan yerlerde bulunan ve geçim vasıtasından mahrum olan köyleri yaşayış ve sıhhat şartları elverişli olan yerlere nakletmeye Dahiliye Vekâleti salahiyetlidir) hükmünü ihtiva etmekte ve bu maddenin 2848 sayılı kanunun dördüncü maddesiyle muaddel şekli de yine aynı hükmü şevketmiş bulunmaktadır.

Halbuki 5098 sayılı kanunla yapılan tadilde jeolojik olaylar ve tabii âfetler dolayısıyla bir mahal halkının yerlerini terk etmesinde lüzum ve zaruret bulunduğu takdirde o mahal halkının başka yerlere yerleştirilmesi hükmü sevkolarak köylerden bahsolunmamış ve bu suretle nakil hükmü köyler yerine (mahal) ikame olunarak daha ziyade tevsi olmuştur.

Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü, bu tevsi muvacehesinde bütçesindeki tahsisat miktarının ve teknik eleman mevcudunun azlığını ileri sürerek imkânsızlıktan bahsetmekte ise de jeolojik olaylar ve tabii âfetler dolayısıyla bir mahal halkının başka bir mahalle yerleştirilmesi icabettiği takdirde Denizli vilâyetinin Tavas kazasına bağlı ve heyelâna maruz Kale nahiyesinin başka bir yere nakli için alınmış olan 6049 sayılı hususî kanun gibi bir kanun sevketteğe ve nakil ameliyesi neye mütevakkıfca bunları bu kanunda derpiş etmeğe daima başvurabilir.

Bu itibarla, 5098 numaralı kanun hükmü karşısında jeolojik olaylar ve tabii âfetler dolayısıyla bir mahal halkının başka bir mahalle nakli hususunun yalnız köylerin naklini istihdaf ettiği yolunda bir neticeye bağlanmasına imkân bulunmadığına ve kanım hükmünün şehir ve kasabaları da şümülüne almış olduğuna ve dosyanın Yüksek Reisliğe sunmasına 6/5/1955 tarihinde ittifakla karar verildi.

Devlet Şûrası Umumî Heyeti

E. No. : 55/131

K. No. : 55/133

Gereği konuşulup düşünüldü :

İstinat ettiği mucip sebeplere mebni daire kararı 16/5/1955 tarihinde ittifakla tasvip olundu.